FERNANDO ALEGRIA

LAUTARO

Editura Albatros

Lei 3,25

FERNANDO ALEGRIA

LAUTARO

Tînărul eliberator al Araucanilor

În românește de:
AL. ȘTEFĂNESCU-MEDELENI
și
VICTOR CONST. BERCESCU
ediția a II-a

EDITURA ALBATROS

Coperta de BOBOIA EMILIA

LAUTARO, JOVEN LIBERTADOR DE ARAUCO
Empresa Editora Zig-Zag, S.A.
Santiago de Chile, 1950

Părinților mei, care m-au învățat
să iubesc pămîntul chilian.

PROLOG

În secolul al XVI-lea, conchistadorii spanioli au invadat pămîntul chilian : mai întîi Don Diego de Almagro și apoi Don Pedro de Valdivia. Aceștia veniseră în căutarea bogățiilor fabuloase care, după cum se spunea, erau ascunse de cealaltă parte a munților Anzi, în acea țară întinsă și misterioasă ce începe cu un pustiu și se termină aproape la capătul lumii, printr-un labirint de insule și canale. Cuceritorii au învins multe popoare, au înfruntat furtunile munților și singurătatea pustiului, au trecut rîuri și au străbătut păduri, dar au fost opriți chiar aproape de ținta finală a drumului lor.

Un popor mic dar puternic, fără prea multă cultură dar de o vitejie rar întîlnită, ce trăia dincolo de Maule și de Bío-Bío, se așeză de-a curmezișul drumului lor și le curmă pentru totdeauna lanțul cuceririlor. Goi, înarmați cu sulițe primitive, araucanii au ținut piept cavaleriei și archebuzelor lui Don Pedro de Valdivia, căpitan în armata maiestății sale imperiale Carol al V-lea.

Timp de trei secole s-au bătut araucanii pentru libertatea lor ; a fost o luptă crîncenă și cu sorți schimbători. În prima fază, poate cea mai de seamă prin marile izbînzi cîștigate, araucanii au fost conduși de o căpetenie pe care legenda l-a imortalizat ca pe unul dintre cei mai geniali luptători pentru libertatea Americii ; genial nu prin înțelepciunea dobîndită grație contactului cu oamenii înaintați ai timpului său, ci pentru că, pur și simplu, s-a născut geniu. Acest erou popular a fost LAUTARO. El a dobîndit cea dintîi victorie cînd avea douăzeci de ani și a ajuns în culmea puterii și a glo-

riei la douăzeci și doi. El și alte căpetenii, printre care Colo-Colo și Caupolicán, au înscris în istorie o epopee pe care omenirea n-o va putea uita atît de ușor.

Veșnică va rămîne amintirea acelui popor care și-a închinat toate puterile sfintei cauze a apărării pămîntului său împotriva năvălitorilor străini. Pilda lui a fost urmată cîndva și, poate, va mai fi urmată și în viitor, trezind tineretul nostru și aprinzînd în el focul vitejiei de fiecare dată cînd libertatea Americii va fi în primejdie.

CONCHISTADORUL ŞI PAJUL SĂU

Cavaleria conchistadorului înainta în trap uşor, dar cu grijă, în timp ce umbrele amurgului începeau să întunece crîngurile şi pădurile Araucaniei. Copitele cailor, izbind uneori crengile uscate sau trunchiurile împrăştiate pe drumeag, trezeau ecouri misterioase şi, în penumbra înserării, părea că se ghiceşte prezenţa unor fiinţe ciudate, ascunse după copaci, pitite prin tufişuri ca nişte sălbăticiuni ameninţătoare.

Conchistadorul şi oamenii lui nu scoteau o vorbă ; cu acea hotărîre rece a aventurierilor spanioli, înaintau fără să le pese dacă dincolo de natura aceasta de nepătruns vor întîlni moartea sau un nou regat. Aproape două luni trecuseră de cînd conchistadorul Don Pedro de Valdivia părăsise Santiago, hotărît să-şi încununeze faptele de arme prin subjugarea băştinaşilor din Chile de Sud. Pofta sa de putere părea că nu se va potoli niciodată ; fără a-l mulţumi stăpînirea cumplitului pustiu uscat ce se găsea la sud de Peru şi descoperirea rodnicei văi centrale, unde întemeiase oraşul Santiago, conchistadorul, setos de aventuri, înainta mai departe, pătrunzînd în necunoscut, deschizîndu-şi drum prin păduri, trecînd rîuri, mereu mai departe, tot mai departe, stăpînit de acea nebunie mistică ce clădeşte imperii şi înfierbîntă imaginaţia oamenilor, împingîndu-i spre minunata aventură a descoperirilor de pămînturi noi.

Îl urma oastea lui de nobili şi un grup de negustori, funcţionari şi agricultori, cu care se gîndea să populeze oraşul pe care urma să-l întemeieze în inima Araucaniei.

Supuși cu toții voinței sale, legați de el prin teamă și nevoi, erau gata să lupte alături de el dacă îl vedeau învingător, sau să-l părăsească dacă ar fi fost înfrînt. Plecaseră din Santiago de Crăciun, în anul 1549. Drumul prin valea centrală, în adierile molcome ale lui decembrie, fusese plăcut; depărtîndu-se uneori de țărm și apropiindu-se de munți, traversînd rîuri sărace în apă, ei trecură de Maule și Itata și apoi de Bío-Bío. Pentru imaginația acestor oameni care soseau de pe întinderile sterpe ale pustiului și din lanțurile de nepătruns ale munților de pe coastă, priveliștea pădurilor, a rîurilor năvalnice, a munților acoperiți tot anul de zăpadă era, într-adevăr, impresionantă.

Dar pe măsură ce înaintau spre sud, drumul devenea tot mai primejdios. Împotriva armatei conchistadorului, din ascunzișuri neașteptate începu să se abată o ploaie de săgeți zvîrlite de mîini nevăzute, pricinuindu-i mari pierderi. De după stînci și din frunzișul copacilor sau de prin tufișuri țîșneau săgeți repezi și bine țintite care se înfigeau în carne provocînd răni dureroase și uneori o moarte fulgerătoare. Văzîndu-se astfel lovit pe furiș, Don Pedro fierbea de mînie; el era obișnuit să lupte în cîmp deschis; viclenia indienilor i se părea o faptă necinstită, cu atît mai necinstită cu cît își dădea seama că nu poate s-o pedepsească. În ziua aceea atacurile se înmulțiseră; nu era vorba numai de săgeți; pe drum, mulți cai călcaseră în capcane pregătite cu dibăcie, frîngîndu-și picioarele și tîrînd după ei, în cădere, pe călăreți.

La amiază, căldura era de neîndurat; razele soarelui se revărsau necruțătoare peste platoșele și coifurile spaniolilor; metalul sclipea orbitor și se părea că bieții oameni au să moară pîrjoliți de dogoare. Văzînd starea jalnică în care se aflau soldații, conchistadorul ordonă soldaților să intre într-o pădure; aici, în aerul răcoros, oamenii se mai înviorară. Dar foarte curînd atacurile indienilor începură din nou și spaniolii se învălmășiră atît de cumplit căutînd să descopere dușmanul și apărîndu-se de săgeți, încît, pînă la urmă, rătăciră drumul și, încredințîndu-se în paza Celui de Sus, înaintară mai departe la voia întîmplării. Așa trecu după-amiaza și

veni seara. O adiere proaspătă începu să sufle, aducînd miresme de flori și de plante necunoscute ; falnicii *araucaria* se legănau greoi în veșmîntul lor de umbră. Un vuiet îndepărtat izbi auzul spaniolilor, fără ca ei să-și poată da seama dacă venea dinspre rîu, dinspre ocean sau era iscat de dușmani, care, în întunericul nopții, păreau că mișună tot mai aproape. Don Pedro ordonă să se facă popas ; soldații căutară un loc potrivit și aprinseră îndată focuri mari ; cu armele în mînă, veghind încordați, mîncară și apoi rămaseră multă vreme tăcuți, prea obosiți pentru a mai vorbi și prea îngrijorați pentru a pune capul jos să se culce. Don Pedro chemă pe unul dintre cei mai buni soldați ai lui, Don Jerónimo de Alderete, și îi mărturisi temerile sale :

— Trebuie să facem grabnic ceva, Don Jerónimo — spuse conchistadorul. Oamenii noștri sînt istoviți, e cu neputință să mai îndurăm dificultățile acestei expediții împotriva unui dușman nevăzut.

— Don Pedro — răspunse aghiotantul — plecînd în campania aceasta, ne-am încredințat proniei cerești ca să ne călăuzească spre a duce totul la bun sfîrșit. Acum nu rămîne decît să mergem înainte și să nădăjduim că ruga noastră a fost auzită.

— Chiar acum — continuă Don Pedro — chiar în clipa de față simt că ne înconjoară mii de ființe nevăzute care se pregătesc să ne atace. Dumnezeule ! Ce să fac ? Unde sînt ? Cine îi conduce ? Avangărzile noastre, ca totdeauna, s-au întors fără să descopere nimic, santinelele cad ucise fără să aibă timp să spună nici un cuvînt măcar. Don Jerónimo, ăsta-i un soi de luptă pentru care n-am fost pregătit. Niciodată și nicăieri n-am întîlnit un asemenea vrăjmaș șiret, încăpățînat, care luptă nevăzut, din umbră...

— Nu vă pierdeți curajul, señor ! În luptele din Venezuela ați trecut prin clipe grele și nu cred că v-ați pus viața în primejdie străbătînd mările și supunînd pe indienii din nord și din Mapocho, ca să veniți să muriți în acest colț pierdut din emisfera australă.

— Desigur, Don Jerónimo, ar însemna să nu-ți cunoști comandantul dacă ai crede că el poate să se descurajeze în fața primejdiei. Am venit din îndepărtata

Spanie pe acest pămînt al Americii, ca să înfăptuim visul împăratului nostru. Nici aceşti sălbatici şi nici această pădure nu vor fi o piedică în hotărîrea noastră.

Conchistadorul vorbea cu glas răsunător, stînd în picioare, cu o mînă sprijinită în şold şi cu cealaltă pe mînerul sabiei ; la început se adresase lui Don Jerónimo, dar mai apoi, ca un orator, se întoarse către toţi cei din jur — era vădit că-i plăcea să se asculte vorbind. De statură mijlocie, voinic, zîmbind mai tot timpul, cu obrajii rumeni şi cu părul bălai, el avea înfăţişarea unui bărbat foarte sigur de sine. De data asta însă nu zîmbea, ci stătea la pîndă ca un vînător care aşteaptă saltul fiarei.

Dincolo de copaci şi de focuri, sute de umbre, poate mii, roiau ca stolurile de vulturi, nerăbdătoare să tabere asupra stîrvurilor. Erau îndîrjitele mulţimi de araucani care îl urmăreau pe conchistador pretutindeni, aşteptînd clipa potrivită ca să se năpustească asupra lui.

Se înnoptase de-a binelea ; printre arbori, stelele se iveau şi piereau ca nişte fluturi de argint. Larma nedesluşită care venea din întuneric şi-i ţinea pe spanioli treji creştea din ce în ce, se apropia, devenea tot mai limpede. Nu mai semăna cu glasul apelor care vorbeau limba altor vremi ; era larma unor umbre vii, izvorul unor glasuri care, uneori, păreau poruncitoare. La miezul nopţii, liniştea fu sfîşiată de un vuiet năprasnic. Era glasul miilor de indieni ; lipăitul picioarelor goale pe covorul de frunze şi zgomotul armelor treziră toată pădurea ; în cîteva clipe, locul se preschimbă într-un iad. Călări, de neînvins în zalele lor, spaniolii se înălţau ca nişte uriaşe chipuri de zei, la lumina focurilor pe care le aprinseseră ca să-i vadă pe duşmani. În pădurea luminată de flăcările stacojii ale rugurilor, umbrele conchistadorilor creşteau luînd proporţii neasemuite şi ei pesemne că păreau indienilor nişte fiinţe ivite dintr-o lume fantastică, înzestrate cu puteri de neînvins. Araucanii se năpustiră la luptă, în gloată, înverşunaţi ; cu părul despletit, vînturînd deasupra capului suliţele şi măciucile, sărind peste focuri, ei năvăliră cu turbare asupra spaniolilor ; de bună seamă că în clipele acelea, soldaţii lui Valdivia şi-au închipuit că întîlniseră nişte

demoni scăpați din iad. După cea dintîi năvală împotriva călăreților spanioli, indienii dădură înapoi și, îndată, o adevărată ploaie de săgeți țîșni din tufișuri. Cei dintîi avură de suferit caii. Văzînd că indienii reluau tactica lor vicleană, Don Pedro zvîrli un strigăt de luptă:

— Înainte, atacați, spanioli!...

Și, în fruntea călăreților săi, se năpusti asupra vrăjmașului care se ascundea în tufișuri. Lupta fu îngrozitoare; spaniolii destrămară pîlcurile de indieni, după care intrară în lucru săbiile. Indienii începură să dea înapoi; săgețile lor erau neputincioase împotriva zalelor dese și trainice ale spaniolilor, iar sulițele lor aproape că nu foloseau la nimic în lupta corp la corp. Fără să le dea răgaz, spaniolii întorceau caii și călcau în picioare trupurile indienilor, care cădeau cu grămezile. Don Pedro însuși conducea măcelul. Pînă la urmă, araucanii fugiră lăsînd sute de morți și răniți pe cîmpul de luptă. Spaniolii se întoarseră la adăpostul focurilor, istoviți, dar cu bucuria izbînzii întipărită pe față. Dar bucuria lor avea să fie de scurtă durată. Nu trecu mult și araucanii năvăliră din nou, de astă dată în număr sporit. Spaniolii, deși vestiți de strigăte, abia dacă avură timp să sară în șa. Indienii luptară cu puteri supraomenești, cu o îndîrjire pe care pînă atunci spaniolii nu o mai întîlniseră. În clipele acelea, Don Pedro își dădu seama că luptele din nordul și centrul ținutului Chile nu fuseseră decît preludiul unui război pe viață și pe moarte care abia acum începea; pînă atunci izbînzile lui fuseseră oarecum ușoare; deși yanaconii din Mapocho îl stînjeneau în ținuturile cucerite prin atacuri neprevăzute — dintre care unul nimicise Santiago — nu fuseseră totuși niciodată dușmani de temut. Întemeiase orașul Santiago și înaintase în liniște pînă la Maule. Acum însă lucrurile se schimbaseră; dușmanul lovea și, cu toate că fusese aruncat înapoi, se întorcea la luptă neobosit, setos de sînge și sălbatic ca puma. Spaniolii loveau în dreapta și în stînga; fiecare lovitură zbura de pe umeri cel puțin un cap, dar după acest cap se ivea altul, și altul și, la lumina flăcărilor, conchistadorul vedea mereu în fața sa aceiași ochi plini de îndîrjire, aceleași priviri tăioase ca niște pumnale. Spaniolii începură să se simtă copleșiți; mărginindu-se

la apărare, aveau senzația că sînt strînși ca într-un clește de un braț uriaș care își întindea și își încolăcea din ce în ce mai amarnic tentaculele. Parcă întreaga pădure prinsese viață și voia să-i înăbușe cu mii de brațe vegetale.

Trebuiră să descalece; nu le mai era de nici un folos să lupte călări. Acest lucru îi salvă; într-un anumit fel, lupta era acum mai ușoară, mai directă, adversarii se înfruntau față în față. De astă dată, puterea sabiei spaniole, a zalelor, a scutului și a coifului își dovedi superioritatea asupra indienilor cu trupul gol, asupra sulițelor și măciucilor de lemn. Spaniolii îi împinseră înapoi și chiar se luară după ei; se povestește că izbînda a fost atît de deplină, încît chiar și cele două femei care însoțeau trupele lui Valdivia au luat parte la luptă, iar una dintre ele ar fi ucis cu un tîrnăcop nu mai puțin de șase indieni...

În ziua următoare, Valdivia înaintă cu oamenii săi pînă dădu de un loc prielnic, unde ordonă să se clădească un fort. Cu toată izbînda dobîndită, știa ce fel de vrăjmaș va trebui să înfrunte de acum încolo și, ca un bun comandant, instruit pe cîmpurile de luptă din Belgia de către Henric de Nassau, iar în Lombardia de marchizul de Pescara și de Prospero Colonna, se grăbi să ia măsurile de precauție necesare. Ridică deci palisade, săpă șanțuri, dură adăposturi și își întocmi cu grijă planul de apărare.

Apărare! Iată că acum nu mai era vorba de înaintare, de a merge fără oprire mai departe, ci de a întări ceea ce cucerise pînă aici. O singură noapte, o singură întîlnire cu araucanii fusese de ajuns pentru conchistador ca să-și dea seama de greutățile acestei noi etape a expediției sale. Adevărul este că, fără ca el s-o știe, în acea noapte luptase nu numai cu un trib, ci cu o coaliție întreagă de indieni, de la Itata la Cautín. De data asta rezistența era organizată și, împotriva unui dușman priceput în arta războiului, el trebuia să opună, pe lîngă cunoscuta sa îndrăzneală, și o tactică de luptă. Valdivia auzise de mult despre faima războinică a araucanilor; știa că, după ce străbătuseră biruitori partea de miazănoapte și de mijloc a ținutului Chile, războinicii incași

fuseseră opriți în fața rîului Maule și loviți nimicitor la fiece încercare de a trece peste apă. Totuși plecase din Santiago hotărît să-i supună, pentru întîia oară în istorie, pe araucani, și nu avea să se întoarcă mai înainte de a-și aduce la îndeplinire hotărîrea. Nu, pe toți sfinții! Chiar dacă ar trebui să folosească cele mai îngrozitoare mijloace.

După ce ridică fortul Penco, conchistadorul făcu scurte recunoașteri prin împrejurimi și nu-i trebui mult ca să se îndrăgostească de regiune. Clima era temperată, pămîntul roditor, străbătut de numeroase rîuri, ca un organism vînjos de artere; curînd descoperi că în măruntaiele acelui pămînt se ascundeau bogate zăcăminte de aur, și lucrul acesta fu hotărîtor. Aurul, visul tuturor spaniolilor care au purces la cucerirea Americii, era iubit mai mult ca orice și de Don Pedro; cu aur se putea întemeia un imperiu, cu aur îl putea sătura pe îndepărtatul și atotputernicul Carol al V-lea, cu aur putea să adauge noblețe și glorie propriului său nume.

În anul 1550, iernă pe meleagurile acelea; iernă împreună cu soldații, sub șoproane mari, acoperite cu fîn și cu coceni de porumb. Dar înainte ca amintirea luptei de la Andalién — cea dintîi întîlnire a sa cu araucanii — să intre în istorie și să se șteargă din memoria indienilor înfrînți, într-o noapte, împins de o cruzime fără margini, își puse în gînd să o eternizeze. Conducînd chiar el una din incursiuni, se năpusti în cîteva din așezările cele mai populate ale regiunii; dînd roată călări, cu săbiile scoase, el și ai lui adunară pîlcuri-pîlcuri de indieni, după care Valdivia ordonă soldaților să taie tuturor indienilor dintr-un grup picioarele, celor din alt grup mîinile, iar altora să le taie urechile, nasul și obrajii.

Dar partea cea mai groaznică a priveliștii a fost stoicismul cu care victimele au îndurat martiriul: nu s-a auzit un țipăt, un plîns, un geamăt. Păreau a fi uniți cu toții printr-un jurămînt. La vederea insuccesului întreprinderii sale, conchistadorul nu putu să-și stăpînească mînia. El ar fi vrut să-i sperie pe indieni, să-i încovoaie prin teroare pentru a nu se mai împotrivi poruncilor sale; aici întîmpină însă o voință mai puternică decît

a sa, un eroism aproape de neconceput la acești oameni pe care el îi socotea sălbatici. Turbat de furie, puse să se taie capetele unui număr de 150 de indieni, iar altora 150 le tăie mîinile și le agăță de gît capetele morților, dîndu-le apoi drumul să se ducă încotro vor vedea cu ochii, „ciungi și împovărați cu capetele celor uciși", ca să răspîndească faima măreției și a puterii imperiului spaniol.

— Asta va fi o lecție, o pildă pentru toți aceia care ar avea de gînd să se împotrivească voinței împăratului — spuse el îndată ce se sfîrși îngrozitoarea schingiuire.

În clipa aceea, zări în fața unei colibe un bătrîn impunător stînd sprijinit de brațul unui tînăr indian. În jurul lor plutea o aureolă care-i făcea invulnerabili și le dădea un vag aer de măreție. Intrigat, conchistadorul își îndreptă calul spre ei și vorbi cu asprime, adresîndu-se bătrînului :

— Cum te cheamă ?

— Cariñancu — răspunse acesta, netulburat.

— Este căpetenia acestui trib, señor — lămuri tălmaciul. În limba dumneavoastră, numele lui înseamnă „Vultur Negru".

Conchistadorul privi o clipă spre bătrîn și apoi atenția lui se îndreptă asupra băiatului. Nu putea să aibă mai mult de șaisprezece ani ; era de statură mijlocie, cu mușchi vînjoși, dar croiți cu finețe ; pielea, destul de smeadă și catifelată ; capul, bine alcătuit, îl ținea drept, fără mîndrie, dar cu hotărîre ; părul negru ; buzele cărnoase abia se închideau, iar ușorul tremur arăta tinerețea stăpînului lor. Ochii atraseră însă îndeosebi atenția lui Don Pedro : negri și strălucitori, oglindeau o noblețe pură și străveche, ascunzînd în ei, în întunericul lor, datini de veacuri ; dar acum, însuflețiți de emoția acelei nopți, de tragedia la care tocmai fuseseră martori, ochii aceia făcuți să privească cu uimire minunile universului se înfigeau în conchistador ca niște pumnale reci. Spaniolul le înfruntă privirea o vreme, dar pînă la urmă întoarse capul spre bătrîn și-i spuse batjocoritor :

— Oamenii tăi au primit azi o lecție și să dea Dumnezeu să n-o uiți nici tu, nici frații tăi, pentru că n-aș vrea să fiu nevoit s-o repet.

— Spaniolule — răspunse căpetenia — tu și oamenii tăi ați venit în noaptea asta ca să ne învățați minte și noi v-am ajutat; începînd de astăzi, mîinile tale sînt pline de sînge araucan și el te va duce la pieire. Vino să ne măcelărești de cîte ori poftești, oamenii noștri învață cu răbdare și, pînă la urmă, ai să înveți și tu...

— Dar cînd ai să înveți, are să fie prea tîrziu — întregi tînărul cu dîrzenie.

Valdivia îl privi uimit: tăria glasului, hotărîrea din ochii lui și gravitatea tinerească a cuvintelor îl tulburară.

— Bătrîne — adăugă el — îmi place fiul tău și o să-l iau cu mine; la noi va învăța să-l slujească pe împăratul nostru și să-l cinstească pe Dumnezeul nostru. După ce se va civiliza printre noi, îl voi trimite înapoi să vă fie căpetenie.

— N-o să fie nevoie să-l trimiți, spaniolule — răspunse căpetenia — știe el singur să vină înapoi atunci cînd va sosi clipa să ne fie căpetenie...

Conchistadorul cugetă în tăcere asupra vorbelor bătrînului; șovăi o clipă, dar îndată, redobîndindu-și siguranța, strigă:

— Înainte, spanioli! Și, făcînd semn tînărului indian să meargă alături de calul său, îl întrebă: Cum te cheamă?

Fără să-l privească, cu glas plin, parcă rostind o amenințare, băiatul răspunse:

— Lautaro!

Din ziua aceea, Lautaro trăi aproape clipă de clipă în preajma conchistadorului. Tînărul vorbea puțin, privindu-i pe toți cu neîncredere; nu se arăta nici dușmănos, nici prietenos, părea nepăsător. La început, Valdivia se îngriji de el cu rîvna cu care te îngrijești de un animal de rasă; făcea haz de dîrzenia stăpînită a indianului și privea cu încîntare felul lui de a fi, atît de tineresc și totodată atît de isteț. Curînd descoperi în el însușiri nebănuite: o imaginație nespus de vioaie, un deosebit spirit de observație și o mare energie, vădite în toate faptele lui, cu toată lenea aparentă cu care le îndeplinea. Lautaro învăță spaniola foarte iute și se deprinse cu munca de îngrijitor de cai cu care îl însărcinase Valdi-

via ; ajunse foarte curînd de neînlocuit, și conchistadorul, satisfăcut oarecum de sine însuși, începu să-l numească „paj".

În legătură cu aceasta, Valdivia era stăpînit fără îndoială de un complex de simțăminte. Căci îl numea „paj" și se mîndrea cu acest lucru, deoarece faptul dovedea o schimbare în propria lui situație socială : a avea un paj, în afară de un majordom al casei tale și de un călugăr care să te însoțească în calitate de capelan, era pe vremea aceea un semn de noblețe și de putere. Dar să nu uităm că Valdivia nu încetase totuși să fie om ; că-și lăsase în Spania soția și copiii, ca să întreprindă această anevoioasă expediție din America ; sălășluia deci în el o duioșie tăinuită și neexprimată care poate că se trezise, dezlănțuind criza în noaptea de la Andalién ; cînd Valdivia văzuse pe căpetenia tribului privind în tăcere, îndurerat, cum era nimicit satul și oamenii lui, în timp ce fiul său, încremenit, îl sprijinea de braț, se pare că ceva se frînsese în sufletul conchistadorului. În grija mărinimoasă cu care-l înconjura pe Lautaro, dezvăluindu-i tainele ostășești și pe acelea ale puterii spaniole, Don Pedro încerca poate să-și plătească o datorie, să se dezvinovățească înaintea lui Dumnezeu și să-și aline astfel inima rănită, care de atîtea ori îl făcea să-și întoarcă cu mîhnire ochii către îndepărtata sa patrie.

Dar dacă acestea erau simțămintele conchistadorului, ale lui Lautaro erau mult mai încîlcite ; rămînea alături de stăpînul său, ascultînd de o chemare stranie ; adevărul este că privea tot timpul împrejur cu uimire, simțind că o lume nouă se deschide în fața ochilor săi. Cînd i se alăturase lui Valdivia, el credea, ca cei mai mulți dintre indieni, că spaniolii erau zei sau cel puțin demoni și că veniseră din altă lume în palate plutitoare ; la începutul războiului, crezuse că ei și caii lor sînt o singură ființă, fără îndoială, nemuritoare. Încet-încet, Lautaro învăță limba lor : mitul se spulberă în cea mai mare parte ; descoperi că zeii vorbeau într-un mod simplu despre lucruri simple, că sufereau de foame, de sete, de frig, ca și araucanii, că se certau adesea și spuneau prostii. Mai ales duminica, privea femeile, gătite cu cele mai strălucitoare podoabe, și soldații, înzorzonați cu cele mai

frumoase armuri, îngenunchind smeriți în fața unei imagini ce înfățișa o femeie cu un copil în brațe... Lautaro zîmbi și norii începură să se risipească din mintea lui. Apoi văzu oameni și cai, și unii și alții obosiți, ba chiar murind în fața năvalei vrăjmașilor. Dar dacă o mie de închipuiri se spulberară în urma conviețuirii lui cu spaniolii, alte o mie le luară locul. Lautaro îl asculta pe stăpînul său într-o tăcere evlavioasă ; îl auzea făcînd planuri de luptă, îl vedea împărțind trupele pe teren : călăreții, pedestrașii, tunarii, archebuzierii, sau așezînd tabăra și trimițînd posturi de pîndă... Lautaro sorbea de pe buzele conchistadorului arta războiului.

În vara anului 1551, conchistadorul înaintă spre Cautin ; întemeiase orașul Concepción, căruia îi urmase Imperial, apoi împinse hotarul spre Toltén și ajunse pînă la poalele vulcanului Villarrica. Indienii se retrăgeau pretutindeni din calea spaniolilor, plecînd în necunoscut. Se spune că în această expediție, cîștigată ușor, Valdivia a avut călăuză pe un indian numit Alicán, care și-a trădat compatrioții în valea Mariquina spre a se răzbuna pe iubita lui care-l respinsese. Se pare că însăși firea conchistadorului se mai îmblînzise ; se povestește că, odată, un indian din preajma Anzilor i-a dăruit drept omagiu o tărtăcuță și că, în timp ce lua darul, conchistadorul ar fi spus :

— Pentru mine, această tărtăcuță valorează mai mult decît tot aurul din lume — și apoi, înapoindu-i-o bucuros, își luă boneta din cap și o dărui indianului.

Cu spirit mai mult de civilizator decît de războinic, Don Pedro întemeia orașe și-și consolida puterea : pe malurile unui rîu frumos puse temelia unui oraș căruia îi dădu numele său ; după acesta urmă Villarrica ; apoi clădi forturile Purén, Arauco și Tucapel...

Întotdeauna în preajma lui, Lautaro îl însoțea atît în clipele pașnice cît și în război ; pe cîmpul de luptă îngrijea de cai ; la Concepción ședea cu el la masă, privind totul cu luare-aminte și învățînd. La ospețe, ascultîndu-l pe Don Pedro, învăța arta de a vorbi cu oamenii. În noaptea aceea, pe care n-avea s-o uite niciodată, îl văzuse atît de crud, încît crezuse că nu-i om, ci poate chiar un zeu ; acum știa că e un om ca oricare altul, un om

care lupta pentru a subjuga un popor, așa cum alții luptau ca să-și salveze viața. Lautaro nu înțelegea limpede gîndul sau pornirea ce-l mîna pe conchistador, dar știa că acel gînd sau pornire există, că războiul pe care-l ducea era o verigă a unei acțiuni ce sta mai presus de înțelegerea lui.

Noaptea, după luptă, în liniștea pădurii străbătute de vîntul răcoros și de săgetările liliecilor, conchistadorul se odihnea așezat pe o piatră, cu chipul luminat de flăcările focului, cu părul încărunțit, cu fruntea brăzdată, cu privirea tristă și cu trupul vînjos strîns în jacheta de catifea împodobită cu dantele. Nu mai avea sabia în mînă ; privirile lui alunecau peste tăciunii aprinși, se înălțau cu flăcările, urmăreau drumul fumului pînă pierea din vedere. Aproape de el, Lautaro, așezat pe iarbă, îi urmărea privirea și părea că înțelege pricina tristeții sale. Poate că avea și el soție, copii și o țară ca și această Araucanie ; și poate că după luptă, după această îndeletnicire a sa de fiecare zi, se simțea deznădăjduit fiindcă lupta nu se isprăvea niciodată, fiindcă drumul conchistadorului nu avea sfîrșit, nu se isprăvea nici în păduri, nici în munți, nici pe mări, nici la capătul lumii ; drumul conchistadorului era ca un fir subțire ce se învîrtește în jurul pămîntului, căutîndu-și fără odihnă celălalt capăt. Și atunci lui Lautaro îi era milă de el și, chiar cînd drumurile pădurii i se deschideau înainte, nu se hotăra să-l părăsească și rămînea lîngă el, așteptînd, așteptînd nici el nu știa ce.

Într-o zi, conchistadorul, după una din crizele lui de nostalgie, ordonă trupei să se pregătească pentru marșul de înapoiere la Santiago. Se sfîrșea iarna anului 1552. Călătoria avea să fie lungă și grea ; Don Pedro simțea în aer că a sosit primăvara și se gîndea de pe acum ce primire i se va face cînd va sosi în capitală ; după aceea va veni decembrie, va petrece încă un Crăciun la Santiago și apoi va veni o altă vară, alte expediții. Sfîrși grabnic pregătirile și, în după-amiaza unei zile ploioase și reci, plecă în fruntea oastei, spre nord. Lautaro își dădu seama numaidecît ce însemna această călătorie ; pentru întîia oară în viața lui se îndepărta de pămîntul său, și cine știe, poate n-avea să se mai întoarcă niciodată ; dar în același timp, pentru întîia oară în istorie, un araucan,

fiul unei căpetenii, el însuși o viitoare căpetenie, intra în capitala statului spaniol chiar alături de guvernator, ca să cunoască punctul cel mai de seamă al puterii și cel mai slab al apărării sale.

Era o aventură, cea dintîi în viața lui, dar o aventură care avea să-i hotărască soarta; și porni la drum. Depărtîndu-se de pădurile din Arauco, trecînd rîurile care pe atunci alergau grăbite și nărăvașe ca niște armăsari voinici de argint, Lautaro simți pentru întîia oară durerea despărțirii de pămîntul natal. Ochii lui, umeziți de o ușoară mîhnire, căutau pe culmile Anzilor zăpezile veșnice care învăluiau ocrotitor, ca o mantie a lui Dumnezeu, singurătățile țării sale, căutau pe cerul strălucitor al acelei latitudini Crucea Sudului, care străjuia soarta neamului său ca un simbol și o profeție pe care el nu le știa, dar care nu aveau să întîrzie să se arate aievea.

RĂSCOALA

Colo-Colo, mai-marele araucanilor în vreme de pace, chemase la sfat căpeteniile triburilor din Arauco. Trimișii lui plecaseră din afundul pădurii unde își avea el așezarea, ducînd săgeata însîngerată — semnul poruncii : căpeteniile de triburi să se adune la sfat pentru că zilele de pace se sfîrșiseră și trebuia să-l înlocuiască un bărbat tînăr, voinic și viteaz care să-i ducă la luptă pe araucani.

Trimișii alergau zi și noapte de-a lungul crîngurilor, pădurilor și munților și, oprindu-se o clipă ca să arate căpeteniilor săgeata, spuneau :

— Să ajungeți la Colo-Colo cînd va străluci luna plină.

Apoi își urmau drumul ; aveau la ei și o șuviță lungă de piele, făcută toată numai noduri ; în fiecare zi desfăceau cîte un nod, ținînd astfel socoteala timpului.

În vremea asta, Colo-Colo, înconjurat de supușii săi, aștepta tăcut și pe gînduri. Era un bătrîn mărunțel, cu capul rotund și părul încărunțit, aspru și scurt ; fața lui era brăzdată de zbîrcituri ; gura mare, ascunsă de mustață, îi dădea un aer veșnic zîmbitor ; ochii săi mici și vioi priveau ageri și batjocoritori prin pînza sprîncenelor ; se legase la cap cu un fel de basma ; trupul îi era înfășurat într-o mantie și, în mîna mare, neliniștită și neagră, ținea o ramură de *canelo*[1], semnul puterii sale. Oamenii îl priveau, neîndrăznind să-i tulbure gîndurile. Colo-Colo pusese la cale dezlănțuirea răscoalei împotriva lui Valdivia, dar nu o răscoală răzleață, ci o mișcare care să ridice triburile din întregul Chile de miazăzi, urmînd să

---

[1] Arborele de scorțișoară. (n.t.)

cuprindă poate chiar și pe yanaconi, care trăiau alături de spanioli, în orașe ; bătrînul rînduia lucrurile liniștit, luînd toate măsurile de siguranță. Avea de gînd să lovească numai atunci cînd totul va fi gata, cînd va fi sigur că indienii din toată țara vor răspunde la chemarea lui. Iscoadele sale mișunau pretutindeni, ducînd și venind cu vești de pretutindeni.

„Bătrîni, femei, copii, slujnicele soțiilor sau ale fiicelor spaniolilor — scria mai tîrziu un istoric — întregul popor subjugat pe neașteptate, doborît la pămînt de archebuză și de bici s-a ridicat la luptă deznădăjduită, și-a făcut auzit glasul mîniei sale.“

Săgeata care vestea războiul, trimisă de Colo-Colo, ajunsese pînă la Concepción. Indienii care munceau în minele de aur de la Quilacoya, suferind de foame și de frig, aveau să fie, fără îndoială, luptătorii cei mai înflăcărați în acest război pentru dezrobire. Vîntul răscoalei prinse să sufle în toată țara, pe cîmpuri și la ferme, prin mine și forturi, prin orașele și casele spaniolilor, pînă ce ajunse și în preajma conchistadorului ; căci Don Pedro nu făcea un pas, nu rostea un cuvînt care să nu-i fi fost de îndată adus la cunoștință lui Colo-Colo de către iscusitele sale iscoade.

În vremea aceasta, în satele araucane viața părea că-și urmează cursul obișnuit ; femeile semănau ca totdeauna ogoarele, țeseau veșminte și velințe, găteau mîncare, făceau coșuri, vase de lut și preparau băutură. Bărbații se odihneau și se pregăteau de luptă ; așa era obiceiul lor : bărbatul se năștea ca să lupte, ca să-și apere țara de năvălitori și de dușmani, iar femeile ca să muncească, să împlinească toate acele mici obligații ale vieții zilnice, pe care războinicul araucan le socotea nevrednice de el.

Războinicul își pregătea armele, călindu-și totodată și trupul. Soarta lui fusese hotărîtă încă din clipa cînd se născuse ; mamele araucane nășteau lîngă rîu și acolo ridicau pruncul și-l scăldau în apa cristalină, care prin părțile acelea duce și sloiurile de gheață coborîte din munți. Acest contact cu asprimea naturii îl făcea pe copil să simtă ceea ce avea să fie viața lui ; așa cum erau învestiți cavalerii altor vremi, din clipa cînd îl atingea tăișul rece al rîului, pruncul era socotit un războinic

araucan. La șase ani, învăța să mînuiască sulița sau măciuca, să tragă cu arcul, să alerge cu alți copii, apoi să înoate și să treacă rîul, cu sulița în gură sau în mînă. Copilul creștea vînjos și viteaz, învăța să mînuiască o singură armă, pînă ajungea stăpîn pe ea. Își închina toate clipele îngrijirii acestei arme și trupului său. Fără a se preocupa de alte lucruri, creștea numai cu gîndul de a fi mai puternic decît ceilalți războinici, de-a dobîndi prețuirea lor, de a-i întrece. Cu acești tineri avea de gînd Colo-Colo să-și înfăptuiască țelurile sale.

Cînd răsări luna plină, căpeteniile începură să sosească la locul unde trebuia să se țină sfatul; veneau de pe toate meleagurile ținutului Arauco; pășind pe potecile tainice ale pădurii, se iviră în fața lui Colo-Colo, printre copaci, ca niște făpturi din basme. Bătrînul îi primi cu zîmbetul pe buze și îi pofti să se așeze în jurul său. Erau de față cele mai vestite căpetenii: Tucapel, războinic mîndru și de o vitejie neînfrîntă, căpetenie a trei mii de oameni; Angol, tînăr și aprig, căpetenie a patru mii de oameni; Paicabí, Lemolemo, Gualemo și Elicura, poate cel mai vajnic războinic din Arauco. Toți așteptau începerea sfatului. Locul unde se aflau, un luminiș în pădure, presărat cu flori, era de o neasemuită frumusețe; vîntul înviorător și plăcut înfiora copacii murmurînd ușor; prin luminiș curgea un pîrîu limpede; în jurul pajiștii rotunde în formă de piață sau de amfiteatru se înălța ca o perdea de frunze un șirag de plopi, aruncînd o umbră răcoroasă. Cînd soarele scăpătă și învăpăierile asfințitului începură să se frîngă printre plopi, Colo-Colo dădu poruncă să se aducă de mîncare. Ca și oamenii de la țară din vremea noastră, araucanii mîncau porumb cu prilejul anumitor mari sărbători; în răcoarea amurgului, pămîntul chilian își împrăștia miresmele. Cînd umbra serii se îngroșă, dinspre focuri prinse să se înalțe în văzduh un miros de carne friptă; sîngele se prelingea și sfîrîia sorbit de nesațul cărbunilor; bătrînele mestecau pentru ultima oară fiertura de porumb, iar *chicha* [1] fierbea sub spuma atît de gustoasă, care părea o dantelă de flori.

---

[1] Băutură alb-lăptoasă, specifică la indienii din America de Sud. (n.t.)

Araucanii mîncau strașnic și beau fără măsură; *chicha* fierbea în oale, fierbea în pîntece, fierbea și în creier; ca și cum ar fi sorbit furia unui taur amestecată cu cîntecul privighetorilor, băutura aceea îi ațîța la gîlceavă și totodată la dragoste. Căpeteniile beau și mîncau cu lăcomie. Lăsîndu-i în voie, Colo-Colo se uita la mișcările lor, de pe acum nestăpînite din pricina băuturii, le asculta vorbele aprinse; bătrînul zîmbea; sînt oameni buni, viteji și tineri; lucrul cel mai de seamă e să știi să folosești această vitejie, această tinerețe, și asta va fi sarcina lui. Tresări deodată, dîndu-și seama că cel mai bun om al său, căpetenia cea mai vestită din Arauco, nu venise. Nu era cu putință să nu se fi supus chemării sale; trebuie să i se fi întîmplat ceva, poate că întîrziase doar. Dar, oricum, Colo-Colo nu voia să înceapă sfatul, și cu atît mai puțin să aleagă căpetenia cea mare de război, în lipsa lui Caupolicán. Încercă deci să prelungească ospățul și să-i îndemne la vorbă pe cei de față; dar aceștia băuseră prea mult; glasurile lor începuseră să răsune din ce în ce mai tare și vorbele lor să fie tot mai ințepătoare, pînă cînd cearta păru de neînlăturat. Vorbeau despre meritele fiecăruia... Tucapel, cel mai mîndru și mai arțăgos dintre toți, spuse:

— Nimeni nu-i deopotrivă cu mine în vitejie și sînt gata să dovedesc acest lucru cui dorește...

La care Elicura răspunse:

— Numai eu pot să fiu căpetenie în acest război, și cine e de altă părere va avea de-a face cu ascuțișul suliței mele...

Mînios și trufaș, Lincoyán strigă:

— Toate vorbele voastre sînt laude deșarte: stăpînul lumii pot să fiu eu, cu sulița asta în mînă.

Gîlceava creștea, oțelurile sclipeau în mîinile vînjoase ale căpeteniilor indiene, gata să se încaiere; se stîrnise o larmă asurzitoare; femeile se ascunseseră în colibe și de acolo priveau prin perdelele de trestie spre cei care strigau. Colo-Colo își dădu seama că, dacă nu face rînduială, adunarea se destramă; din nenorocire însă Caupolicán, care făcea mai mult decît toți acești gălăgioși războinici și zurbagii la un loc, nu sosea. Bătrîna căpetenie chibzui repede și născoci un șiretlic ca să-și mai amîne

hotărîrea și să-i liniștească totodată pe cei de față. Cuvîntul său răsună deodată în mijlocul larmei și, ca prin minune, amuțiră numaidecît toate glasurile, toate zgomotele ; părea că și vremea pășește în vîrful picioarelor ca să-l asculte. Colo-Colo sta în mijlocul podinei, ținînd într-o mînă ramura de *canelo*, semnul puterii sale, și în cealaltă o săgeată însîngerată cu vîrful îndreptat spre partea în care trebuiau să pornească la luptă. Liniștit și cumpănindu-și în chip iscusit vorbele cu întorsături retorice, după cum era obiceiul la araucani, bătrînul rosti acea cuvîntare care a intrat în istorie, pildă de îndemn la lupta pentru libertate și de eroism, pe care și azi poporul chilian le admiră :

— Căpetenii, apărători ai țării, nu setea de putere este cea care-mi insuflă cuvintele, pentru că, la vîrsta mea, după cum prea bine știți, dragii mei, eu sînt mai aproape de lumea cealaltă, ci dragostea pe care v-am arătat-o întotdeauna mă îndeamnă să vă povățuiesc. Putem oare să dorim falā și cinste înainte de a dovedi lumii că nu sîntem învinși și subjugați ? Împilați de spanioli, mînia voastră ar trebui să se dezlănțuie nu împotriva voastră înșivă, în această adunare de frați, ci împotriva vrăjmașului hain pe cîmpul de luptă. Ridicați-vă împotriva asupritorului, puneți mîna pe arme și loviți cu înverșunare în piepturile acelora care ne-au robit atît de crîncen. Scuturați jugul rușinos, luptați cu vitejie și nu risipiți sîngele țării, atît de trebuincios pentru izbăvirea noastră ! Deopotrivă sînteți cu toții în vitejie și putere ; cerul v-a făcut deopotrivă prin naștere, dar trebuie să avem o căpetenie, care să pornească la luptă în fruntea noastră.

Se așternu o tăcere adîncă, fiecare așteptînd să audă ce va ieși de pe buzele bătrînului, care păreau gata să rostească numele alesului ; dar Colo-Colo era prea înțelept și îl prețuia prea mult pe Caupolicán pentru a pomeni ceva atîta vreme cît acesta nu se afla încă printre cei de față. De aceea spuse numai atît :

— Căpetenie va fi acela care va putea să țină mai mult pe umăr un trunchi de copac. Deoarece sînteți toți deopotrivă, neavînd nici unul mai multe drepturi decît ceilalți, să-și dovedească fiecare puterea !

Un murmur surd se stîrni după vorbele mai-marelui lor ; pe de o parte se simțeau amăgiți : bătrînul nu voise să facă alegerea numaidecît. Dar nu trecu mult și, încîntați că vor avea prilejul să-și dovedească voinicia în văzul tuturor, își arătară bucuria și începură întrecerea. Fu adus un trunchi uriaș de copac ; nu se știa cît cîntărește, fiind însă un trunchi gros, care abia putea fi cuprins cu brațele, e lesne de închipuit ce greutate trebuiau să ridice în spate acești viteji.

Cel dintîi care își dovedi puterea fu Paicabí, care, stînd drept, privit cu nerăbdare de ceilalți, ținu trunchiul în spate șase ceasuri. După el, Cayocupil îl ținu cinci ceasuri ; nici Gualemo, nici Angol nu fură în stare să-l întreacă pe Paicabí. Cînd veni rîndul lui Purén, nerăbdarea căpeteniilor spori, deoarece puterea și dîrzenia lui erau vestite. Purén luptă o jumătate de zi și, în sfîrșit, doborît de oboseală, aproape nemaiputînd face un pas, zvîrli trunchiul și așteptă ca alții să-l întreacă. Părea că va fi învingător Tucapel, cel mai năzuros dintre toți, care, întrecîndu-l pe Purén, ținu în spate greaua povară paisprezece ceasuri încheiate.

Dar în clipa aceea se apropie de podină cruntul Lincoyán, voinicul voinicilor. Toți amuțiră parcă, în așteptarea unei priveliști deosebite. Căpetenia își scoase mantia și o zvîrli cu nepăsare pe iarbă ; spatele lui se ivi în toată splendoarea puterii sale ; carnea-i arămie, îndesată și umflată de încordarea mușchilor ce se profilau desăvîrșiți pe trupul vînjos, părea făcută din fibrele unui metal fin și prețios. Ridică trunchiul pe umeri și începu să alerge și să sară de colo-colo, vrînd să arate celorlalți ce ușor era pentru el. Se scurse în felul acesta o zi întreagă, după care se opri fără însă a da semne de oboseală și ținu trunchiul în spate mai departe toată noaptea și jumătate din ziua următoare ; cînd soarele ajunse în crucea nămiezii, spatele lui umflat, vinele gîtului încordate și tot trupul părea că vor plesni ; scoțînd un țipăt ciudat, în care se amestecau mîndria, înverșunarea și oboseala, Lincoyán zvîrli trunchiul și privi cu dispreț spre potrivnicii săi.

Nu mai era nici o îndoială în privința luptătorului care avea să fie numit mare căpetenie de război ; chiar

Colo-Colo, care în timpul întrecerii privea mereu spre potecile pădurii, tot așteptîndu-l pe Caupolicán, își zise că șiretlicul prin care voia să cîștige timp dăduse greș și că, în sfîrșit, trebuia să-l numească pe Lincoyán. Se și ridicase în picioare, gata să rostească hotărîrea, cînd, spre uimirea tuturor și spre bucuria multora care împărtășeau alegerea bătrînului, Caupolicán se ivi în luminiș. Mersese zile și nopți întregi din îndepărtatul său sat ca să ajungă pînă la locul unde se ținea sfatul; arăta obosit și mîhnit, crezînd pesemne că sfatul se încheiase. Văzîndu-l, Colo-Colo înaintă spre el și, întîmpinîndu-l cu zîmbetul pe buze, îi spuse :

— Caupolicán, fiu mult iubit al Araucaniei, sosești la ceas de grea cumpănă pentru poporul nostru, ca trimis de marile duhuri. Numai tu poți să-l înfrunți pe viteazul Lincoyán în această întrecere de puteri în care trebuie să alegem căpetenia războinicilor noștri. Iată, privește acest trunchi de copac ! Lincoyán l-a ținut pe umeri o zi, o noapte și încă o jumătate de zi ; dacă ești în stare să-l întreci, pe umerii tăi va cădea răspunderea acestei lupte ; dacă Lincoyán nu va fi învins, el va fi singura noastră căpetenie, pe el o să-l ascultăm noi toți, oamenii din Arauco.

Caupolicán voi să-și scoată mantia, gata să înceapă de îndată întrecerea, însă din rîndurile căpeteniilor se ridică un murmur : Caupolicán era istovit de drumul lung prin pădure.

— Să fie lăsat să se odihnească pînă mîine în zori...

Asta fu părerea tuturor, căreia i se supuse și Caupolicán, și Colo-Colo. Noaptea o petrecură schimbînd păreri cu aprindere, punînd rămășaguri și chefuind. Caupolicán însoți pe marea căpetenie de pace pînă la coliba sa, și acolo, așezați jos lîngă vatra care ardea mereu în colibe, vorbiră despre viitorul țării lor. Caupolicán era „un bărbat de vază, aspru, cu un cuvînt greu", neînduplecat, dîrz, stăruind cu tărie în părerile și în hotărîrile sale. Se născuse chior și acest beteșug ce dădea chipului său o înfățișare cruntă și oarecum mohorîtă nu scădea cu nimic din destoinicia lui, părînd chiar o însușire a sa proprie. Anevoie îi putea citi cineva gîndurile, anevoie prindea privirea fugară, fulgerătoare, a

singurului său ochi ; era înverşunat şi neîndurător, părînd a-şi călăuzi viaţa lui şi pe aceea a tribului său aşa cum pesemne au făcut ciclopii în vremea lor : tot înainte.

Noaptea trecu repede, şi înainte de a-şi ascunde cununa şi mantia de rouă, soarele săgetă piscurile Anzilor şi se revărsă jos, în văi, ca un puhoi de aur peste verdeaţa pădurilor şi peste spuma proaspătă a rîurilor. Căpeteniile, înviorate de adierea dimineţii, aşteptau să-l vadă pe Caupolicán încercîndu-şi puterile. Colo-Colo se aşezase iar în mijlocul poienii şi, după ce vesti începutul întrecerii, se trase într-o parte ca să facă loc.

Caupolicán, gol pînă la brîu, ridică trunchiul ca pe o surcică şi-l puse pe umăr. Pe chipurile indienilor se zugrăvi uimirea şi încîntarea. Lincoyán îngălbenise : izbînda lui părea acum îndoielnică. Căpetenia cea fără un ochi păşea de colo-colo fără să pară că face cea mai mică sforţare, fără să dea cel mai mic semn de nelinişte. Singurul său ochi se aţintise în gol, dar nu i se citea nimic în privire ; strîngea din buze cu îndîrjire. Trupul lui era un imn viu care cînta măreţia Araucaniei ; capul, bine croit, încununat cu un păr negru şi răzvrătit, şi-l ţinea semeţ ; gîtul era gros ca al unui taur şi ceafa abia umbrită de un puf negricios ca pana aripii unui sturz. Trupul era uriaş, vînjos şi îndesat ; muşchii braţelor şi ai picioarelor erau vii, aproape de sine stătători faţă de trup, ca nişte mici mecanisme care lucrau la înaltă presiune. Se plimbă cu copacul în spate o zi şi o noapte, şi încă o zi şi încă o noapte. Stihurile unui poet spun că în această a doua noapte chiar şi luna s-a oprit pe cer ca să vadă o putere atît de minunată. Nici oboseala, nici nerăbdarea nu-l tulburau ; în timp ce se plimba de colo-colo cu pas bărbătesc, cu fruntea sus şi cu privirea aţintită spre depărtări, se revărsară zorii celei de a treia zi şi, cînd văzu soarele deasupra Anzilor, făcu un salt uriaş ca o puma ce se năpusteşte asupra prăzii şi zvîrli cît colo trunchiul de pe umerii săi, dovedind că-l mai putea duce cel puţin o zi. Colo-Colo rosti simţămîntul tuturor cînd strigă hotărîrea :

— Soarta Araucaniei va sta de azi înainte pe aceşti umeri puternici.

— *Veyllechi! Veyllechi!* strigară într-un glas căpeteniile, ceea ce însemna : Da ! Da !

Apoi cuvîntară și alții, rostind amenințări împotriva spaniolilor și lăudînd pe noua mare căpetenie de război. Cînd ultimul vorbitor coborî de pe podină, apucară toți sulițele și le ridicară deasupra capului ; apoi, fără a scoate o vorbă, începură să tropăie din răsputeri, de părea că întregul pămînt se cutremură. Prinseră apoi un *guanaco*, îl uciseră și-i smulseră repede inima, care trecu din mînă în mînă, încă zvîcnind ; căpeteniile o apropiau de gură și-și mînjeau buzele cu sînge, apoi și armele. În felul acesta, hotărîrea de a începe lupta era pecetluită, și aleasă marea căpetenie de război care trebuia să-i ducă la izbîndă.

Caupolicán își luă fără șovăire asupră-și răspunderea luptei ; prima lovitură împotriva puterii spaniole trebuia dată repede și nimicitor. O izbîndă a araucanilor putea fi pentru toate triburile din Chile un semnal spre a se ridica la luptă în aceeași zi și la același ceas. El se gîndi deci să lovească ținta cea mai apropiată. Adună optzeci dintre cei mai buni războinici ai săi și, dîndu-le toate îndrumările cuvenite, îi trimise spre fortul spaniol din Arauco.

Indienii se apropiară de fort, încărcați cu poveri de lemne, arătîndu-se foarte umili și obosiți. Văzîndu-i atît de sărmani și de neprimejdioși, soldații de pază îi lăsară să intre. În vremea aceasta, Caupolicán își așezase războinicii în locuri potrivite la intrarea fortului, tăind toate drumurile. Fortul clădit din ordinul lui Valdivia avea ziduri groase, trainice și era înconjurat de un șanț care ținea orice dușman la distanță. Înăuntru se afla o mică garnizoană de cavaleriști și archebuzieri. Cînd cei optzeci de indieni ajunseră în piața fortului, aruncară sarcinile de lemne, scoaseră la iveală sulițele, arcurile și măciucile pe care le ținuseră ascunse și, răcnind asurzitor, se năpustiră asupra soldaților. Lupta se încinse pe viață și pe moarte ; spaniolii, luați pe neașteptate, abia avură timp să-și scoată săbiile și să-și pună platoșele ; trăgîndu-se înapoi și răspunzînd la fiecare lovitură pe care o primeau, opriră năvala araucanilor. Apoi trecură la atac și, cu ajutorul archebuzelor și al cavaleriei, arun-

cară pe indieni înapoi spre intrarea fortului, iar aici îi loviră atît de năprasnic, încît aceștia fură siliți să dea înapoi. Văzîndu-și războinicii luptînd la poartă, Caupolicán se repezi într-acolo cu oamenii săi, dar ajunse prea tîrziu, deoarece spaniolii, zvîrlind afară ultimii dușmani, ridicară puntea mobilă a fortului, apărîndu-se astfel de orice nouă năvală.

În felul acesta, lupta rămînea nedecisă: dar să nu uităm că pe acele vremuri faptele de vitejie personală cîntăreau mai mult decît lupta în masă; erau vremurile romantice ale soldaților lui Carol al V-lea, cărora le plăceau mai mult duelurile decît cruntele măceluri de pe cîmpurile de bătaie. Astfel se întîmplă că un tînăr soldat spaniol, socotind că felul în care scăpaseră de la pieire ai săi era mai curînd josnic și rușinos, hotărî să coboare puntea și să înfrunte singur năvala indienilor. Cu asta dorea, poate, să dea o pildă de vitejie camarazilor săi sau, poate, o făcea cu gîndul la îndepărtata Europă, unde vreo tînără doamnă aștepta vești despre faptele lui glorioase. Tînărul ieși deci în fața araucanilor și, cu glasul sugrumat, îi chemă la luptă. Araucanii, care nu înțelegeau romantismul lui, năvăliră puzderie și, înconjurîndu-l, începură să-l lovească. Cei dinăuntru, văzîndu-și camaradul în primejdie de moarte, ieșiră din fort și astfel vrăjmașii se încăierară pentru a doua oară; de astă dată însă numărul araucanilor era copleșitor, printre ei aflîndu-se și brațul lui Caupolicán, care, cu fiece lovitură, făcea să zboare cel puțin patru capete.

Izbînda se hotărî la iuțeală: spaniolii se retraseră din nou în fort pentru a ieși numaidecît după aceea. Călări, ei rupseră rîndurile războinicilor lui Caupolicán și fugiră spre fortul Penco sau Tucapel, cu gîndul de a duce vestea răscoalei araucane și de a găsi întăriri.

În felul acesta, Arauco dobîndi cea dintîi biruință; răscoala împotriva asupririi spaniole începea cu o lovitură bine țintită. Indienii îi puneau pe fugă pentru prima dată pe semizeii călări și înarmați cu archebuze; triburile din Chile aflau pentru întîia oară că spaniolul nu era nici de neînvins, nici nemuritor. Războinicii arau-

cani sărbătoriră în noaptea aceea prima lor izbîndă și îl priviră pe Caupolicán cu cinste și prețuire. Dar uriașul fără un ochi nu se culcă pe lauri și, înainte de a se lumina de ziuă, își duse oamenii înainte, îndreptîndu-se spre Tucapel, alt fort al lui Valdivia și una dintre întăriturile care și-a cîștigat mare faimă în istoria luptelor pentru dezrobirea araucanilor, prin întîmplările care s-au petrecut acolo.

O SĂGEATĂ ÎN NOAPTE

Nu trecuse mult de cînd Don Pedro de Valdivia ajunsese pentru prima oară în valea Mapocho. Amărît și deznădăjduit după drumul lung prin pustiu, Valdivia sosise în februarie 1541 pe o colină în jurul căreia se așezaseră numeroase triburi. Din vîrful ei, conchistadorul privise ținutul și își spusese :

„Iată că Dumnezeu ne dăruiește pămîntul făgăduinței după ce am învins infernul deșertului".

Acum, apropiindu-se de Santiago, îl încerca un simțămînt asemănător. Cît vedea cu ochii de pe culmea Huelén — căci astfel se numea locul unde Valdivia hotărîse întemeierea orașului Santiago, opera lui de căpetenie — valea se desfășura dinaintea ochilor vrăjiți, verde și mănoasă. Plopii se legănau în văzduh și chiparoșii se aplecau greoi spre pămînt. Din rîuri se desprindeau canale care ajungeau pînă în oraș, alergînd printre case și pe străzi ca niște mici ștrengari. Dimineața, pîcla subțire începea să se topească sub razele soarelui, descoperind vîrfurile înalte ale plopilor și canalele care murmurau melancolic. În depărtare se zăreau colibe înconjurate de maidane ; acolo se înjghebase o așezare. Găinile mișunau, cotcodăcind și ciugulind într-una.

Clopotul de la Vinita răsuna zglobiu ca un copil. Negura poposi o clipă pe vîrful San Cristóbal, ca un văl agățat de mărăcini, care apoi scapă și se înalță în văzduh, lăsînd în urma lui o mireasmă nedeslușită de ierburi. În 1552, casele din Santiago începuseră să nu se mai clădească din paie și lemn, ci se zideau trainic

din cărămizi nearse ; copacii înalți își aruncau umbra peste drumurile de pămînt. Piața Armelor era locul unde vechiul pămînt din Mapocho dădea primii săi muguri de civilizație.

Don Pedro de Valdivia nu-și dădea seama cît de mult iubea Santiago decît atunci cînd era departe de el. De pe pămîntul Araucanei se întorsese vesel, nerăbdător și emoționat ca un adolescent.

Orașul are o climă blîndă, statornică. Anumite străzi, bulevarde, arbori și case, anumite priveliști sînt numai ale lui, și cînd le vezi, îți încîntă inima, o cuceresc, iar cînd ești departe, ele prind viață, îți tulbură sufletul ; atunci te cuprinde nostalgia și nostalgia aduce suspine și dorul întoarcerii, și te întorci întotdeauna, dar numai pentru ca să pleci din nou. Ce fatalitate face ca Santiago să existe numai în amintire și în legendă ?

Don Pedro l-a înființat doar ca pe un loc de trecere pentru trupe și pentru întăririle care veneau din nord ; aici puteau poposi, pentru ca apoi să-și continue drumul spre sud, unde în adevăr regăseau paradisul pierdut. La nașterea lui, Santiago nu a prea fost luat în seamă. Dar, în ciuda tuturor visurilor și a înfăptuirilor lui Don Pedro, Santiago a crescut și a fost singura operă care i-a rămas credincioasă, răsplătindu-i faima de conchistador. Da, a crescut, și numai Santiago a făcut din valea Mapocho ceea ce conchistadorul n-a fost în stare să facă străbătînd pădurile și visînd la îndepărtate mări care să-l ducă pînă la capătul pămîntului.

Lautaro privea orașul fără a spune un cuvînt, urmîndu-și stăpînul cu simțămîntul că pătrunde într-o lume nouă. Locuitorii capitalei își primiră guvernatorul cu mare entuziasm ; era pentru întîia oară cînd un comandant spaniol izbutea să se întoarcă victorios dintr-o expediție împotriva araucanilor. Valdivia se întoarse stăpînit de impresia că a cucerit pe vecie Chile de Sud și o spunea tuturor, pe stradă, acasă, în biserică, oriunde găsea un auditor pentru înfumuratele sale cuvîntări. Locuitorii din Santiago vedeau în el pe singurul om în stare să-i supună pe indienii din Chile și ziceau că atîta timp cît conchistadorul se găsea acolo, Santiago era în

siguranță și ei puteau să-și vadă de treburi în liniște, feriți de orice atac neașteptat.

Casa lui Don Pedro de Valdivia cîștiga tot mai mult prestigiul unui palat ; aici veneau căpitanii spanioli, demnitarii, negustorii îmbogățiți, puținele familii care pe atunci emigraseră din Spania. Aici dădea conchistadorul ospețe, la care doamnele purtau cele mai frumoase toalete și unde se bea „a la flamenca", comesenii spunîndu-și unul altuia : „În cinstea dumneavoastră", în timp ce vinul licărea ca o rodie în grelele cupe de aur. După masă, invitații jucau pe sume mari de bani, iar ceva mai la o parte, cu multă curtoazie, se înfiripau primele idile între fetele de curînd sosite din Spania și tinerii militari din trupele lui Don Pedro. Dimineața, conchistadorul asculta slujba religioasă, apoi ieșea cu prietenii și, oprindu-se în ușa bisericii, își povestea în gura mare isprăvile sau comenta veștile din Europa ori vorbea despre afacerile din colonie.

În timpul acesta, Lautaro cunoștea tot mai bine persoana conchistadorului ; acum credea că înțelege pentru ce veniseră Valdivia și ai săi în America. Îi auzea vorbind despre fantastice zăcăminte de aur și despre un imperiu care cuprindea întreaga lume și era cîrmuit de un singur om, mai puternic decît Dumnezeu ; îi auzea făcînd planuri pentru supunerea poporului său, pentru a-i jefui bogățiile, bogății pe care să le ducă apoi în Europa. Îi auzea, de asemenea, luîndu-se la ceartă cu prilejul jocurilor de noroc în timpul petrecerilor nocturne. Odată conchistadorul se înfierbîntă la joc și, fără a se mai putea stăpîni, miză mai multe mii de pesos împotriva unui căpitan ; pierzînd și neavînd bani la el, puse drept miză o căpetenie indiană, dar pierdu și de astă dată. Atunci, spre uimirea lui Lautaro, nu-și recunoscu datoria și-și insultă adversarul. În noaptea aceea, indianul își deplînse stăpînul : îl văzu tot atît de mic și de josnic ca cel mai nevrednic om din tribul său.

Conchistadorii erau stăpîniți de un singur gînd : aurul, de un singur imbold : lăcomia. Ei nu se apropiau de poporul pe care-l cucereau, nu se gîndeau să-l civilizeze, îl disprețuiau pur și simplu și, subjugîndu-l, îi furau aurul și recoltele, iar apoi, după ce-l vedeau do-

borît, îl părăseau. Lautaro învăță astfel să-i disprețuiască pe spanioli ; acum cînd cunoștea tainele puterii lor ostășești, cînd știa cum să tragă cu o archebuză și cu un tun, cînd se obișnuise să îngrijească și să strunească bine caii, acum cînd cunoștea bine scopurile conchistadorului și ale oamenilor săi, cînd trăise în casele lor și văzuse josnicia existenței lor, Lautaro nu se mai temea de ei, își iubea mai mult ca oricînd poporul său și aștepta prilejul să-l dezrobească.

Într-o noapte, Lautaro se afla în grajdurile conchistadorului cînd un glas duios ca un murmur îi rosti numele. Indianul tresări ; nu se mai întîmplase să vină cineva la el în timpul lucrului și cu atît mai puțin la ceasul acela. Locul abia era luminat de flacăra pîlpîitoare a unei torțe ; de afară nu se auzea nici un zgomot ; doar din cînd în cînd nechezatul vreunui cal sau o lovitură de copită în piatră tulburau tăcerea. Lautaro își încordă auzul. Glasul răsună din nou și, dintr-un colț întunecos, văzu răsărind o umbră. Tînărul se trase înapoi șovăind.

— Lautaro, nu te teme... — murmură glasul, atît de dulce, atît de apropiat, că indianul se opri liniștit, vrînd să spună ceva, dar umbra înaintă și, intrînd în lumina torței, nu-i dădu răgaz să vorbească.

Lautaro era atît de uimit, încît poate că nici n-ar fi avut glas să pună întrebarea ce-i stătea pe buze. În fața lui se afla o fată. Nu avea mai mult de șaisprezece ani ; era îmbrăcată ca spaniolele, dar trăsăturile ei arătau că e indiană ; apropiindu-se de el și mai mult, îl luă de mînă și-i zise :

— Să vii în noaptea asta la Francisco de Villagra ; acolo, în curte, te-așteaptă un om ; mi-a spus că are o veste pentru tine, o veste de la Cayumanque... căpetenia din Arauco.

Lautaro nu-și putea crede ochilor și urechilor ; cine era fata care se ivise noaptea ca o nălucă și care-i vorbea în graiul poporului său? Ce veste îi aducea omul din Arauco, trimisul lui Cayumanque, căpetenie și rudă cu tatăl lui? În timp ce fata vorbea, Lautaro îi citi în ochi jalea poporului său ; simți căldura care-i atingea

mîna, și sîngele său, zvîcnind fulgerător, îl zgudui pînă în cea mai adîncă tainiță a ființei.

— Cum te cheamă ? întrebă el.

— Guacolda — răspunse tînăra, zîmbind.

— Bine — zise Lautaro. La noapte am să vin la casa lui Villagra ca să mă întîlnesc cu trimisul.

Guacolda nu mai spuse nimic și, retrăgîndu-și mîna, se depărtă în umbră, pierind tot atît de tainic precum venise. Lautaro rămase îndelung pe gînduri ; întîmplarea îl tulburase adînc ; mîna lui încă mai păstra căldura mîinii ei, în ochii lui stăruia încă privirea ei și în urechi, murmurul catifelat al glasului său. N-o cunoștea, o vedea pentru întîia oară, dar era întîiul glas frățesc care-i vorbise acolo, în locul acela straniu și dușmănos. Guacolda îi adusese chemarea neamului său — era ca un semn, ca glasul tatălui și al neamului său, glasul pădurii care venea să-l trezească, amintindu-i ce răspundere are.

Lautaro o revăzu cu ochii minții. Era zveltă și vioaie, ca fiicele căpeteniilor din Arauco ; pielea ei era oacheșă și părul negru, ochii mari, căprui erau mîhniți și blînzi, amintind de foșnetul pădurii în amurg. Un cal lovi pămîntul neliniștit ; în casa conchistadorului domnea o liniște adîncă ; Lautaro privi bolta spuzită de stele și, trăgînd în piept aerul proaspăt al primăverii, se ridică și-și îndreptă pașii spre casa lui Villagra.

Merse cu grijă ; ar fi fost primejdios să se întîlnească cu cineva la acel ceas. Guvernatorul nu îngăduia indienilor să iasă noaptea pe străzile orașului. Ajungînd în dreptul casei lui Villagra, Lautaro se opri în loc, nehotărît, neștiind ce să facă. Dar îndată zări umbra unui indian care-l aștepta, ascuns după un copac. Lautaro se apropie și spuse :

— Sînt Lautaro, fiul lui Curinancu.

Indianul îl privi lung, apoi, fără să spună nimic, îi puse ceva în mînă și plecă. Nedumerit, Lautaro voi să-l oprească, să-l cheme înapoi, dar totul fu zadarnic ; indianul se și îndepărtase în fugă, mistuindu-se în beznă. Atunci Lautaro, cu teamă, ridică în dreptul ochilor ceea ce îi lăsase trimisul. La lumina stelelor, el desluși conturul unei săgeți însîngerate. Era săgeata de război care

sosea tocmai din Arauco, adusă de vestitorii neamului său de-a lungul munților, pădurilor, rîurilor, învingînd vremea și depărtările, trecînd peste toate piedicile, ascuțită ca ochiul zeului răzbunării.

Lautaro își dădu seama că în mîinile lui se afla soarta neamului său și, privind săgeata, se grăbi să plece. Dar, spre groaza lui, văzu că mai privise cineva săgeata împreună cu el : era un soldat spaniol ; poate unul din cei ce făceau de pază noaptea ; în întuneric se deslușea făptura-i vînjoasă ce părea un munte pe lîngă trupul tînăr și zvelt al lui Lautaro. În mîna lui strălucea mînerul sabiei. Lautaro vru s-o ia la fugă, dar celălalt îl prinse cu mîna sa uriașă și, fără a-i da răgaz să se apere, vru să-l lovească năprasnic în cap, dar îl nimeri în umăr. Lautaro se prăvăli la pămînt și rămase nemișcat ; soldatul simți cu piciorul umezeala sîngelui ; cu o mișcare rapidă, îl tăvăli în țărînă și zise :

— Să fie drept pildă pentru alții. Ticăloșii ăștia n-au să învețe niciodată să asculte de ordinele guvernatorului...

Și se îndepărtă fără măcar să privească trupul ce zăcea la pămînt. Nu pricepuse rostul săgeții. Pentru el, Lautaro era un oarecare indian care încălcase ordinele conchistadorului, ieșind în oraș la un ceas cînd nu-i era îngăduit. Încredințat că-l ucisese, era și mai mîndru ca înainte de puterea brațului său.

Lautaro rămase cîteva minute buimăcit ; nu simțea durere, dar nu putea să facă nici o mișcare. I se părea că un lanț greu și fierbinte îi ferecă toată partea stîngă a trupului ; simțea sîngele curgînd din umăr și n-avea cum să-l oprească. Închise ochii. Liniștea nopții tîrzii era adîncă. Vîntul de noiembrie părea că poartă pe aripile lui o pulbere de stele ; vara lui Santiago se apropia și sosirea ei era vestită de amorțirea copacilor, de miresmele sporite ale portocalilor și, mai ales, de cerul jos și siniliu, aproape negru.

Deodată, fără să fi auzit vreun zgomot, simți o mînă pe inimă, o mînă micuță ; apoi o simți pe frunte și atunci i se păru că-l mîngîie cineva : întîia oară în viața lui. Fără să deschidă ochii, știu că este Guacolda. Simți cum mîna îi răsfiră părul cu o duioșie pe care n-o cunoscuse,

iar apoi umărul îi fu apăsat de ceva care oprea sîngele. Acolo, în întuneric, Guacolda îi legă rana fără să spună nimic ; Lautaro văzu lacrimile ce curgeau pe fața ei, îi luă mîna și, cu o duioșie naivă, recunoscătoare, de copil, i-o sărută. Ea încercă să zîmbească printre lacrimi.

— Într-o bună zi am să te iau cu mine — îi spuse el. Ai să-ți vezi din nou mama, o să trăiești din nou în pădure și ai să fii soția mea.

Guacolda zîmbea ; ochii ei sclipeau mai frumos ca cea mai luminoasă stea. Aproape leșinat, Lautaro îi simțea mîna-i micuță pe frunte, vedea aproape cerul înstelat și adulmeca mireasma portocalilor care-l învăluia ca în vis. Anevoie, ca din depărtare, o auzi pe Guacolda spunînd :

— Acum trebuie să faci o sforțare și să te îndepărtezi de aici. Stăpînul meu Villagra ar putea să te găsească și să te ucidă... Lautaro, te cheamă araucanii ?

El încuviință dînd din cap.

— Într-o zi ai să te întorci și ai să mă iei cu tine, nu-i așa ?

Lautaro îi sărută mîna prelung fără să răspundă ; apoi, căznindu-se din răsputeri, se ridică ; înainte de a-și pierde din nou cunoștința, șopti abia auzit :

— Am să te iau cu mine...

Din mintea lui nu avea să se mai șteargă chipul micuței indiene creștine, care în noaptea aceea îl călăuzise spre săgeata de război și care plînsese murmurînd o rugăciune deasupra rănii sale. În sufletul ei părea că se naște ceva : o nouă credință, zămislită din dragostea ce o purta Dumnezeului asupritorilor și din dragostea, poate mai puternică, pe care o simțea pentru Lautaro, cel ce urma să-i nimicească.

SPRE CUCERIREA ARAUCANIEI

Chiar în zilele acelea, Don Pedro de Valdivia primi vestea că bogatele sale zăcăminte de aur de la Quilacoya erau în măsură să-i aducă o rentă de 1.000.000 de pesos anual. Fu una din marile bucurii ale vieții sale ; o asemenea avere însemna încoronarea întregii sale lupte ; lăcomia lui era mai mare ca niciodată ; fără să-și mai poată stăpîni nerăbdarea, ordonă soldaților să fie gata pentru a porni spre Concepción înainte de Crăciun.

După ce rana i se tămăduise, Lautaro se gîndea să-l părăsească pe Valdivia și să fugă spre Arauco. Își dădea seama că se ivise prilejul pe care-l aștepta. Se arătă mai supus ca niciodată, îngriji caii cu o rîvnă deosebită și, cînd veni ziua plecării, el fu acela care ținu frîul calului pe care încălecă conchistadorul. Purtîndu-se în acest fel, tînărul își cîștigase prețuirea soldaților spanioli, ceea ce făcea să fie privit cu ochi buni ; știindu-l destoinic și isteț, cinstit și viteaz, Valdivia ar fi dorit să-i dea o sarcină de răspundere în expedițiile sale ; Lautaro era însă prea tînăr — nu avea mai mult de douăzeci de ani — și, pe deasupra, băștinaș, ceea ce nu-i îngăduia să-l ridice printre trufașii comandanți spanioli. Valdivia găsi însă putința de a-și răsplăti pajul ; înainte de a pleca în această expediție, îl numi căpetenie peste toți indienii yanaconi care urmau trupele spaniole și care, pînă atunci, se dovediseră a fi aliații cei mai folositori în războiul dus împotriva araucanilor. Yanaconii erau slugarnici și cruzi, în luptă nu arătau îndurare ; îndeobște însă nu puteau înfrunta un atac și, îndată ce vedeau că dușmanul se apropie de ei, gata să-i atace, fugeau lăsînd drum liber cavaleriei spaniole. Lautaro primi sar-

cina care i se dăduse fără a se grozăvi. Purtînd un corn de-a curmezişul pieptului, încălecă pe un falnic cal sur şi îşi rîndui războinicii în spatele conchistadorului.

Timp de zile întregi cît merseră prin valea centrală, sub soarele neîndurător de decembrie, yanaconii învăţară să se supună lui Lautaro, ba chiar să se teamă de el, deoarece tînărul — povăţuit de Valdivia, care în război era necruţător — ştia să-şi strunească oamenii, cu o mînă de fier.

În timp ce se afla la Concepción, însoţindu-şi stăpînul în scurtele incursiuni pe care acesta le făcea în vecinătăţile Araucaniei, Lautaro nu înceta o clipă să se gîndească la Santiago. Oraşul făcuse alt om din el, îl învăţase să cunoască altă lume, alt fel de viaţă. Cine ar fi putut spune cîte visuri se perindau în mintea lui Lautaro cînd se gîndea la Santiago? Poate visa să-şi ducă războinicii asupra capitalei şi să întemeieze aici un stat puternic şi mare; poate o împărăţie ca aceea a Spaniei îndepărtate, despre care vorbeau soldaţii lui Valdivia; poate într-un colţ tainic al sufletului său dorea să ajungă guvernator, ca Valdivia, să încalece pe cel mai frumos cal, cu pieptar de catifea şi cu ciorapi subţiri, cu o sabie sclipitoare la şold, înconjurat de căpitani cu bărbi şi de bălaie doamne de curte. Neamul lui era atît de înapoiat! Atunci îşi amintea de Guacolda şi de tatăl lui, de neamul său şi de săgeata însîngerată. Da, ar fi frumos să fii mai mare peste toţi, ca Don Pedro de Valdivia; să te duci la slujbă îmbrăcat în haine scumpe, să dai ospeţe şi să bei din cupe de aur, dar mai frumoasă ca toate acestea era viaţa liberă, sălbatică a pădurii, vîntul munţilor care-ţi biciuie trupul, rîurile din Arauco ce par că sfredelesc pămîntul; mai frumos decît suita spaniolilor era sfatul căpeteniilor; mai frumos decît aurul era porumbul auriu şi înmiresmat; mai frumoase decît doamnele bălaie erau fetele din ţara lui, iubitoare şi credincioase, coborîte pe razele lunii ca să îndulcească viaţa războinicilor; mai frumoasă decît mantiile de catifea era pielea arămie a neamului său, pe care îşi întipăreau urmele soarele, vîntul şi marea.

Lautaro îşi iubea ţara cu o dragoste bărbătească; se simţea legat de pămîntul său ca un copac; se socotea

copilul pădurii așa cum prăpastia este fiica muntelui. Crescuse și se jucase în pădure, copacii îi erau vechi prieteni, deosebea păsările după cîntec, poamele și ierburile după miros. Numai în pădure putea trăi, acolo era casa lui, acolo erau ai lui; pădurea era țara lui.

În vremea aceasta, conchistadorul, mai însetat de aur ca oricînd, se frămînta fără răgaz, străduindu-se să găsească cît mai mulți robi, cît mai multe unelte, ca să scoată cît mai mult minereu din pămînt. Ajunsese în culmea puterii; era cuceritorul vestit în toată America și Spania; supușii îi dădeau toată cinstirea, avuțiile îi sporeau repede; părea deci că a lui e lumea. Își vedea înfăptuite aievea cele mai mărețe visuri. Dar zgîrcenia lui nu avea margini; egoismul său punea o stavilă între el și oameni; îl înstrăina de prieteni și crea o legendă sumbră în jurul său. Nu numai zgîrcenia, ci și cruzimea nimicea faima lui Valdivia. Ucidea indienii cu miile; în minele sale din Quilacoya robii mureau de foame și de frig și erau biciuiți fără milă. Astfel trecu iarna anului 1553; Valdivia sugînd ca un vampir sîngele araucan, Lautaro tăcînd, privind, învățînd.

Într-o duminică de decembrie, conchistadorul, care tocmai ascultase liturghia la mînăstirea Mercedarios și se pregătea să ia micul dejun, auzi cele dintîi vești despre răscoala din Arauco. La început nu voi să le acorde vreo însemnătate, dar, aflînd că indienii nimiciseră fortul Arauco și că se îndreptau spre Tucapel, fu cuprins de tulburare. Adunîndu-și căpitanii, le ordonă să se pregătească de plecare chiar în seara aceleiași zile, mai cu seamă că răscoala putea să izbucnească și în minele sale, lucru care-l neliniștea îndeosebi.

Aflînd acele vești, Lautaro nu putu să-și stăpînească un zîmbet de bucurie și, pipăind săgeata pe care o păstra sub pieptar, se gîndi că ceasul hotărîtor se apropia.

În după-amiaza aceea, conchistadorul primi o vizită neașteptată; tocmai își punea armura, ajutat de Lautaro, cînd, în fața sa, fu adus nimeni altul decît Cayumanque, căpetenia din Arauco. În cea dintîi clipă, Valdivia nu știu ce să creadă. Uimit, Lautaro făcu ochii mari, dar

nu scoase o vorbă. Nemişcat, indianul aştepta un semn al conchistadorului ca să vorbească :

— Vin cu gînd de pace — începu el — am aflat că nişte răzvrătiţi s-au ridicat împotriva ta și, cum tu mi-ai fost pînă acum un prieten bun, vin să-ţi dau ajutor.

În timp ce vorbea, nu-și aruncă nici o clipă ochii spre Lautaro ; părea că nici nu-l zărise.

— Foarte frumos din partea ta — răspunse Valdivia, socotind că poate ambiţia sau teama îl făceau pe indian să-și trădeze fraţii. Între soldaţii mei va fi un loc pentru tine și oamenii tăi.

— Primesc acest loc pentru oamenii mei, trei mii de arcași — răspunse căpetenia — dar nu pentru mine. Braţul meu a îmbătrînit, a obosit și nu-ţi va fi de nici un folos în luptă... Și după o clipă de tăcere, rosti : Dar ai lîngă tine un tînăr viteaz, fiu al neamului araucan ca și mine, care de bună seamă că socotește o cinste pentru el să-ţi slujească.

Pentru întîia oară privirile celor doi indieni se întîlniră. Aceea a lui Lautaro era rece și dispreţuitoare și el privea cu ură, fără să se obosească a răspunde. Privirea căpeteniei era blîndă și mohorîtă, parcă oglindind suferinţa pe care i-o pricinuia fiece cuvînt rostit. Valdivia privi îndelung spre bătrîn ; în mintea lui de războinic încercat cîntări toate laturile. Trei mii de arcași ar fi fost un ajutor de seamă pentru oamenii lui, dar poate că era vorba, pur și simplu, de un vicleșug. Într-adevăr, Cayumanque se arătase pînă atunci un indian prietenos și pașnic, dar zvonurile care sosiseră arătau că răscoala se întindea și părea să capete un caracter naţional ; era într-adevăr ciudat că această căpetenie araucană nu se găsea alături de celelalte triburi. Se uită la Lautaro și acesta îi înfruntă privirea cu capul sus, senin ; în clipa aceea, în mintea lui Valdivia se desfășură fulgerător întreaga viaţă a lui Lautaro de cînd acesta se afla lîngă el. Își dădu seama cu uimire că, deși Lautaro era de atîta timp pajul său, nu ar fi putut spune că îl cunoaște. Indianul fusese întotdeauna o fire închisă, de nepătruns ; niciodată nu-și deschisese sufletul. Nu știa ce simţăminte, ce gînduri îl frămîntă ; cu alte cuvinte, nu știa dacă se schimbase ceva în viaţa lui, în firea lui ;

după trei ani de cînd îl slujea, Valdivia nu știa dacă pajul era într-adevăr „pajul său“ sau era încă același indian pe care îl adusese cu el într-o noapte de la Andalién.

Lautaro nu fusese o slugă în casa lui Valdivia, ci mai mult un captiv, nu fusese „un slujitor la curtea sa“, ci mai mult un prins de război pe care-l adusese în tabăra lui. În felul de a fi al lui Lautaro era însă atîta seninătate și atîta hotărîre, încît conchistadorul zîmbi încă o dată plin de încredere și îi spuse :

— Iată încă trei mii de arcași care vor spori rîndurile războinicilor tăi !

Lautaro dădu ușor din cap, iar căpetenia, făcînd o plecăciune adîncă, părăsi încăperea.

La Concepción, în noaptea aceea fu o forfotă și un du-te-vino necontenit. În sfîrșit, soldații își luară rămas bun de la ai lor și, punîndu-și platoșele strălucitoare, coifurile împodobite cu pene și săbiile grele, încălecară pe cai și-l așteptară pe conchistador să-i inspecteze. Orașul trăia într-o atmosferă de război ; așezat la hotarul Araucaniei, oricînd se putea aștepta la un atac, care, ori din ce parte ar fi venit, ar fi adus nenorocire și moarte.

Conchistadorul se apropie călare pe un armăsar falnic. Era îmbrăcat ca un prinț. Avea o mantie țesută cu fir verde și purpuriu, împodobită din belșug cu argint și aur ; pieptul îi era apărat de o platoșă tare, iar pe cap purta un coif de oțel strălucitor, străjuit de o egretă cu smaralde. În pasul rar al calului, începu să-și treacă în revistă soldații. Ici și colo, aceștia țineau în mînă torțe și, în lumina lugubră, ochii cailor luceau ca niște bani de aramă. Fețele bărboase ale ostașilor păreau aproape stacojii și luceau de sudoare ; în vîrful coifurilor unora fluturau panașe roșii, iar pe scuturi se aflau inscripții sau felurite embleme. Steagurile împăratului Carol al V-lea fîlfîiau în noapte ca niște păsări uriașe. Cînd Valdivia se apropie, Lautaro sună din trîmbiță și toți războinicii săi tropăiră pe loc, stîrnind un duduit ca de cascadă. Mîndru de puterea lui, încrezător în forța de neînvins a oamenilor săi, conchistadorul trecu în fruntea trupelor și porni în marș. Se scurseră archebuzierii, după

ei cavaleria și, în cele din urmă, Lautaro cu arcașii lui. Locuitorii se uitară după ei pînă ce ostașii se pierdură în noapte ; apoi multă vreme auziră bubuitul tobelor și strigătele indienilor, care se îmbărbătau în timpul înaintării.

Trupa mărșălui pînă la minele de la Quilacoya. Conchistadorul, hotărît să evite o surpriză, dădu ordin să se clădească un fort și închise în el pe cei douăzeci de mii de indieni care munceau acolo. Reținut de aceste lucrări, pierdu zile prețioase, deoarece în acest timp răscoala se întindea în toată țara și războinicii lui Caupolicán, marea căpetenie de război, înaintau tot mai departe, nestăviliți. De la mine, Valdivia se îndreptă spre Purén, ca să ia în drum întăriri, și trecu pe la fortul Arauco, care fusese nimicit de Caupolicán îndată după marele sfat al căpeteniilor. Și mai mînios la vederea ruinelor fortului său, conchistadorul ordonă continuarea marșului spre Tucapel, unde spera să găsească trupe spaniole de întărire. În ziua de 24 făcu un popas cu toată oastea ; puse pe preotul care-l însoțea să slujească o liturghie și apoi, cu oamenii săi de încredere, se sfătui asupra planului de luptă.

În timpul acesta, Lautaro fusese vestit de unul din yanaconi că o căpetenie de vază dorea să-l vadă. Stînd jos în preajma taberei sale, Lautaro porunci cu toată trufia ca necunoscutul să fie adus în fața sa ; uimirea lui nu avu margini cînd văzu că acesta era Cayumanque, căpetenia din Arauco. De astă dată, privirile lui Cayumanque nu mai erau nici mohorîte, nici părintești, ci reci ca un pumnal ; încet, dar hotărît, îi spuse lui Lautaro :

— Fiu al Araucaniei, neamul tău vine la tine ca să-ți ceară ajutor. Toată suflarea seminției noastre așteaptă sfîrșitul acestei lupte : Arauco s-a ridicat împotriva cotropitorului străin. În mîinile tale se află săgeata de război ; în mîinile tale am încredințat săgețile a trei mii de războinici. Ajută-ne ! Folosește aceste săgeți împotriva cotropitorului, nu împotriva fraților tăi.

Lautaro înțelese atunci fapta căpeteniei în toată măreția ei ; își aminti de disprețul cu care-l privise cînd acesta îi făgăduise lui Valdivia să-i dea ajutor cu cei trei mii de războinici ai lui și se rușină de greșeala sa. Căpetenia îi dăduse o pildă de iubire de țară și de șiretenie.

— În miinile mele se află săgeata de război — răspunse Lautaro.

Dar nu făgădui și nu lămuri nimic. Căpetenia văzu totuși hotărîrea din privirea lui și, fără să mai rostească o vorbă, se îndepărtă, bucuros că araucanii aveau acum un luptător chiar în rîndurile spaniolilor.

În timpul nopții, spaniolii, după obiceiul lor, aprinseră focuri mari și rămaseră de veghe. Dar nu se întîmplă nimic. Totuși în văzduh plutea o amenințare; prea adîncă era liniștea pădurii ca să fie firească. Forfota umbrelor și săgețile tainice care îl urmăriseră pretutindeni în cea dintîi expediție împotriva araucanilor nu-i speriaseră pe spanioli. Acum însă în tufișuri nu se auzea nici un foșnet. Părea că toți araucanii ascultau de o singură poruncă, așteptau, ascunși într-un loc anumit, clipa prielnică spre a se năpusti asupra spaniolilor cu toată înverșunarea.

Pentru întîia oară în viața lui de războinic, Pedro de Valdivia se temea că a pornit spre moarte pe un drum fără întoarcere. I se părea că oștirea lui era neînsemnată față de puterea acestor păduri și a acestor munți care ascundeau mînia unui popor întreg, a unui neam întreg. Se simțea încercuit; nu știa unde se află vrăjmașul, nici cine este; i se spusese că răscoala s-a întins peste tot și că indianul Caupolicán avea cîteva mii de războinici. De mai multe ori se simți ispitit să se întoarcă; odată aduse vorba pe departe despre acest lucru; dar căpitanii săi, tineri, fără experiență, îndrăzneți, se împotriviră disprețuitori. Totuși conchistadorul știa că, cu fiece pas pe care-l făcea în pădure, pătrundea tot mai mult într-o capcană din care nimeni nu putea spune dacă avea să mai scape cu viață.

În zorii zilei următoare, spaniolii porniră mai departe. Dușmanul nu se ivea de nicăieri. Valdivia, din ce în ce mai neliniștit, trimise înainte cercetași, ordonîndu-le să dea îndată de veste avangărzii dacă vedeau ceva suspect. Ceasurile treceau unul după altul și cercetașii nu se iveau de nicăieri. Obosit, conchistadorul ordonă să se continue marșul. Deodată, un strigăt de groază se auzi dinspre capul coloanei. Pe pămînt zăcea un braț însîngerat. Nimic altceva decît brațul; spaniolii recunoscură bucăți dintr-un

pieptar de piele albă al unuia dintre tovarășii lor. Porniră mai departe, palizi, cu inima bătînd, fără să scoată un cuvînt. Și deodată, groaza lor nu mai avu margini : de crengile unor copaci atîrnau capetele cercetașilor spanioli și peste tot, împrăștiate într-o înspăimîntătoare neorînduială, resturi de trupuri ciopîrțite.

Valdivia simți un fior de moarte în spate. Privi spre ai săi și nu spuse nimic ; în inima lui se învălmășeau spaima, mînia și suferința. Trăgînd de dîrlogi și dînd mînios pinteni calului, trecu în fruntea trupelor sale și, de data asta, cu o hotărîre bruscă, neclintită, înaintă în căutarea dușmanului. Toți ceilalți, cu fălcile încleștate, strîngeau aprig mînerele săbiilor. Ajunseră în cele din urmă pe o colină ; de acolo se putea vedea în depărtare fortul Tucapel. Totul părea liniștit, ca și cum nici o ființă omenească n-ar fi călcat vreodată prin locurile acelea singuratice. Apropiindu-se, zăriră cu uimire deasupra zidurilor fortului trîmbe de fum. Valdivia avu o presimțire ; cînd ajunse mai aproape, nu se mai îndoia : ceea ce se înfățișa ochilor săi nu mai erau decît ruinele fortului Tucapel. Ce se întîmplase cu apărătorii lui ? Ce se întîmplase cu întăririle pe care el nădăjduia să le găsească acolo ? Toți priveau uluiți silueta mohorîtă a fortului, cînd un vuiet groaznic, asurzitor cutremură văzduhul :

— Indienii ! !... Indienii ! !...

În fața soldaților spanioli răsări ca un tăvălug o gloată deasă de araucani, strigînd și ațîțîndu-și dușmanii la luptă. Valdivia dădu pinteni calului, care se ridică în două picioare, înspăimîntat, și, fără să mai șovăie, își împărți oastea în companii, trimițînd prima companie să înfrunte năvala araucanilor.

CONCHISTADORUL ŞI EROUL

Începu una din luptele cele mai sîngeroase pe care le pomeneşte cronica cuceririi spaniole în Chile. Compania întîia spaniolă era comandată de un ofiţer viteaz numit Bobadilla. Acesta se năpusti cu călăreţii săi asupra primului şir al araucanilor. În faţa năvalei turbate a cailor, războinicii araucani se prăvăliră la pămînt ca nişte făpturi de ceară, iar spaniolii înaintară o bună bucată de vreme în galop întins. Crezînd că vor dobîndi repede izbînda, Bobadilla şi ai lui străpunseră cu lăncile ceea ce ei crezură că e ultima linie a araucanilor. Oştirea lui Caupolicán se deschisese ca un evantai, lăsîndu-i pe călăreţii duşmani să pătrundă în sînul ei ; apoi Bobadilla fu învăluit repede din ambele părţi. Valdivia îl pierdu din vedere. Totul ţinu doar cîteva clipe ; ghearele araucane se deschiseră curînd din nou şi în mijloc rămase doar un morman de leşuri şi de cai sfîrtecaţi. Caupolicán nimicise cu o repeziciune de necrezut una din cele mai bune unităţi ale conchistadorului.

O clipă spaniolii părură că şovăie. Valdivia ordonă îndată aghiotantului său să atace cu toţi oamenii pe care-i avea. În tot timpul acesta, Lautaro aştepta pe un colnic cu arcaşii lui ; Valdivia îl păstra pentru ultima clipă.

Al doilea batalion spaniol se repezi în galop întins împotriva araucanilor ; de data aceasta se ciocniră pieptiş ; indienii nu se răsfirară, ci dimpotrivă îşi îngroşaseră rîndurile în aşa fel, încît spaniolii se loviră de un adevărat zid de suliţe şi măciuci. Această luptă se sfîrşi chiar mai repede şi mai uimitor decît cea dintîi. Spaniolii fură

măcelăriţi aproape chiar în clipa cînd se ciocniră cu duşmanul. Fulgerător, Valdivia îşi dădu seama de primejdia cumplită care-l pîndea; era pe cale de a fi învins de doi duşmani îngrozitori: surpriza şi inferioritatea numerică. Nici el şi nici oamenii lui nu se gîndiseră vreodată că vor avea de înfruntat o oştire de zece mii de araucani bine înarmaţi, cu un plan de luptă alcătuit dinainte, şi care să dea dovadă de un asemenea curaj, de o asemenea hotărîre de a învinge. Conştient că în acele clipe se decidea soarta lui, ca un adevărat aventurier ce era, hotărî să rişte totul pentru tot şi se repezi în fruntea trupelor sale chiar spre inima oastei araucane.

Caii porniră întîi la trap, apoi trecură la galop şi, în cele din urmă, se năpustiră în goană aprigă; pămîntul duduia; ochii cailor ieşiseră aproape din orbite, cozile le fluturau în vînt, urechile ciulite prevesteau primejdia. Călăreţii strigau:

— La luptă, spanioli!

Indienii răspunseră cu ţipetele lor înfiorătoare ca ale fiarelor sălbatice. Cînd se ciocniră, s-ar fi zis că tot pămîntul se cutremură. Spaniolii trecură peste primele rînduri ale duşmanului retezînd braţe, capete, picioare; săbiile mari cădeau ca nişte coase ale morţii peste trupurile goale ale indienilor. Suliţele, săgeţile, pietrele pe care araucanii le zvîrleau cu praştiile se ciocneau de scuturi şi de platoşe, pricinuind doar zgîrieturi. Pumnalele spaniolilor tăiau însă ca fulgerul. Caupolicán îşi strigă măciucaşii: tinerii cei mai voinici, cei mai buni războinici ai săi, arma cea mai puternică din Arauco. Aceştia îşi cumpăniră măciucile grele, mari cît trunchiurile de copac, şi le lăsară să cadă peste duşmani, doborînd grămadă pînă şi caii, cu şira spinării ruptă. Pămîntul era scăldat în sînge; chipurile războinicilor abia se desluşeau. Era epoca luptelor corp la corp, cînd luptătorii se vedeau şi se cunoşteau după nume, epoca în care se bătea om cu om, epoca eroilor şi duelurilor izolate cînd oamenii, în plină luptă, se opreau ca să se odihnească, să se răcorească, pentru ca după aceea să se înfrunte cu şi mai multă înverşunare. Potrivnicii îşi zvîrleau unul altuia ocări sau chiar stăteau de vorbă unii cu alţii şi fiecare din părţi se îmbărbăta cu strigătele sale de război. Era timp şi

pentru cuvîntările comandanților către luptători, și pentru ca generalii să-și schimbe tactica chiar pe cîmpul de luptă.

Năvala spaniolilor fu atît de cumplită, atît de vijelioasă, încît culcă la pămînt dușmanul. Valdivia prinse inimă și, strigînd : „La luptă spanioli !“, începu să dea pilde de măiestrie în retezarea capetelor araucanilor.

Bătrînele căpetenii ale triburilor priveau lupta de pe un dîmb apropiat ; în sufletele lor, bucuria izbînzii se schimbase mai întîi în îndoială, apoi în deznădejde. Era aproape de necrezut că războinicii lui Caupolicán, după ce fuseseră atît de aproape de izbîndă, să se găsească acum în apărare, ba chiar să dea înapoi. Cu ochii lui ageri și blînzi, Colo-Colo privea cele ce se petreceau, fără să spună o vorbă. În privirile sale ardea o credință nestrămutată. Cayumanque se uita țintă spre colnicul pe care se afla Lautaro cu arcașii lui. „E oare cu putință — gîndea el — să ne fi trădat ? Ne va părăsi în aceste clipe hotărîtoare pentru neamul său ?“ Ochii lui nu-i puteau da încă răspunsul la aceste întrebări.

Deodată, văzduhul fu străbătut de un șuierat sfredelitor, ca o săgeată nevăzută. Era semnalul cu care Lautaro își aduna războinicii. Spaniolii simțiră că-i străpunge un fior ; pentru o clipă încremeniră cu săbiile în mînă și se priviră nedumeriți ; conchistadorul se uită spre locul de unde se auzise trîmbița. Îndoiala și teama îi țintuiră locului pe toți, dar îndată după aceea continuară să lovească ucigător. Caupolicán și ai lui dădeau mereu înapoi.

În timpul acesta, sus pe colnic, pe calul său falnic, cu sulița strînsă voinicește sub braț, Lautaro vorbea războinicilor :

— Fii ai Araucaniei ! Priviți cum fug acei îndrăzneți învinși, întinînd astfel faima de viteji pe care araucanii au cîștigat-o într-o mie de ani. Vă veți pierde legea dacă astăzi nu veți ști să vă apărați cu înverșunare, împotriva cotropitorilor străini, datinile și drepturile, și veți ajunge robi. Nu v-am adus aici ca să vărsați sîngele fraților voștri, ci ca să vă dezrobiți țara și să lăsați lumii o amintire veșnică. Vedeți ce istoviți sînt spaniolii, aproape că nu mai au vlagă ; de pe zăbalele cailor lor curge sudoare și sînge. Să schimbăm această înfrîngere în cea mai frumoasă izbîndă a araucanilor. Să le arătăm cu brațele

noastre că țara aceasta nu e încă subjugată. Războinici araucani, pentru dezrobirea noastră, pentru apărarea pămîntului nostru, la luptă !

Un strigăt nesfîrșit întîmpină cuvintele căpeteniei, care în clipele acelea își înscria numele în istoria Americii. Lautaro își struni calul și, încrezător în oamenii săi, se repezi pe colnic în jos împotriva trupelor biruitoare ale lui Valdivia. Văzîndu-se loviți din flanc, spaniolii se zăpăciră și se împrăștiară. În primele clipe nu-și dădură seama ce se întîmplă, dar văzîndu-l pe Lautaro înaintînd în fruntea indienilor săi, înțeleseră totul. Conchistadorul Valdivia nu avu nici măcar răgazul trebuincios ca să gîndească ; ochii lui rămăseseră pironiți asupra lui Lautaro, la început măriți de uimire, iar apoi de mînie și dispreț.

Lautaro fu numaidecît înconjurat de spanioli, dar el începu să se apere strășnic, știind să mînuiască foarte bine sulița și să-și strunească armăsarul ; dintr-o lovitură străpunse pe unul în coastă, apoi își săltă și-și întoarse calul, izbind și rănind o dată, de zece, de o sută de ori. Sulița lui străpunse piciorul unui spaniol și, în sforțarea pe care-o făcu spre a o scoate, se rupse, și el rămase cu mîinile goale. Sărind de pe cal ca un tigru, apucă o măciucă de jos și, învîrtind-o deasupra capului ca pe un băț, începu să lovească în stînga și-n dreapta croindu-și drum printre călăreții spanioli, rănind și ucigînd, stîrnind uimirea printr-o asemenea dovadă de vitejie și putere. Yanaconii se revărsau după el, înfigîndu-și săgețile în fiece locșor de la încheieturile zalelor soldaților și cailor spanioli. Văzînd ajutoarele care-i soseau astfel și uitîndu-se cum cad spaniolii ca secerați, Caupolicán se năpusti din nou asupra vrăjmașului cu războinicii lui. Pe dîmbul apropiat, căpeteniile triburilor se bucurau din toată inima de noua întorsătură pe care o luase lupta.

Lautaro părea că răzbate înainte cu un scop anume ; nu-l opreau nici caii, nici săbiile, nici archebuzele ; trecea printre toți, iute ca o pasăre de pradă, puternic ca o puma. În cele din urmă păru că și-a atins țelul ; plin de sînge, scăldat în sudoare, se găsi față în față cu conchistadorul Valdivia. Cei doi bărbați se măsurară din priviri. Valdivia ar fi putut să-i fie tată lui Lautaro. Dar

acum, în luptă, vitejia și iscusința cu care mînuiau armele îi făceau deopotrivă. Stăteau față în față. Don Pedro de Valdivia, căpitan în armata imperială a lui Carol al V-lea, încununat de glorie în Flandra și la Pavia, la Florența și Roma, în Venezuela și Peru, cuceritor al pămîntului chilian, comandant vestit, spadasin cu faimă, și Lautaro, fiul pădurii, un copil încă, cu cartea vieții nescrisă, frumos la trup și la minte, apărător al pămîntului său, ocrotit de duhurile araucane...

Unul, îmbrăcat în oțel, apărat de o platoșă de argint, cu coiful împodobit cu pene și cu o sabie zdravănă în mînă, celălalt, cu pieptul acoperit doar de un pieptar subțire de piele, cu pulpele goale, cu brațele goale, cu capul descoperit, doar cu o măciucă drept armă. Valdivia îl privea și aproape că nu-i venea să creadă ; era de neînchipuit : micul paj pe care îl crescuse în casa lui și pe care-l credea cîștigat pentru cauza spaniolilor i se punea de-a curmezișul drumului, îi amenința stăpînirea și chiar viața, ca trimis de o neagră soartă. Pentru întîia oară își dădu seama de marea sa greșală : venise ca un străin printre oameni liberi, rămăsese un străin și voia să-i stăpînească și să le smulgă avuțiile cu prețul sîngelui. Pe Lautaro îl luase cu sine într-o zi, ca o simbolică încercare de a cîștiga pe cineva de partea stăpînirii spaniole, cu ajutorul învățăturii și al dragostei ; dar egoismul său îl ținuse departe de băiat și îl împiedicase să vadă ceea ce se petrecea de fapt în această inimă tînără, răzvrătită. Acum era prea tîrziu. Stătea față în față cu Lautaro și se simțea învins. Față în față cu întreaga Araucanie, față în față cu pădurile, cu munții chilieni și se simțea străin, nedorit, urît, pîndit de moarte. Cu o expresie disprețuitoare pe buze și mînat numai de instinctul său de bătrîn soldat și aventurier, apucă hotărît sabia și se pregăti de luptă.

Primele stele ale amurgului sclipeau în acea noapte de Crăciun pe cerul albastru. Crucea Sudului răsări în nemărginirea cerului ca un dar al divinității pentru ființele care se simt singure pe pămînt. O adiere caldă aduse mireasma pădurilor și risipi duhoarea sîngelui și a morții. Pe pămînt, trupurile spaniolilor și ale araucanilor zăceau învălmășite, laolaltă cu mormanele de cai morți, cu

picioarele întinse într-un ultim zvîcnet de durere și de neputință sau chinuite ca niște sărmane făpturi părăsite. Lautaro îl privi pentru ultima oară pe conchistador și, ridicîndu-și șovăitor măciuca, îi spuse :

— Fugi, Valdivia, fugi !

Dar celălalt strigă :

— Ticălosule, ce-ai făcut ?

Pentru a doua oară rosti Lautaro mărinimoasa lui rugăminte :

— Fugi, Valdivia, dacă nu vrei ca mîinile mele să-ți plătească loviturile pe care le-a primit poporul meu !

Valdivia răspunse la aceste cuvinte cu o năprasnică lovitură de sabie, care căzu peste mîna lui Lautaro ; sîngele țîșni, dar brațul indianului răspunse iute la lovitură ; măciuca lui se prăvăli din plin peste coiful spaniolului, despicîndu-l de sus pînă jos. Valdivia scuipă sînge, se clătină pe picioare, dar atacă din nou. Izbind cu sabia cînd într-o parte, cînd în cealaltă, îl urmărea pe Lautaro, care sărea în jurul său, ferindu-se sprinten ca o pisică și așteptînd să se deschidă un gol în apărarea potrivnicului pentru a-i da lovitura hotărîtoare. Sabia cădea mereu peste măciucă, din care zburau cînd și cînd așchii.

Conchistadorul lovea din ce în ce mai încet. Lupta se prelungea. Lautaro era neobosit și părea că se bucură de înverșunarea luptei. Căpeteniile priveau de departe încăierarea. Colo-Colo zîmbea. „Două neamuri luptă vestind o lume nouă — gîndea el. Izbînda nu va întîrzia să vină“ — și zîmbea.

În preajma celor doi luptători, războinicii araucani își vedeau mai departe de îndeletnicirea lor nimicitoare ; spaniolii piereau unul cîte unul ; căzuseră toți faimoșii căpitani ai cuceririi spaniole, cei mai buni tovarăși de lupte ai lui Valdivia ; pieriseră și Andrés de Villarroel, și Juan de las Penas, și Juan de Lamas, și Diego Oro, toți căzuseră vitejește, luptînd pînă la ultima suflare. Valdivia era istovit, brațul lui se mișca anevoie și sabia îi atîrna fără vlagă. Lautaro se apăra mereu sprinten, mlădios, întrecîndu-se în șiretlicuri, vioiciune și putere. Conchistadorul se năpusti asupra lui pentru ultima oară, copleșindu-l cu o ploaie de lovituri pe care Lautaro abia

le putea stăvili ; una din aceste lovituri ce se abătu asupra lui se pierdu în aer și atunci indianul, din spate, zvîrli măciuca din răsputeri, fulgerător, așa cum își repede o fiară laba, trăsnindu-și potrivnicul sub ceafă ; lovitura fu hotărîtoare ; platoșa spaniolului sări cît colo sfărîmată și, prin ochiurile zalelor, sîngele țîșni gîlgîind. Conchistadorul căzu greoi la pămînt și rămase nemișcat la picioarele lui Lautaro, învins, el, care nu cunoscuse vreun potrivnic vrednic de sine, care biruise în mii de lupte, el, căpitan al lui Carol al V-lea...

Lupta se sfîrșise ; dintre spanioli nu mai rămăsese în viață decît Don Pedro, care, rănit greu, doborît, trebuia să înfrunte curînd judecata marelui sfat al căpeteniilor de triburi. Caupolicán îl întîmpină pe Lautaro cu bucurie și adîncă prețuire ; Colo-Colo îl numi izbăvitorul araucanilor și îl pofti să stea jos, alături de el, în sfat.

Araucanii se bucurară nespus de această primă izbîndă ; ei puseră la cale mari serbări și trimiseră vestitori în toate colțurile țării, îndemnînd triburile să se răscoale și să împărtășească biruința cu ei ; numele lui Lautaro avea să facă ocolul țării pe buzele vestitorilor ; avea să fie auzit de indieni și de spanioli, cu uimire, cu cinste ; avea să i se ducă faima, să se afle pe buzele tuturor, să intre în legendă. Spaniolii vor tremura la auzul lui și indienii îl vor rosti cu evlavie, ca pe o rugăciune de mulțumire adusă duhurilor, care, în sfîrșit, trimiseseră pe izbăvitorul pămîntului chilian.

Colo-Colo era mai-marele sfatului ; alături de el ședeau Lautaro, Caupolicán și apoi, așezați roată, celelalte căpetenii. Începu judecata conchistadorului și îndată se vădiră două tendințe în rîndurile căpeteniilor : aceea a lui Lautaro, care cerea îndurare pentru viața lui Valdivia, și alta a acelora care cereau să fie osîndit la moarte. Lautaro își rostise părerea și temeiurile lui găsiră ecou adînc în inimile celor mai mulți, cînd se întîmplă ceva groaznic, ceva ce se petrecu atît de repede, încît nu putu fi înlăturat. Una dintre căpetenii se ridică pentru a-și spune cuvîntul și, înflăcărîndu-se, se îndreptă spre prizonier.

— Pentru a ne pleca urechea la un învins — spunea el — vreți să pierdem vremea și să întîrziem pregătirile ?

În mînă ținea un ciomag pe care-l bălăbănea amenințător; dintr-o dată și spre uluirea tuturor, se apropie de Valdivia și, înjurînd mînios, îl lovi atît de năprasnic în cap, încît conchistadorul, fără a scoate un geamăt, căzu la pămînt, mort pe loc. Lautaro și Caupolicán se repeziră la indian și voiră să-l pedepsească pentru îndrăzneala lui, dar glasul lui Colo-Colo îi opri și ei trebuiră să se potolească, lăsînd lucrurile așa cum se întîmplaseră pentru a nu stîrni o dezbinare ce ar fi pus în mare primejdie lupta abia începută.

Așa a murit, moarte josnică și cruntă, conchistadorul Don Pedro de Valdivia, întemeietorul orașului Santiago, soldatul aventurier care plecase din Spania, mînat de legenda fantastică a aurului din America, și care visase să-și făurească un imperiu în singurătățile australe, unde nici un alt om să nu-l poată umbri.

Dar dacă sfîrșitul i-a fost nefericit, și mai nefericită a fost soarta leșului său. Indienii puseră stăpînire pe el și, îndepărtîndu-se ca să nu mai fie struniți de Lautaro și de bătrînele căpetenii, săvîrșiră cele mai groaznice cruzimi. Cu un cuțit pescăresc îi scoaseră inima, îi descărnară oasele lungi și făcură din ele fluiere; apoi îi goliră țeasta și băură din ea vin pînă se îmbătară. Cruzimea araucanilor era vestită; să nu uităm că ei erau sălbatici și uneori chiar canibali. După unele versiuni, Valdivia n-ar fi murit de o lovitură de măciucă, ci ar fi fost schingiuit pe îndelete; se spune că indienii l-au legat de un stîlp, i-au tăiat brațele și le-au mîncat în fața lui; la fel au procedat și cu pulpele sale, după cum relatează istoria; dar toate acestea pot fi admise doar ca legendă [1].

---

[1] În schimb, istoria și nu legenda spune ceea ce i s-a întîmplat primului negru pe care l-au întîlnit niște indieni din Chile. Întîmplarea s-a petrecut în primii ani ai cuceririi. O corabie spaniolă naufragiase pe coasta X... și printre naufragiați se salvase și un negru. Indienii i-au ucis pe spanioli, au păstrat femeile și apoi s-au întrebat ce să facă cu negrul. Uimiți de culoarea pe care o avea pielea lui, au crezut că e vorba de o păcăleală și că era un spaniol care se vopsise cu negreală pentru a-i înșela. Atunci au înfierbîntat apă într-un cazan mare și l-au vîrît înăuntru; cum vopseaua nu se lua, l-au frecat cu urzici uscate pînă cînd i-au jupuit pielea și l-au lăsat tot o carne vie. (n.a.)

După sacrificarea lui Valdivia, fură adunați toți războinicii araucani pentru a asculta hotărîrile sfatului. Caupolicán începu să vorbească arătînd cum crede el că trebuie să fie dus războiul ; îmbărbătat de izbînda dobîndită, fu de părere ca indienii să năvălească în orașele spaniole, grăbind astfel sfîrșitul luptei. Merse chiar pînă acolo, încît spuse pe departe că ar trebui să pornească împotriva Spaniei și să nimicească prin luptă împărăția !

Cînd Lautaro se ridică să vorbească, fu primit cu o larmă însuflețită : după izbînda de la Tucapel, el era omul cel mai iubit. Cu o mișcare senină, dădu cinstirea cuvenită căpeteniilor, apoi se întoarse spre războinici ; glasul lui era plăcut dar hotărît ; rostea vorbele într-un chip ciudat, obicei pe care-l căpătase cît trăise printre spanioli : frazele sale erau mai lungi și mai răsunătoare decît ale celorlalți indieni. Învățase să țină cuvîntări, ascultîndu-l pe Don Pedro de Valdivia. Își însoțea vorba cu gesturi mîndre, aproape mînioase, înflăcărînd, cucerind inimile.

— Caupolicán a spus că luptăm pentru dezrobirea noastră — începu el — și este adevărat ; dar eu nu vreau ca acum cînd putem învinge, să ne zvîrlim înainte orbește și să pierdem totul. Să fim cumpătați, să ne ținem firea, să chibzuim fiecare pas și să nu ne lăsăm îmbătați de o înflăcărare deșartă. Să lăsăm ca vremea să desăvîrșească ce mai rămîne de făcut.

Cuvintele lui sunau ciudat pentru araucani, obișnuiți cum erau cu vorbăria sforăitoare, cam găunoasă a căpeteniilor. Lautaro se adresa minților ; cuvintele lui erau ca niște lovituri de măciucă, limpezi, simțite.

— L-ați ucis pe Valdivia și pe ai lui și ați nimicit o întăritură însemnată. Dar spaniolii au să vină să se răzbune îndată ce veștile au să ajungă în orașele lor. Să deschidem dușmanilor drumul ; să-i lăsăm să vină mînioși, în goana cailor, pentru ca după aceea să nu se mai poată întoarce. Să-i momim în străfundul pădurilor noastre, să-i înecăm în ape și în mlaștini, să-i ucidem în munții înalți și aspri. Aici e leagănul nostru, aici luptă bine araucanul, dar nu și spaniolul, care știe să mînuiască sabia numai în întăriturile lui.

Era atîta înțelepciune în cuvintele sale și o cunoaștere atît de adîncă a spaniolilor, încît indienii îl ascultau ca pe un Dumnezeu și nu îndrăzneau să-l întrerupă nici măcar cu strigătul obișnuit : „Așa este !" Vorbi astfel îndelung, lămurind cum înțelegea el că trebuie dusă lupta, arătînd în amănunt cîți luptători aveau spaniolii și cum se băteau aceștia.

— Să-i așteptăm în toate trecătorile care duc spre Arauco — încheie el. Iar dacă frica o să-i împiedice să vină să ne caute, atunci noi, războinicii din Arauco, să coborîm pînă în orașele lor și să-i scoatem cu sila din case.

Ultimele cuvinte rostite cu dispreț batjocoritor stîrniră strigătele înflăcărate ale indienilor. Caupolicán se ridică în picioare și, cerînd să se facă liniște, se întoarse spre Lautaro și spuse :

— O ! Bărbat care ai sporit faima araucanilor, tu ai mîntuit pămîntul nostru, scăpîndu-l din ghearele asupritorilor. Numai ție ți se datorește această biruință ! Prieteni — adăugă el, întorcîndu-se către sfat — fapta lui e atît de vrednică de răsplată și de cinstire, încît, cu puterea pe care mi-ați încredințat-o, îl numesc de astăzi înainte ajutor al meu în treburile de căpetenie ale războinicilor din Arauco !

În tabăra araucanilor izbucniră strigăte voioase. Lautaro fu numit căpetenie, cu tot tipicul obișnuit la araucani ; apoi se dădură tot felul de petreceri în cinstea lui ; întîi întreceri în dibăcie : salturi, lupte și *chueca* [1] ; după aceea, cînd se lăsă noaptea, dănțuiră în jurul focurilor și, în cele din urmă, mîncară și băură ca de obicei pînă se îmbătară.

Caupolicán și Lautaro stăteau de vorbă cu celelalte căpetenii, cînd deodată sosi în goană un vestitor, fără suflare, lac de nădușeală și plin de praf.

— Căpetenie, căpetenie — îi strigă el lui Caupolicán — pîndarii tăi au fost puși pe fugă, străjile ucise. Vino repede să-ți ajuți războinicii... Prin ținutul Elicura coboară paisprezece luptători spanioli, îmbrăcați cu platoșe tari ; au și nimicit două cete de sulițași de-ai tăi.

---

[1] Un fel de oină. (n.t.)

— Avea dreptate Lautaro — spuse Caupolicán. Răzbunarea lor nu întîrzie... Noaptea asta sînt paisprezece, mîine au să fie o sumedenie... Să mergem să dregem lucrurile chiar acuma...

— Mă duc eu — zise Lautaro. Tu rămîi aici cu grosul războinicilor ; am să iau cu mine doar o ceată de luptători pe alese. O să știm noi să venim de hac acelor îndrăzneți.

În timp ce în tabără petrecerea nu contenise, iar războinicii se desfătau cu cîntece și jocuri, Lautaro își călăuzi oamenii pe un drum ascuns prin pădure, în întîmpinarea celor „Paisprezece Vestiți“.

CĂLĂREȚII CĂZUȚI ÎN CAPCANĂ

Căpitanul Gómez de Almagro și treisprezece viteji plecaseră din fortul Purén spre Tucapel, fără a cunoaște încă soarta pe care o avuseseră soldații lui Valdivia; drumul pe care urmau să-l facă nu era decît de optsprezece leghe, dar între cele două forturi se înălța șirul munților Nahuelbuta, cu tufișurile lor dese și cu potecile tăiate prin păduri de nepătruns.

Cei paisprezece spanioli înaintau pe armăsari sprinteni, înarmați cu lăncii și săbii, împovărați de platoșe care scînteiau ca nestematele în bătaia soarelui de ianuarie. Cu mare uimire vedeau că indienii îi lăsau să treacă fără să-i atace sau fugeau pe drumeagurile ascunse ale munților. Căpitanul Gómez de Almagro, obișnuit cu dîrzenia araucanilor, începu să se teamă de o capcană; mergînd mai departe, bănuiala sa spori, cu toate că de data aceasta din pricini felurite. Cînd îi vedeau trecînd, unii indieni le strigau :

— Încotro vă duceți, creștini? I-am și făcut seama guvernatorului vostru!

Să fie cu putință o astfel de nenorocire? Pe fețele spaniolilor se oglindea neliniștea; dar, aventurieri căliți în focul a mii de lupte, nu-și împărtășeau aceste temeri, ci înaintau dîrji, fără a scoate o vorbă, hotărîți să descopere taina pădurii care-l înghițise pe conchistador.

În timp ce străbăteau o potecă îngustă care urca șerpuind pentru a ajunge la un podiș întins, fură atacați pentru întîia oară de araucani. De pe potecă se putea zări în fundul prăpastiei un lac cu apă albastră, neclintită, încrustată între stînci ca o oglindă în care cerul se

tot privea fără să obosească și unde norii amurgului treceau fără să lase urme, ca niște lebede aeriene. Indienii săriră asupra spaniolilor, din copaci, de pe stînci, învîrtind în mîini măciucile lor grele. Se încleștă o luptă scurtă și înfrigurată, chiar la marginea prăpastiei. Cu o mînă strunind caii care tropăiau pe loc nervoși și aproape că lunecau în prăpastie, și cu cealaltă dînd lovituri, spaniolii răzbiră pînă la capătul drumeagului și puseră stăpînire pe o parte a podișului înverzit.

Văzîndu-i dîrji pe caii lor, întărîtați de focul luptei din care abia scăpaseră și cu lăncile căutînd în aer trupurile dușmanilor, Lautaro se hotărî să-i înfrunte. Se iscă o adevărată întrecere ; pe podișul îngust, străjuit de lanțurile munților, sub cerul senin de vară și sub soarele care-și arunca razele ca o ploaie de foc pe zalele cailor și pe pielea goală a indienilor, potrivnicii se încăierară corp la corp. Aruncîndu-se în luptă, araucanii, după obiceiul lor, începură să chiuie și să sune aspru și răgușit din cornuri ; spaniolii, la rîndul lor, atacară cu strigătul : „La luptă, pentru Spania !"

În cea dintîi ciocnire, spaniolii își rupseră lăncile de măciucile indienilor ; se retraseră și atacară din nou în plină goană, mînuind acum săbiile împotriva măciucilor lui Lautaro și ale tovarășilor săi. Vuietul ciocnirii fu asurzitor ; sîngele țîșni din toate părțile, pătînd argintul scuturilor și hamurile curate. Trupurile păreau că nu simt nici cele mai groaznice răni ; loviturile curgeau cu o adevărată turbare ; tăișul săbiilor sfîșia pielea negricioasă a indienilor ca și cum ar fi fost mătase ; Lautaro lovea în stînga și în dreapta cu măciuca lui și, cu fiece lovitură, dobora în genunchi un cal sau zvîrlea în aer o bucată de armură. Unul dintre spanioli, numit Cortez, primi o lovitură în cap atît de năprasnică, încît scăpă sabia și, amețit, se lăsă dus de calul său care fugea orbește, pînă cînd , venindu-și în fire, apucă din nou frîul, căută o lance și-și lovi adversarul cu atîta înverșunare, încît îl străpunse printre coaste dintr-o parte în cealaltă ; înainte de a scoate însă lancea din trupul ce se prăbușea la pămînt, primi o altă lovitură în ceafă care îl dădu grămadă jos de pe cal și, de data aceasta, pentru totdeauna.

Spaniolii cădeau luptînd vitejeşte; nu le erau de prea mult folos nici zalele subţiri de metal, nici pieptarul din două piei; voinicii araucani loveau zdravăn ca nişte uriaşi şi păreau că nu cunosc oboseala.

Soarele începea să scapete; nori deşi se îngrămădeau pe cer, privind lupta; s-ar fi zis că iau şi ei parte la încleştarea dintre oameni, deoarece se năpusteau unii asupra altora ciocnindu-se cu mînie, pentru a se despărţi apoi şi a fugi să se ascundă, sfîşiaţi, dincolo de piscuri.

Luptătorii se îndepărtară unii de alţii pentru cîteva clipe; spaniolii îşi puneau în rînduială armele şi dădeau cailor un mic răgaz ca să răsufle; indienii îşi întocmeau din nou rîndurile; deodată o săgeată vicleană străbătu aerul şi se înfipse în ochiul spaniolului Morán. Săgeata pătrunse adînc; sîngele ţîşni şi durerea îi smulse spaniolului un răcnet din piept. Blestemînd cumplit, Morán, cu mîna lui, îşi smulse săgeata şi, o dată cu ea, ochiul; după aceea, sărind în şa, turbat de durere şi de furie, se năpusti asupra araucanilor urmat de tovarăşii lui; începu o nouă luptă, mai crîncenă şi mai înverşunată ca cea dintîi. Ajutat de ai săi, Lautaro înfruntă noul atac cu atîta dîrzenie, ca şi cînd abia atunci ar fi început lupta. Nino căzu cel dintîi şi, după el, Diego Garcia se prăvăli la picioarele lui Lautaro, cu pieptul mutilat de o groaznică rană, urmat de Nereda şi de Manrique.

Cei „Paisprezece Vestiţi" care cutezaseră să pătrundă în pădurile din Nahuelbuta pentru a-şi scăpa comandantul se prăbuşeau unul după altul, plini de praf şi de sînge; peste ei aveau să crească mai tîrziu pe pămîntul araucan florile legendei.

Tunetul bubui în munţi aidoma glasului mînios al lui Dumnezeu. Cerul era negru şi norii învălmăşiţi se tălăzuiau de colo-colo cu încărcătura lor de fulgere. Furtuna se dezlănţui printr-o ploaie torenţială, iar după aceea, în timp ce fulgerele şi trăsnetele săgetau văzduhul, începu să cadă o grindină mare cît nuca, despărţind oamenii şi punîndu-i pe fugă înspăimîntaţi. Cei cîţiva spanioli care scăpaseră cu viaţă o luară la goană prin pădure, fără să mai ţină seama de indieni, şi nu se opriră decît ca să se aştepte unii pe alţii în preajma fortului Purén. După ce dobîndise o nouă izbîndă, Lautaro se

trase spre inima ținutului, în Arauco, pentru a se uni cu grosul taberei sale. Cînd ajunse aproape, unul dintre numeroșii săi vestitori ieși înainte și-i spuse :

— Lautaro, spaniolii din Imperial au aflat de moartea lui Valdivia și l-au chemat pe căpitanul Francisco de Villagra, care vine de la Osorno, cu mulți războinici, împotriva ta...

Lautaro ascultă fără ca pe chipul lui să se oglindească zvîcnetul inimii. Villagra venea spre el ! Villagra, însoțit poate de toată suita, de slujitori, de... nu, nu, cu neputință, ar fi fost prea frumos...

— Unde o să se oprească ? îl întrebă el pe vestitor.

— Se oprește la Imperial, dar acum toți îl așteaptă în Concepción.

— Toți... — șopti Lautaro fără să vrea — toți slujitorii lui ?

— Da, Lautaro. Slujitorii lui indieni îl așteaptă la Concepción !

Lautaro scoase un strigăt de bucurie. Guacolda trebuie să fie printre ei... Romantismul luptei sale pentru neatîrnarea țării dobîndea acum și un farmec tineresc propriu ; va lupta pentru a scăpa fata din mîinile cotropitorului ; ca și cavalerul medieval care ucide balaurul pentru a o scăpa pe doamna visurilor sale, tînărul indian se va năpusti asupra spaniolului pentru a răsplăti pe mica indiană, care, într-o noapte, îi îngrijise rana, în întunericul străin din Santiago. Cu zîmbetul pe buze, cu toată făptura încordată din pricina noii tulburări și a apropierii noilor primejdii, Lautaro plecă să arate sfatului căpeteniilor de triburi cum crede el că ar trebui dusă lupta.

Era hotărît să năvălească cu o parte din cei mai buni războinici ai lui în Concepción, cel mai bine întărit oraș spaniol de la miazăzi, mîndria îndreptățită a cuceritorilor, apărat acum de puternica oaste a căpitanului Francisco de Villagra.

VICTORIA DE LA MARIHUENU

Lautro ajunse în tabăra cea mare și rîndui repede felul în care urma să se desfășoare lupta. Își împărți războinicii în șiruri, numind o căpetenie pentru fiecare șir ; rîndui tabăra așa cum făceau spaniolii, punînd străji, pîndari și cete înaintate ; își strînse căpeteniile și le învăță arta războiului în funcție de strategia și de repartizarea forțelor ; îi povățui să aleagă locul cel mai potrivit pentru luptă, să scurteze drumurile, să-și ascundă oamenii pentru a-l prinde pe dușman în capcană, să cucerească tunurile, și mii de alte amănunte pe care le învățase în timpul răbdătoarei sale ucenicii pe lîngă Don Pedro de Valdivia. Pe deasupra, fu de părere ca grînele să fie culese la vremea potrivită și toamna să se strîngă merinde ; dar, cum vom vedea mai departe, acest înțelept sfat pentru împlinirea nevoilor războiului, din nefericire nu a fost urmat de araucani.

Pe de altă parte, Lautaro era înștiințat la vreme despre mișcările dușmanului. Știa că Francisco de Villagra fusese numit în Concepción ca urmaș al lui Valdivia ; vestitorii îi spuseseră că Villagra, a cărui tabără se afla pe malurile lui Río Bueno, îndată ce aflase împrejurările în care își găsise moartea Valdivia, se îndreptase spre orașul acestuia și după aceea spre Imperial ; străbătuse Araucania și ajunsese la Concepción ; acolo își organizase forțele și, cu o armată care, pe drept cuvînt, putea fi socotită una dintre cele mai puternice trimisă vreodată pentru cucerirea pămîntului chilian, plecase în căutarea dușmanului. Avea opt tunuri — de altfel pentru prima dată artileria grea urma să fie întrebuințată împotriva araucanilor. Tunurile

de bronz, bine calibrate și montate pe dispozitive ușor de mînuit, nu erau încă puternice ca cele moderne, dar, fiind ușoare și noi, aveau să le fie de mare ajutor în lupta contra lui Lautaro.

Spaniolii trecură rîul Bío-Bío în plină vară, pe plutele unor indieni care locuiau în apropiere; merseră apoi pe un drum între munții de pe coastă și mare, pînă în valea Aldalicán; acolo constatară cu uimire că indienii își părăsiseră casele și ogoarele semănate cu porumb, chiar în timpul culesului. Purtîndu-se cu sălbăticia lor obișnuită, ei făcură lanurile una cu pămîntul și plecară mai departe. Ajunseră în munții Marihuenu, care înaintează pînă în mare, ascuțiți ca niște ace; prin munți, împărțindu-i în două, curge rîul Chivilingo, care, înainte de a se arunca în apele mării, străbate o vale, unde spaniolii își așezară tabăra.

Lautaro îi lăsă pe inamici să înainteze, iar el își rîndui războinicii în vederea luptei; chiar în noaptea aceea, ocrotiți de întuneric, în timp ce spaniolii dormeau liniștiți lîngă rîu, o parte din războinicii araucani urcă pe înălțimile peste care Villagra abia trecuse. În zorii zilei următoare, trupele cuceritorilor porniră mai departe, de data aceasta suind pe drumeaguri înguste spre culmile munților Marihuenu. Ajungînd sus pe pajiște, spaniolii se simțiră oarecum mai liniștiți din pricina locurilor singuratice și a vîntului răcoros ce vestea apropierea oceanului. Deodată, lătratul unui cîine îi făcu să asculte cu luare-aminte. Într-adevăr, cîinele dăduse în vileag mișcările tainice ale araucanilor, deoarece aceștia se iviră îndată de pretutindeni, scoțînd obișnuitele lor strigăte de război și chemîndu-și dușmanul la luptă cu gesturi îndrăznețe. Fără șovăire, Villagra își așeză tunurile în prima linie, archebuzierii în spate, iar călăreții îi trimise pe două rînduri pentru acoperirea flancurilor.

Lautaro se afla în fruntea oamenilor săi mîndru, pe calul lui alb, cu un pieptar subțire de piele, ținînd în mînă sulița ascuțită, suna din corn prin singurătățile muntelui. Numai douăzeci de ani avea căpetenia araucanilor, și la vîrsta aceasta a poeziei și a aventurii trebuia să înfrunte puternica armată a lui Villagra. Ochii tuturor chilienilor erau ațintiți asupra tînărului; pentru prima

dată avea să lupte împotriva unor trupe spaniole, folosind ceea ce învățase chiar de la spanioli. Priceperea, destoinicia și vitejia lui urmau să fie puse la încercare o dată pentru totdeauna. Dacă biruia și de astă dată, libertatea poporului său ar fi fost întărită ; dacă era învins, invazia și cucerirea spaniolă n-ar mai fi întîlnit stavilă. Lautaro privea manevrele dușmanului cu toată liniștea ; dăduse poruncă războinicilor săi să aștepte ca spaniolii să pornească cei dintîi la luptă. Indienii credeau în el ca într-un tînăr zeu. El știa însă că puterea sa nu era supraomenească ; își dădea seama că ei îl urmau cu o încredere oarbă și nu încerca să-i dezamăgească. Această încredere a mulțimii, nešovăitoare, obștească, amestec de evlavie și pornire războinică, era tocmai ceea ce îi trebuia lui pentru a învinge pe vrăjmași și a întemeia un stat mare. Mai mult încă, știa că spaniolii erau oameni ca și el și că puteau fi ușor învinși prin viclenie, vitejie și deșteptăciune.

Deci acolo, sub cerul munților de pe coastă, într-o caldă dimineață de ianuarie, oștile vrăjmașe stăteau față-n față, gata să-și măsoare puterile. Văzînd că Lautaro nu se hotăra să înceapă lupta, Villagra dădu ordin cavaleriei să atace. Ca de obicei, aceasta fu întîmpinată cu pietre, cu săgeți, și nu izbuti să treacă dincolo de primele șiruri ale indienilor. Spaniolii se întoarseră în liniile lor și Lautaro aruncă înainte o ceată de războinici. Villagra îi primi cu salve de tun ucigătoare. Lautaro nu se tulbură ; sună din corn și alți războinici porniră la atac. Indienii mergeau în rînduri de cîte cinci, în adîncime, și astfel, șir după șir, ceată după ceată, încercară să meargă înainte, nestăviliți, spre spanioli. Cînd o ceată era doborîtă, alta îi lua locul, și așa la nesfîrșit. Cei loviți își dădeau drumul pe povîrnișurile munților ca să nu fie prinși de spanioli ; aceștia erau uimiți în fața tacticii de luptă a dușmanului ; nu-și puteau închipui cum se născuse un plan de luptă atît de dibaci în mintea unor sălbatici ! Villagra auzise vorbindu-se de Lautaro și-și amintea că-l văzuse pe străzile din Santiago ducînd caii conchistadorului Valdivia ; de data aceasta, numele căpeteniei indiene avea să i se întipărească în minte cu litere de neșters. Spaniolii erau hărțuiți din toate părțile ;

indienii luptau cu înverşunare năvălind mereu cu o stăruinţă deznădăjduită.

Villagra ordonă din nou cavaleriei să atace. De astă dată însă soarta ei fu şi mai cumplită, deoarece araucanii, folosind o armă nouă, grozavă, o nimiciră în cîteva clipe. Lautaro pusese să se facă nişte laţuri, împletite din tulpini de plante agăţătoare, care să poată fi legate de prăjini. Indienii aruncau laţurile spre capetele spaniolilor şi smuceau de ele ; călăreţii erau smulşi de pe cai şi, odată la pămînt, deveneau o pradă uşoară pentru suliţaşi. La un moment dat, însuşi Villagra fu smuls din şa în felul acesta şi scăpă de la pieire datorită ajutorului dat la timp de soldaţii săi.

Dar înfrîngerea nu se opri aici. Cînd Lautaro văzu că spaniolii pierduseră o bună parte a cavaleriei, îşi aruncă indienii drept spre tunuri. La cea dintîi năvală, indienii uciseră unsprezece archebuzieri, iar la a doua, pe cei care mai rămăseseră. Araucanii puseră stăpînire pe tunuri şi le tîrîră după ei ca pradă de război. Acesta fu începutul sfîrşitului. Înspăimîntaţi de dibăcia şi vitejia araucanilor, spaniolii hotărîră să coboare în valea Chivilingo spre a încerca să se apere acolo. Cînd îşi întoarseră însă caii într-acolo, zăriră în depărtare o nouă mulţime de războinici araucani, hotărîţi să le taie drumul. Pierzîndu-şi de-a binelea cumpătul, slăbiţi, înfricoşaţi, urmăriţi pas cu pas de indieni, spaniolii se căţărară pe stînci în sus, spre pisc.

La priveliştea cuceritorilor puşi pe fugă, Lautaro începu să rîdă cu hohote ; în dimineaţa aceea, nu numai că-i învinsese, dar îşi şi bătuse joc de ei, căci mulţimea de războinici pe care o văzuseră spaniolii nu era decît o gloată de femei şi copii araucani, înarmaţi cu suliţe şi puşi acolo ca să sperie duşmanul. Cînd spaniolii ajunseră pe vîrful Marihuenu, găsiră toate trecătorile astupate cu trunchiuri de copaci şi păzite de alte pîlcuri de indieni. Pierzîndu-şi capul, nu se gîndiră decît cum să fugă mai repede ; în faţa lor se deschideau două drumuri : unul ducea spre cîmpiile de la miazănoapte, altul, pe marginea mlaştinii, spre ocean. Mulţi dintre ei apucară pe acesta din urmă şi acolo, sub loviturile necruţătoare ale araucanilor, îşi făceau seama aruncîndu-se în prăpastie. Cal şi călăreţ se prăbuşeau în hău, înspăimîntaţi şi istoviţi ;

răsuna un răcnet deznădăjduit, apoi trupul bufnea de o piatră netedă și, în sfîrșit, un val ștergea orice urmă. De sus, indienii se aplecau spre prăpastie și se uitau la priveliștea morții, blestemînd. Ceilalți spanioli care o luaseră spre miazănoapte, într-acolo de unde veniseră, fură urmăriți fără răgaz de Lautaro și de oamenii lui.

Cînd se înnoptă, din puternica armată a lui Villagra nu rămăseseră mai mult de douăzeci de oameni. Araucanii, vlăguiți și ei de luptă, încetară urmărirea; spaniolilor nu le fu greu să treacă înapoi peste Bío-Bío, deși pentru aceasta nu avură la îndemînă decît patru mici canoe. La adăpostul întunericului, mereu cu teama în suflet, traversară rîul, în pîlcuri. Bío-Bío era parcă un prieten al araucanilor; nestăvilit, maiestuos, oglindea în undele sale albăstrui scînteierea măreață a nopții de vară, și totuși abia dacă mișca luntrele; le lăsa să lunece ca și cînd ar fi știut că purtau numai înfrîngere și că nu vor face decît să-i amărască pe spaniolii care-și puseseră toată nădejdea în căpitanul Villagra.

Lautaro se gîndi să se îndrepte îndată spre Concepción; era nerăbdător ca o căpetenie biruitoare și totodată ca un tînăr îndrăgostit. Guacolda se afla la Concepción. Fără îndoială că Villagra, dîndu-și seama că forțele lui sînt atît de slabe, va încerca o faptă deznădăjduită: să fugă spre Imperial sau poate spre Santiago... Lautaro nu putea să îndure gîndul că ar fi cu putință s-o piardă pe Guacolda tocmai în clipa cînd i-ar fi fost atît de ușor să ajungă la ea. Îndată ce încetă urmărirea, chemă toate căpeteniile și le spuse să se pregătească pentru a trece de îndată Bío-Bío. Dar aceștia nu împărtășeau nerăbdarea care-l zbuciuma pe el: erau totuși oameni și se simțeau istoviți; după lupta aprigă din ziua aceea nu era cu putință să le mai ceri încă o sforțare. Își ascultară căpetenia fără tragere de inimă și-și spuseră părerea lor. Aprinzîndu-se, Lautaro îi dojeni cu asprime, dar mai apoi, cugetînd în liniște, uitîndu-și simțămintele și ascultînd de glasul înțelepciunii, își dădu seama că au dreptate. Pentru a o cuceri pe Guacolda în acele împrejurări, ar fi fost nevoie de un efort supraomenesc. Doar un om putea s-o facă; ar fi fost mai curînd o ispravă romantică, o faptă care să fie imorta-

lizată de legendă sau de cîntece. Dar el lupta pentru un ideal mai înalt decît propria sa fericire; în mîinile lui se afla dezrobirea țării și soarta neamului său; deci nu putea să pășească înainte orbește. A-și arunca războinicii, în noaptea aceea, asupra orașului Concepción, ar fi însemnat o biruință copleșitoare sau o înfrîngere deplină; totul s-ar fi petrecut la voia întîmplării. Hotărînd să aștepte două zile pentru a-și rîndui din nou cetele de războinici, lucra cu înțelepciune și-și asigura izbînda.

Trei zile după înfrîngerea spaniolilor la Marihuenu, Lautaro trecu Bío-Bío în fruntea războinicilor săi și se opri în fața orașului Concepción. În acele trei zile suferise mai mult decît în toată robia sa la Valdivia; în sufletul lui se întipărise adînc chipul micii indiene cu ochi blînzi și cu o duioșie tăcută în priviri; nu putea să uite noaptea aceea de vară din Santiago; amintirea aerului primăvăratic, a cerului albastru, a miresmelor de portocali și a căldurii unor mîini tinere care le strîngeau pe ale lui se împletea în toate gîndurile sale.

Cînd ajunse în fața orașului Concepción, spaniolii fugiseră mai toți din oraș. A doua zi după luptă, Villagra adunase consiliul municipal și, după o scurtă consfătuire, se hotărî ca toți locuitorii să părăsească Concepción și să fugă la Santiago. Îngrijorarea bieților oameni era de nedescris. În cîteva ceasuri trebuiau să se pregătească de plecare și să pornească la drum; zoriți de comandanți, care nu mai voiau să dea ochi din nou cu Lautaro, abia dacă avuseseră timp să-și strîngă lucrurile mai de preț. În golful apropiat se aflau numai două vase; cu ele plecară copiii, femeile și slugile; ceilalți locuitori și soldați porniră la drum pe jos. Călătoria avea să țină mai bine de o lună! Mult a mai fost ponegrit căpitanul Villagra pentru această fugă rușinoasă din Concepción. Unii spun că, întîmpinînd greutăți la Santiago în legătură cu numirea sa ca guvernator, Villagra preferase să părăsească lupta și să se ducă la Santiago pentru a-și aranja lucrurile el însuși; alții zic că victoria obținută de Lautaro cu cîteva zile mai înainte îl făcuse să înțeleagă că nu era cu putință să împingă mai departe cuceririle, cu puținele trupe pe care le avea, și că s-a în-

tors în capitală după întăriri. Oricum ar fi, înainte ca Lautaro să poată intra pe porțile orașului Concepción, spaniolii de sub ordinele lui Villagra plecaseră de acolo, iar cele două vase pescărești pe care fuseseră îmbarcate slugile se îndepărtau semețe de golf.

Guacolda se făcuse nevăzută aproape chiar din brațele tinerei căpetenii. Gingașă și duioasă, ea avea să rămînă și de aci înainte un vis în viața lui, un vis care-l va face să dorească cu sporită îndîrjire deznodămîntul acelui război pe viață și pe moarte. De pe vas, văzuse și ea ca și ceilalți intrarea lui Lautaro în oraș ; îl văzuse, după cum spune istoria, cuvîntînd războinicilor săi de pe înălțimea unei coline. Îndurerat de acea înfrîngere, care numai pentru el era înfrîngere, căci nimeni nu știa ce se petrece în inima lui, Lautaro îngădui războinicilor săi să jefuiască orașul și, după aceea, să-i dea foc. În vreme ce flăcările se înălțau vijelioase și lacome, în vreme ce fumul se îndrepta spre mare urmărind vasele, el striga :

— *Inche Lautaro, apumbin ta pu huinca...* Eu sînt Lautaro, cel care i-a nimicit pe spanioli... Eu sînt cel care i-a învins la Tucapel și pe coastă. Eu l-am ucis pe Valdivia, iar pe Villagra l-am pus pe fugă. Eu le-am căsăpit luptătorii ; eu am pîrjolit orașul Concepción...

Oamenii lui răcneau nebunește, cu înflăcărare și mînie războinică, iar căpetenia lor simțea un nod în gît, și pentru a nu i se preface în suspine, se dezlănțuia în strigăte de turbare și de mîndrie rănită. Sărmanul suflet tînăr, care vedea depărtîndu-se în negurile mării singura dragoste a vieții sale, avea nevoie de acest strigăt de vitejie zvîrlit peste orașul în flăcări, sub nemărginirea cerului, pentru a nu muri.

— *Inche Lautaro, apumbin ta pu huinca...*

Glasul lui se pierdea în strigătele vesele ale războinicilor săi, în pălălăile focului care prefăcea în scrum ceea ce mai rămăsese din orașul Concepción.

SE ARATĂ DUHURILE

O singură fortăreață le rămînea acum spaniolilor în Arauco : Imperial. Pedro de Valdivia, întemeietorul acestui oraș, îl numise astfel din cauza unor însemne din lemn pe care le văzuse la ușile locuințelor băștinașilor și care semănau cu aripile vulturului imperial al lui Carol al V-lea. Ca și cum orașul ar fi fost mîndru de numele și de răspunderea sa, rezistase pînă atunci tuturor atacurilor indiene și era socotit de toți o fortăreață de neînvins.

Lautaro se afla într-o clipă neprielnică a vieții lui cînd se hotărî să-l cucerească. În ciuda izbînzilor sale zdrobitoare, înflăcărarea lui se mai potolise și închipuirea îi rătăcea de colo-colo, neastîmpărată ; nu era, desigur, vremea cea mai potrivită pentru a porni la o nouă și atît de primejdioasă luptă. Se alătură totuși războinicilor lui Caupolicán și înaintară împreună spre fortăreață. Spaniolii de sub comanda lui Pedro de Villagra se pregătiră repede de apărare ; ridicară baricade pe străzile orașului, trimiseră o parte din trupe pe înălțimile apropiate și așteptară, înspăimîntați de moarte, năvala vestiților viteji ai lui Lautaro.

De data aceasta, araucanii erau hotărîți să nimicească fortăreața spaniolă ; îmbărbătați de izbînzile cîștigate de curînd, avînd în frunte pe vitejii Lautaro și Caupolicán cel chior, nu se îndoiau că vor învinge cu ușurință. Se opriră la trei leghe de oraș și făcură ultimele pregătiri de luptă.

Erau tocmai pe punctul de a porni la atac, cînd se dezlănțui o furtună năprasnică cum nu se mai văzuse

pînă atunci prin părțile acelea. Pe cer se îmbulzeau puhoaie de nori, închipuind vedenii ciudate; în spatele lor, tunetul bubui deodată atît de asurzitor, de parcă ar fi plesnit întregul munte; curînd începu să răpăie grindina și, după ea, ploaia; cerul părea un ocean uriaș ce se revărsa; vuietul șuvoaielor de apă străbătea văzduhul ca o călărime nevăzută. Turna cu găleata; tremurînd sub greutatea ramurilor ude, bătuți de vînt, copacii se prăbușeau cu un trosnet fioros, iar sălbăticiunile fugeau înnebunite prin luminișurile pădurii.

Pentru Lautaro, această furtună nu era decît o întîmplare care întîrzia ceea ce pusese la cale; pentru indienii care-l urmau, era o priveliște cumplită, hărăzită de zeii din cer care hotărau soarta oamenilor. Astfel, uimirea lui nu cunoscu margini cînd îi văzu că aruncă măciucile și fug înfricoșați sub furtuna ce se întețea. Îl căută cu privirea pe Caupolicán, dar și acesta fugise: la adăpostul unui copac uriaș, înconjurat de cîțiva războinici, privea cerul și urmărea goana norilor, cu spaima zugrăvită pe față. Lautaro nu putea înțelege ce se petrece; războinicii lui alergau în toate părțile și se ghemuiau sub copaci sau se adăposteau în peșterile pe care vremea le săpase în munte; de acolo urmăreau zbuciumul furtunii, strigînd, sărind, ascunzîndu-se, dînd din mîini, uneori veseli, alteori înspăimîntați de moarte. Păreau o adunătură de nebuni. Încordîndu-se din răsputeri, Lautaro suflă în corn și cornul răsună mohorît în vuietul furtunii. Zadarnic. Războinicii lui nu-l mai ascultau... Ei părăsiseră meleagurile acestei lumi pentru cîteva clipe și puneau la cale anumite treburi de-a dreptul cu zeii.

Araucanii credeau în vrăji; credeau în duhurile morților și, în fiece lucru, în fiece fenomen al naturii, în fiece element al vieții, bănuiau că se ascunde o putere ciudată care are înrîurire asupra oamenilor, fie în bine, fie în rău. Zborul păsărilor sau fuga vulpilor erau semne care arătau cum se vor sfîrși luptele. Înainte de a pleca la război, mîncau puțin pentru a fi mai ușori, mestecau ierburi cu care se hrăneau păsările și se frecau cu pene sau cu piei de *guanaco*, crezînd că în felul acesta vor dobîndi sprinteneala și repeziciunea acestora.

A trăi astfel însemna a trăi într-o lume ciudată și încîntătoare. Să crezi în toate: să crezi că glasul viețuitoarelor vestește moartea, dragostea sau izbînda; să crezi în umbra ce ascunde făptura unui mort iubit; să crezi că zgomotele nopții aduc vești de pe lumea cealaltă. Să crezi, pentru a trăi o viață pătimașă în apropierea zeilor. Să te temi, pentru că teama mlădiază sufletul mai bine decît orice patimă, decît cea mai aprinsă dragoste.

Araucanii priveau moartea ca un accident: omul nu putea să moară, moartea era provocată de cineva din afară, era pricinuită de o rană nevăzută căşunată de un dușman, sau de venin, ori de farmecele pe care, fără știrea noastră, ni le face cineva care ne urăște.

Moartea era o altfel de viață; araucanii nu credeau în pedeapsa sau în răsplata de pe lumea cealaltă: omul trăia mai departe ca și înainte. Căpeteniile de trib, sau *pillanes* cum li se mai spunea, locuiau pe colnicele cele mai înalte sau înlăuntrul vulcanilor și-și rosteau voința prin mijlocirea erupțiilor, tunetelor și fulgerelor. Războinicii, la rîndul lor, se duceau în nori, unde luptau mereu în mijlocul unor furtuni îngrozitoare. Unii dintre ei, poate cei mai prețuiți din trib, trăiau mai departe în aceleași locuri, preschimbați însă în păsări sau doar în muște. Cea mai mare parte însă o alcătuia mulțimea morților neînsemnați și liniștiți, care purcedeau de partea cealaltă a mărilor, pe un tărîm rece și sărac, unde duceau o viață mai mult sau mai puțin ușoară.

Cînd murea cineva, ai săi îl înmormîntau împreună cu armele, cu straiele și podoabele, punîndu-i în groapă și merindele trebuincioase pe acolo pe unde avea să se afle. După un an se duceau la mormînt și-i puneau din nou merinde, după care, învîrtindu-se în jurul gropii, cu glas tărăgănat și mohorît, îi povesteau tot ce se întîmplase pe acasă din ziua morții sale. Răposatul nu răspundea nimic, dar, în schimb, o frunză din copac cădea pe mîna vreunuia dintre ei, sau un greiere începea să-și depene povestea, ori o muscă trecea zumzăind printre capetele celor prezenți; rudele mortului erau mulțumite: duhul răposatului le dăduse de veste că se afla de față.

Era plăcut să trăiești într-o astfel de lume, știindu-te înconjurat de atîtea duhuri. Araucanii nu rămîneau niciodată singuri; în pustiul pădurilor sau al munților, în bezna adîncă a unei nopți pe mare, în liniștea colibelor părăsite, ei trăiau uimiți și veghind cu încordare, pentru că ghiceau în apropierea lor prezența a mii de duhuri. Uneori era plăcută și tovărășia unei pietre oarecare.

Lautaro, care își făcuse educația printre spanioli, nu credea în acea lume a poporului său; nu credea în povești, nici în puteri tainice; dar la vederea acestei furtuni și a acestor oameni înspăimîntați, inima i se strînse și el se uită în tăcere. Indienii urmăreau deplasarea norilor cu încordare; în fața lor se dădea în clipele acelea o mare luptă în văzduh între duhurile neamului lor și ale dușmanilor. Cînd norii prieteni înaintau și, tălăzuindu-se înfiorător, păreau că-și învăluie potrivnicii și-i înăbușă, în timp ce tunetul și fulgerele răbufneau mînios, ei săreau în sus izbucnind în strigăte de bucurie. Dar cînd norii dușmani, negri și vălmășiți, se năpusteau în văzduh ca niște tauri sălbatici, atunci ei amuțeau și, cu spaima zugrăvită în ochi, se ghemuiau făcîndu-se mici de tot ca și cum ar fi vrut să se ascundă sub pămînt. Acea luptă năzdrăvană dăinui îndelung. Din nefericire pentru Lautaro, norii prieteni se îndepărtară, urmăriți de potrivnici; se îmbulziră în spatele muntelui și se furișară printre creste; soarele își revărsă iar razele lui strălucitoare și picăturile de aur ale ploii conteniră. Un curcubeu uriaș căzu din cer ca o sabie și se înfipse în mijlocul pădurilor.

Indienii pierduseră în cer lupta din acea zi. Nu mai aveau pentru ce să se bată pe pămînt. Războinicii făcură cale întoarsă și se pitulară în colibele lor. Nu folosiră la nimic nici mînia lui Lautaro, nici strigătele, nici chemările poruncitoare ale cornului său. Lupta fusese pierdută înainte de a începe...

Spaniolii se bucurară din depărtare văzînd acest lucru și, robi ai închipuirii și ai fricii, ca și băștinașii, puseră fuga indienilor pe seama unei minuni. Povesteau că Fecioara Maria, însoțită de un bătrîn gîrbov, ar fi pogorît într-un nor luminos și i-ar fi rugat pe indieni să se retragă. E atît de plăcut să crezi în toate și să tră-

iești atît de intens cînd ai sprijinul puterilor supranaturale !...

Imperialul rămase mai departe fortăreața spaniolilor în Arauco. Lautaro se trase înapoi în păduri ; mîhnit, dar nu înfrînt, intră în coliba tatălui său ca să cugete asupra soartei neamului din care se trăgea ; acum avea alt potrivnic de învins, tot atît sau mai de temut decît spaniolii : superstiția. Și el plecă în pădure spre a nimici închipuirile care zbuciumau viața araucanului, spre a-și pregăti războinicii pentru acea zi cînd trebuia să înceapă din nou lupta și, de asemenea — de ce nu ? — spre a-și plînge marea sa dragoste, care rămăsese neîmplinită.

Caupolicán, mîndra și încăpățînata căpetenie fără un ochi, nu-și urni războinicii de la porțile orașului, hotărît să-l cucerească fie și prin foamete, chiar dacă pentru aceasta ar fi trebuit să-l țină împresurat și în vreme de iarnă.

VOINȚA DE A TRĂI

Războinicii lui Lautaro dobîndiseră o pradă bogată: pînzeturi, mobile, haine, echipaje, ba chiar și aur; valoarea prăzii se ridica la cîteva mii de pesos; toate aceste bogății însă, nefolositoare în împărăția pădurilor, erau o bătaie de joc față de goliciunea și sărăcia indienilor; aici, în mijlocul naturii și al unei lumi primitive, aurul, nefiind zeificat de negoțul oamenilor, abia dacă avea o valoare pentru încîntarea ochilor; indienii nu puteau căpăta nimic în schimbul lui, afară poate dacă ar fi făcut negoț cu dușmanii lor, ceea ce era cu neputință. Prinși de treburile războiului, araucanii nu strînseseră grînele în anul acela; sfaturile lui Lautaro, care prevăzuse că, odată lupta sfîrșită, foametea ar putea să-i pună la grea încercare, nu fuseseră luate în seamă. Acum, în micile colibe, copiii scînceau în jurul mamelor și plîngeau pentru o îmbucătură pe care nimeni n-avea de unde să le-o dea. Veni iarna și, cu ea, ploile ce se instăpîniră pe pămînt ca un stol de lăcuste. Indienii stăteau în colibe, neputincioși, potolindu-și foamea cu ierburi sau cu mici sălbăticiuni pe care le vînau în pădure; cei ce trăiau în apropierea oceanului se descurcau mai lesne, hrănindu-se cu pește și cu scoici; dar pentru cei ce trăiau în păduri sau în munți, foamea era ca o fiară care, după ce-și înfige colții, nu-i mai scoate pînă nu ucide.

Indienii începură să moară cu miile; mureau în păduri zăcînd sub ploaie, cu privirile crunte și cu pumnii strînși a neputință; mureau înecați în rîuri, încercînd să fugă spre alte ținuturi, sau prăbușindu-se în prăpăstii.

În curînd se abătu asupra lor o urgie înfiorătoare; înnebuniți de foame, începură să se vîneze și să se mănînce unii pe alții: deveniseră canibali; după aceea, o molimă, o ciumă, un fel de friguri, pe care ei le numeau „*chavalongo*“, stîrni un adevărat prăpăd. Ca fiarele sălbatice, cutreierau prin păduri, cu cuțitele în mîini, vînînd oameni. Obrajii lor erau pămîntii...

Ciuma și foamea bîntuiau ținuturile Araucaniei ca două stafii. Ca o pasăre mare și neagră, moartea trecea în zbor noaptea și lăsa să cadă cenușă de pe aripile ei peste colibe; a doua zi se vedeau leșuri, ba ici, ba colo, cu pielea încrețită, murdară, uneori neagră de tot. Vracii sau prezicătorii, un soi de preoți numiți „*machis*“, făceau tot felul de slujbe pentru a potoli mînia duhurilor; în fața locuințelor acestora se afla așa-zisul *rehue*, un altar ca o scară de lemn, tăiată într-un trunchi de copac și împodobită cu ramuri de scorțișoară; preoții sugrumau jertfele omenești la picioarele acestui altar și se rugau lui Pillán, din înaltul scării. Dar totul era zadarnic; moartea secera mai departe. Arauco pierdea pe cei mai buni fii ai săi; acest popor vînjos și dîrz care dăduse o pildă de vitejie și de tărie sufletească întregii Americi pierea într-un chip nedrept.

Căpeteniile triburilor plîngeau văzînd nenorocirea care-i lovise. Întregul popor chilian suferea în tăcere; dar în mijlocul morții și al durerii obștești, licărea o luminiță nestinsă, ca și flacăra unei credințe ciudate: încredere în țara și în fiii ei, încredere în soarta acelor oameni care știuseră întotdeauna să se înalțe deasupra tuturor nenorocirilor. Lautaro nu deznădăjdui; el își cunoștea țara, își cunoștea și poporul său. În acele ținuturi australe, natura e capricioasă și mîndră, iubește și rănește, nu-și dăruiește niciodată farmecele fără să le însoțească de suferință: inundații, avalanșe, cutremure, totul se întîmplă în această parte a lumii pentru a-i pedepsi pe oameni. Dar de-a lungul veacurilor, se pare că chilienii au învățat să înfrunte toate urgiile, umăr la umăr, și astfel, împărtășind nenorocirile, ajutîndu-se, îmbărbătîndu-se unii pe alții ca părțile unui organism înzestrat cu o minunată vitalitate care biruie natura, ei înving nenorocirile și trăiesc mai departe, înfruntînd

primejdiile, sfidînd puterile oculte, susținuți de o credință supraomenească, parcă dăruită de însuși Dumnezeu.

În acele zile amarnice pentru araucani, căpitanul Francisco de Villagra puse la cale o nouă expediție de răzbunare. Plecă din Santiago în primăvara anului 1554 și ajunse înainte de sfîrșitul anului în orașul Imperial; trupele lui, destul de întărite, nu întîmpinară nici o rezistență, străpungînd încercuirea lui Caupolicán; araucanii se ascunseră în păduri și cuceritorii porniră pe urmele lor, înscriind astfel unul dintre cele mai rușinoase episoade pe care le cunoaște istoria statului Chile.

Pedro de Villagra fu acela care porni în urmărirea araucanilor; cînd îi văzu că se trag înapoi și se ascund în păduri, se luă după ei cu soldați și cu haite de cîini sălbatici, căutîndu-i pînă în cele mai îndepărtate cotloane. Cîinii, dresați pentru vînătoarea de indieni, săvîrșiră un adevărat masacru. Cîteva triburi trecuseră apele lacului Budi și se refugiaseră pe niște insulițe; pînă și acolo îi urmări conchistadorul cu dulăii lui. Fugind din insulă în insulă și nemaigăsind nici un ascunziș cu putință, cei mai mulți dintre araucani preferară orice altă moarte decît să piară sfîșiați de colții dulăilor imperiali. Dar curînd după aceea, oamenii lui Francisco de Villagra se gîndiră să pună capăt urmăririi; într-una din expediții, prinzînd numeroși indieni, hotărîră să închidă o parte din ei într-o casă și să le dea foc. În clipa cînd fu aprinsă casa, unul din spanioli, numit Juan Macias, îi numără din curiozitate și, găsind că erau nouăzeci și nouă, înșfăcă de braț un indian nevinovat, servitorul unui spaniol, și îl aruncă în flăcări strigînd:

— Să fie o sută!

Această cruzime nemaipomenită avu darul de a-i strînge din nou laolaltă pe războinicii araucani. Din pădurile cele mai îndepărtate începură să vină oameni pentru a lupta sub comanda lui Lautaro. Triburile trimiteau pe tinerii care supraviețuiseră printr-o minune molimei și foametei; din toate părțile, din toate colțurile țării, se ridica un singur glas cerînd răzbunare. Voința poporului părea că izvorăște ca o poruncă din străfundurile pămîntului pentru a recuceri viața, pentru

a renaşte din înfrîngere, din nenorocire, şi a clădi un stat pe ruinele cotropitorilor.

Lautaro era căpetenia cea mai potrivită pentru a înfăptui acest ţel; numai el îi învinsese pe cuceritori numai el trebuia să fie în fruntea războinicilor araucani El fu ales ca singura lor căpetenie. Caupolicán îi încredinţă semnul puterii, spunîndu-i:

— Tu, cel tînăr, cel puternic în izbîndă, ai să-ţi răzbuni fraţii şi ai să-ţi dezrobeşti ţara!

Pentru Lautaro, acesta era momentul hotărîtor al vieţii sale; poporul întreg se strînsese în jurul lui. Toate triburile îl proslăveau şi se încredeau în marea lui iscusinţă războinică. Duşmanul său era Villagra, conchistadorul violent şi sîngeros, care ţinea încătuşată, fără ca el s-o ştie, pe singura femeie care exista în viaţa tînărului indian. Lautaro socotea o datorie a lui s-o scape din robie pe Guacolda şi s-o dobîndească pentru sine, orice s-ar întîmpla; ghicea credinţa care ardea în sufletul ei acolo, în mijlocul duşmanilor, urmărind din depărtare soarta alor săi, cu nădejdea de a se vedea scăpată într-o zi pentru a trăi alături de el. Lautaro îşi spunea că atunci cînd o va smulge din ghearele lui Villagra, va fi ca şi cum ar cîştiga o luptă; o luptă mai mult simbolică, o luptă numai a lui, fără larma cîmpului de bătaie, dar minunată, ca din altă lume; ar fi ca şi cum ar smulge într-o clipă conchistadorului pămîntul cotropit spre a rămîne el stăpînul acestuia pentru toată viaţa.

MARILE ZILE ALE ARAUCANIEI

Trecu, fireşte, mult timp pînă ce Lautaro putu să-şi vadă înfăptuite gîndurile sale ; anul 1555 era pe sfîrşite cînd Audiencia de Lima dădu poruncă spaniolilor din Chile să clădească din nou oraşul Concepción, pe care Lautaro îl pustiise. Coloniştii plecară din Santiago sub comanda dîrzului aventurier Juan de Alvarado ; cei doi Villagra nu aveau să fie de faţă la întîmplările care urmau să se petreacă la Concepción. Cînd află acest lucru, Lautaro nu-şi putu ascunde amărăciunea ; scăpa din nou prilejul de a se răzbuna pe cei doi veri, urîţi de moarte, şi, după cît se părea, visul dragostei sale nu avea să se înfăptuiască nici de data aceasta.

Strînse o mînă de războinici şi, la începutul lui decembrie, înaintă pentru a doua oară spre Concepción. Se apropia de fortul de la Penco, cînd un băieţandru băştinaş care venea din ţinuturile cotropite de spanioli se apropie de el şi, cu glas întretăiat de oboseală, îi spuse :

— Din Concepción ţi se trimite asta...

Într-o mînă ţinea o săgeată micuţă, lucrată cu migală femeiască, dintr-o creangă de frasin ; alături de vîrful ascuţit era prinsă o floricică gingaşă care, strînsă în pumn de către micul indian, se ofilise. Lautaro primi darul şi-l ţinu îndelung în mînă : nu încăpea îndoială, săgeata i-o trimitea Guacolda ; ea era singura fiinţă în Concepción care putea să-şi amintească cu drag de el şi să-i ureze izbîndă. Cu ochii strălucitori de nerăbdare şi de bucurie, Lautaro mulţumi băiatului, apoi, sunînd din

corn, dădu poruncă războinicilor să pornească mai departe.

Mintea lui începu să cugete asupra felului în care avea să-i înfrîngă pe spanioli și să-i împiedice să scape. Își împărți războinicii în două cete și, în fruntea uneia din ele, se îndreptă spre Penco, pe ceilalți trimițîndu-i spre miazănoapte pentru a împiedica orice retragere cu putință spre Santiago, prin spatele orașului Concepción.

În noaptea de 11 decembrie, înaintă la adăpostul întunericului pînă la un mic colnic, în fața fortului Purén; alese cu multă grijă locul luptei; adusese niște bîrne grele, pe care oamenii lui le îngropară în pămînt și le legară între ele cu oprelişti, clădind astfel o adevărată cetate; apoi, fiecare indian cărase maldăre de crengi, în spatele cărora trebuiau să-și ascundă mișcările; dar asta nu era totul — acum aveau asupra lor și armele cucerite la Tucapel și Marihuenu: săbii, coifuri și platoșe, pe care Lautaro îi învățase să le prețuiască.

În zori, spaniolii din Penco dădură cu ochii de o oștire răsărită peste noapte, care le amenința întăriturile. Înfrigurați, se pregătiră de apărare. Araucanii începură lupta îndată ce se lumină de ziuă; ascunși de rămuriș, aproape că nu se vedeau în verdeața îmbelșugată de prin locurile acelea. Acest puternic și ucigător mijloc de luptă care în zilele noastre se cheamă camuflaj a fost folosit de Lautaro pe vremea aceea, tînărul indian dovedindu-și încă o dată iscusința războinică și extraordinara-i imaginație.

Spaniolii, ca întotdeauna, încercară o șarjă învălmășită și năprasnică de cavalerie. Cînd se apropiară de întăriturile lui Lautaro, un adevărat baraj de proiectile ciudate îi opri în loc și-i sili să facă repede cale întoarsă. Folosind alt șiretlic născocit de fostul paj al lui Valdivia, indienii aruncau bețe sau bucăți de lemn în capul cailor, care, loviți cu dibăcie, se ridicau în două picioare, dădeau înapoi și, în cele din urmă, se întorceau din drum fugind în neorînduială. Puținii soldați care izbuteau să ajungă pînă la oprelişti erau trimiși repede pe lumea cealaltă de săgețile și măciucile araucanilor.

După această ciocnire, Lautaro, schimbînd felul său obișnuit de luptă și dînd cotropitorilor o nouă pildă, de

data aceasta de bărbăţie, de îndrăzneală, înaintă împotriva fortului în fruntea războinicilor săi, cu pieptul descoperit; spaniolii îi aşteptau în tăcere, cu armele gata să tragă. Coifurile lor împodobite cu pene verzi, albastre, albe şi roşii străluceau în văzduhul limpede al verii. Urmat de războinicii săi, Lautaro înaintă cu pas uşor, sprinten, înarmat cu o suliţă lungă şi groasă, pe care din cînd în cînd o apuca de capete şi, punîndu-şi la încercare muşchii vînjoşi, o aşeza de-a curmezişul şi o îndoia pînă ce capetele aproape că se atingeau.

Cînd ajunse aproape de fort, archebuzierii deschiseră focul. Indienii lui răspunseră cu o grindină de săgeţi. Lautaro înaintă fără şovăială printre împuşcături, şi cînd ajunse la fort, dispreţuind orice pod, poartă sau loc prielnic, trecu şanţul dintr-un salt, se căţără pe zid şi se zvîrli de partea cealaltă, urmat de vitejii lui suliţaşi. Lupta corp la corp fu înverşunată; cu o măciucă în mînă, Lautaro îşi deschise drum cu lovituri, lăsînd în urmă ologi, ciungi, înfundîndu-i unuia „gîtul în piept", rupîndu-i altuia „spatele şi coastele". În faţa unui duşman atît de îndrăzneţ şi atît de copleşitor ca număr, spaniolii nu numai că dădură înapoi, dar chiar o luară la goană. Locuitorii din Concepción fugiră spre mare pentru a se ascunde în singurul vas aflat în golf. Alţii alergară pe drumurile ce duceau la Santiago, dar acolo dădură peste trunchiuri mari, aşezate de-a curmezişul drumului, care împiedicau trecerea; îndată răsăreau oamenii trimişi de Lautaro pentru a le tăia retragerea şi isprăveau iute cu ei. Vasul ridică ancora fără să-i aştepte pe toţi fugarii; soldaţii spanioli se aruncau cu cai cu tot în valuri şi încercau să-l ajungă înot. Indienii îi urmăreau necruţător şi cînd nu-i ucideau, îi lăsau să plece, însemnaţi pe toată viaţa. Înfrîngerea fu şi mai cumplită ca întîia oară; Lautaro înaintă spre Concepción.

După ce lupta se hotărîse şi rămăşiţele trupelor spaniole fugiră spre mare sau spre Santiago, războinicii auziră glasuri răsunînd pe o culme. Coborînd în goană la vale şi vînturînd suliţele, venea la luptă o ceată de femei araucane; îndeobşte, femeile din Arauco îşi însoţeau bărbaţii la război, dar rămîneau deoparte pînă cînd

soarta bătăliei era hotărîtă; dacă vedeau că biruie ai lor și dușmanii fug, își scoteau armele sau le luau pe ale celor căzuți și loveau cu cruzime, fără preget, lucru pe care soții lor, istoviți după atîtea ceasuri de luptă, nu mai erau în stare să-l facă. De data aceasta, Lautaro se bucură mai mult ca niciodată cînd le văzu. Între ele putu desluși din depărtare făptura gingașă și vioaie a Guacoldei. Mica indiană învîrtea o suliță în mîini și alerga cu sprinteneala unei sălbăticiuni tinere și frumoase: cozile ei negre fluturau în vînt și ochii i se măreau văzînd pretutindeni apropierea primejdiei și spaima morții. Cu dîrzenia unor războinici încercați, femeile își începură treaba în urma spaniolilor. Îndată ce putu, Lautaro se apropie de locul unde trebăluiau ele. Văzîndu-l, Guacolda păli; toată frumusețea tinereții ei fremăta de fericire că se află în fața lui Lautaro, izbăvitorul ei și căpetenia neamului său. El îi luă sulița ce părea că arde aprinsă de dogoarea luptei care tocmai se isprăvise și a soarelui de amiază și, apucînd-o de mînă, îi spuse:

— În tribul meu se află un loc pentru tine, Guacolda; așteaptă-mă acolo pînă mă întorc...

— Lautaro, stăpînul meu — răspunse ea — toată viața te-am așteptat; ferește-te să nu te rănească, păzește-te ca să te pot iubi.

După aceea, încredințînd-o unuia dintre cei apropiați ca s-o însoțească în tribul lui, tînărul se despărți de ea, încălecă din nou și-și duse războinicii în urmărirea dușmanului. Concepción-ul fu pustiit pentru a doua oară. Flăcări și trîmbe de fum se ridicară din nou în văzduh; noua sforțare a imperiului spaniol de a-i subjuga pe araucanii liberi se prăbușise la pămînt. Mînios, crîncen, răzbunînd prin moartea fiecărui spaniol o sută de indieni, Lautaro măcelări fugarii pe țărm, în fața vasului ce se îndepărta ducînd la Santiago vestea faptelor sale.

Această izbîndă consfinți faima lui Lautaro în toată țara, lăsînd să se vadă că puterea lui este de neînvins și că stăpînirea spaniolă își trăiește ultimele zile. Chilienii din toate ținuturile vedeau în el căpetenia biruitoare, pe singurul om în stare să învingă și să nimicească trupele spaniole. În Arauco, căpeteniile triburilor

hotărîră să sărbătorească izbînda printr-o serbare mă-rеață, ceva fără seamăn în istoria acestui popor. Poftiră oaspeți din tot ținutul, căpetenii de triburi îndepărtate, locuitori din păduri, din munți și din insule. Se puseră la cale întreceri de putere și dibăcie și urma să se facă și nunta lui Lautaro cu Guacolda. Cei din păduri năpădiră văile, munții și țărmul din partea locului; veniră mii de oameni; părea că toate ținuturile australe se adunaseră pentru a-l sărbători pe viteazul din Arauco.

Caupolicán îi pofti pe tinerii luptători să înceapă jocurile și le arătă cu măreție darurile ce urmau să se împartă învingătorilor. Cel care va arunca sulița mai departe decît toți va cîștiga o sabie încovoiată, ferecată în argint; cel mai dibaci luptător va cîștiga un coif de argint, împodobit cu pene lungi, colorate și încins cu un cerc de aur curat; cel mai iute alergător, un ogar care avea la gît o zgardă cu cusături frumoase; cel mai bun țintaș cu săgeata, un arc și o tolbă aurită, dimpreună cu o cingătoare împletită; cel mai bun mînuitor de măciucă, un cal negru cu o șa scumpă spaniolă. Tinerii care se îmbulzeau la locul întrecerilor simțeau că le clocotește sîngele, dornici de a arăta ce pot, în fața căpeteniilor, și de a se ridica în ochii frumoși ai tinerelor indiene. Caupolicán sună din trîmbiță și dădu semnalul de începere a întrecerilor.

În timpul acesta, într-o colibă din apropiere, Lautaro rînduia împreună cu tatăl Guacoldei amănuntele căsătoriei sale. Era obiceiul ca mirele să dea viitorului său socru o răsplată și anume: cîteva lama sau *hueques*, cîteva haine de lînă și cîteva urcioare de *chicha*. Mirii și rudele lor se așezară apoi în fața colibei și, desfătîndu-se la umbra răcoroasă a copacilor, se ospătau cu binecunoscutele mîncăruri de porumb și beau *chicha* spumoasă, nespus de plăcută la gust. Vorbeau puțin și nu rîdeau mult; erau mai curînd mohorîți, poate pentru că se gîndeau prea mult la moarte sau pentru că trăiau pe un pămînt prea aspru; striviți de munte, înăbușiți de pădure, îngrădiți de rîuri, erau niște oameni răzvrătiți; li se tăia răsuflarea, dorind mereu să uite de toate, fie prin moarte, fie prin băutură sau, în lipsă de altceva, trîndăvind. De aceea, cînd veneau ceasurile izbînzilor și

ale bucuriei, beau zdravăn pentru a se înveseli și a-și mai uita zbuciumul inimilor; din păcate, această veselie era mai curînd primejdioasă, deoarece aproape totdeauna sfîrșea cu palme sau ghionți. Posomorîți dar voinici, buni dar aprinși, Dumnezeu îi iubea, fără îndoială — de aceea înălțase Crucea Sudului deasupra capetelor lor: pentru a-i ocroti.

Lautaro bea *chicha*, se uita la Guacolda și zîmbea; rudele, de asemenea, beau și zîmbeau, sporovăind de una și de alta. Alături susura cristalin un izvor; aerul plutea ușor printre copaci și în colibă ardea obișnuitul foc ce părea a fi inima pămîntului.

Cînd se înseră, Lautaro se despărți de mireasă și de socru ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat și intră în coliba lui, așteptînd căderea nopții. Guacolda își luă rămas bun și se duse, de asemenea, în coliba ei. Acestea erau obiceiurile, adevărate datini care nouă pot să ni se pară o legendă, dar care au ființat aievea. Curînd pogorîră umbrele nopții și rămase vie doar flacăra butucilor; atunci Lautaro își părăsi coliba și se duse la aceea a soției sale; intră pe furiș, cu mare băgare de seamă, o luă în brațe și ieși cu ea; la ușă îi aștepta calul lui. Indienii priveau din celelalte colibe, zîmbind și făcînd tot felul de glume. Calul porni în goană și îndată îl înghiți pădurea. Lautaro își răpise soția... Așa era obiceiul la araucani: la sfîrșitul nunții, mirele se prefăcea că-și răpește mireasa; acest obicei ciudat și pitoresc vădea firea vitează a araucanului, care iubea lupta chiar și atunci cînd era vorba de dragoste.

Ceva mai departe, femeile jucau între ele, fără bărbați. Cîntecul era jalnic și mai mult tărăgănat; o tobă mică bătea neîncetat ritmul în timp ce melodia nemeșteșugită izvora ca un plînset din niște fluiere făcute din oase de oameni sau de animale. Uneori un glas se ridica deasupra celorlalte, curat și plăcut; un glas care povestea despre război, despre duhuri sau semănături; la auzul lui, totul părea că se însuflețește, dar după aceea glasul se stingea și numai toba bătea mai departe în timp ce melodia continua să răsune jalnic prin găurile fluierelor făcute poate din oasele lui Don Pedro de Valdivia...

Întrecerile se desfășurau cu înfrigurare; tînărul Orompello fusese învins la aruncarea suliței de vestitul Leucotón și, nemulțumit de hotărîrea judecătorilor, voia să mai încerce o dată. Caupolicán nu-i ascultă plîngerea și dădu bineînțeles răsplata potrivnicului său. Apoi se vesti începerea luptelor; Cayeguano îl învinse pe Torquin, iar Rengo pe Cayeguano și pe Talco; îndată ce se ivi însă Leucotón, îi birui pe toți. Orompello, care tot dăduse tîrcoale pe-acolo rumegîndu-și înfrîngerea și îmboldindu-și dorința de răzbunare, cînd văzu că Leucotón ieșise învingător, păși spre locul luptei, hotărît să-i smulgă izbînda. Ceilalți, care știau cît se dușmăneau cei doi, se dădură la o parte, dornici de a-i vedea încleștați într-o luptă aprigă.

Cei doi potrivnici se priviră cu ură. Nu aveau pe ei nici un fel de veșmînt. Orompello era mai tînăr, abia un băiețandru; bine făcut, lat în umeri, cu șolduri înguste, cu mîini puternice și nervoase; pe piept abia dacă i se zărea o umbră de puf; se mișca sprinten, părînd neliniștit și nerăbdător de a vedea lupta sfîrșită. Leucotón era un bărbat cumpănit în mișcări; șiret ca o vulpe bătrînă, nu se obosea degeaba. Pieptul lui părea o tobă de război, picioarele i se înfigeau în pămînt ca doi stejari. Caupolicán sună din corn și lupta începu.

Înaintară prevăzători, pe jumătate încovoiați; cu mișcări de pisică, Orompello încercă să prindă picioarele potrivnicului său, dar acesta sări iute înapoi și preîntîmpină primejdia. Orompello începu să sară de colo-colo; ochii îi sticleau, fața îi era palidă și părul negru aproape că îi acoperea o parte din obraz. Înaintară cu brațele întinse, parcă ar fi căutat cum să se înșface; se prinseră într-o îmbrățișare sălbatică, crîncenă, care făcu să le trosnească oasele, și se învîrtiră fără să cadă, mormăind și înjurînd; piept la piept, cu genunchii încordați, punîndu-și piedică unul altuia, se zvîrcoliră așa multă vreme. Fără a-și da drumul, strîngîndu-se în brațe ca și cum ar fi vrut să se zdrobească, se clătinară încolo și încoace, încordați, nădușiți, pînă cînd, nemaiputînd să se țină pe picioare, căzură amîndoi la pămînt. După obiceiul araucanilor, într-o astfel de împrejurare nici unul dintre luptători nu era învingător.

Atunci însă începu gîlceava asupra răsplăţii; luptătorii încercau să hotărască acest lucru printr-o luptă pe viaţă şi pe moarte; părtaşii unuia şi ai celuilalt se ciorovăiau în gura mare şi fu cît pe ce să se stîrnească o încăierare între cele două tabere. Însuşi Caupolicán îşi pierduse stăpînirea de sine şi era gata-gata să se ia de piept cu Tucapal, vărul lui Orompello, cînd bătrînul Colo-Colo — cel cu povaţa înţeleaptă — aduse iarăşi pacea. Colo-Colo hotărî: coiful să-i fie dăruit lui Orompello, care, mai tînăr şi mai aprins, nu s-ar fi liniştit pînă nu i l-ar fi dat, iar Leucotón să primească un pieptar de piele cusut cu fir de aur. Mulţumiţi amîndoi cu răsplata primită, serbarea urmă mai departe. Învingători şi învinşi purceseră la pecetluirea prieteniei, în vraja tulburătoare a *chichei*.

Odată sfîrşite întrecerile, sosi clipa cînd trebuiau să se gîndească din nou la război. Nimănuia nu-i trecuse prin minte să considere isprăvită lupta pentru dezrobire, cu izbînzile de la Concepción şi Marihuenu; araucanii aveau o fire războinică; lupta era pentru ei munca de fiecare zi; moartea, o întîmplare zguduitoare ce urma după fiece lovitură.

Capeteniile triburilor se adunară din nou la sfat; fuseseră chemaţi o sută treizeci de bărbaţi voinici din Arauco. Se dăduse poruncă războinicilor să se înfăţişeze împodobiţi cu prăzile luate în luptele cu spaniolii: un pieptar de piele, o bucată dintr-o platoşă, pana unui coif, o sabie, o lance erau lucruri de preţ care umpleau de mîndrie pe cei ce le dobîndiseră.

Lautaro, îmbrăcat cu hainele lui Valdivia, se afla la loc de mare cinste; pielea-i oacheşă, părul şi ochii negri, pe verdele şi purpuriul hainelor, izbeau privirile; pieptarul îi îmbrăca pieptul tînăr, iar coiful de oţel strălucitor îi dădea înfăţişarea unui ciudat zeu tînăr; stătea în picioare, cu privirile adumbrite de o nedeslușită mîhnire şi aţintite în gol; în ochii lui se citea privirea biruitorilor, privirea vitejilor care dispreţuiesc moartea, care astăzi clădesc o lume în palmă, pentru ca mîine s-o spulbere vîntul şi s-o prefacă în praf şi pulbere; privea ca şi cînd podoabele guvernatorului i-ar fi dăruit ceva din învăţătura înaltă a acestuia, din înfăţişarea lui

de european, preschimbîndu-l pe dată într-un viteaz de dincolo de hotarele Araucaniei. Celelalte căpetenii, cu ciudatele lor podoabe, alcătuiau o priveliște de basm, totodată înfricoșătoare și năstrușnică. Caupolicán cel chior purta un coif mare de oțel și avea o sabie la cingătoare prinsă pe trupul gol. Deschizînd sfatul, el vorbi cel dintîi :

— ... ajutat de inimile voastre, am de gînd să cuceresc Spania și să supun pe împăratul Carol al V-lea, sub stăpînirea araucanilor.

Glasul lui era tot atît de puternic pe cît de nesăbuite-i erau năzuințele ; copilăros și viteaz, vînjos, sănătos și aspru, uriașul nu-și putea cîntări cuvintele ; măsura lumea după măreția inimii lui.

— ...de-acum înainte, spaniolii nu ne mai pot sta împotrivă, acum știm cît prețuiesc săbiile lor, știm cum să-i învingem, fiindcă i-am și învins ; cu puterea brațelor voastre, araucani, vom cuceri nu numai Spania, ci lumea întreagă !

Cuvintele lui îi aprinseră pe tinerii voinici, care ardeau de nerăbdare să pornească iar la luptă. Dar printre cele o sută de căpetenii de trib erau și oameni înțelepți, cumpăniți. Petequelén, de pildă, care tocmai urmă la cuvînt.

— Bărbat viteaz și căpetenie fără cusur, nu mă îndoiesc de puterea brațului tău, nici de destoinicia războinicilor tăi — spuse bătrînul — dar mai e mult pînă să-i gonești pe cotropitori și să cucerești Spania. Mai bine ar fi să ne mulțumim cu pămîntul pe care l-am moștenit de la străbunii noștri, să-l apărăm ca să nu cadă sub stăpînire străină... Mai departe, soarta va hotărî ce avem de făcut atunci cînd izbînda are să fie a noastră...

La aceste cuvinte pline de simțire răspunse Tucapel, cel mai îndrăzneț, cel mai nestăpînit, cel mai mîndru fruntaș araucan :

— Pe mine nu mă sperie Spania, nici spaniolii, fie că-s zei, fie că-s oameni ; să-i gonesc din Chile, să le smulg puterea din mîini, acest lucru nu-i îndestulător pentru mine ; cu măciuca și cu fierul am să-i urmăresc pînă la capătul pămîntului, și cînd n-o să mai rămînă

nici unul din ei, cînd am să le nimicesc căminele, cînd are să se aleagă praful și pulberea din blestemata lor asuprire, am să mă războiesc chiar și cu zeii lor, am să le nimicesc cerul... toată puterea împărăției și a zeilor lor are să se prăbușească la pămînt, fărîmată în mii de bucăți. Nu soarta bună sau rea este cea care ne pune stavilă, ci numai slăbiciunea noastră. Soarta bună sau rea nu-i decît puterea brațelor noastre; soarta mi-o hotărăsc eu însumi cu măciuca mea; de noi depinde să ajungem pe culmile măreției sau să ne prăbușim.

Aceste cuvinte înflăcărate, mîndre și bărbătești stîrniră un freamăt în adunare; unii bătură din palme cu însuflețire, alții le osîndiră; dihonia pîndea amenințătoare; solidaritatea părea să se destrame; atunci omul păcii, bătrînul înțelept Colo-Colo, își înălță glasul și ceru să se facă liniște.

— Vîrsta voastră crudă vă amăgește — începu el. Bătrînii au menirea de a aduce pacea și judecata acolo unde clocotește sîngele și stăruie lipsa de pricepere. Să nu-i disprețuim pe spanioli; dacă e adevărat că au fost învinși, știți bine ce scump și-au vîndut viața... să rînduim lupta pentru dezrobirea țării noastre, cu judecată sănătoasă și în liniște. Să nu ne aplecăm urechea la înflăcărarea nebună pe care izbînzile și licoarea amețitoare au aprins-o în inima noastră... Părerea mea este să împărțim războinicii în trei cete și cu ele să lovim Cautín, Valdivia și Santiago...

Santiago! Orașul întemeiat de Valdivia, cea mai puternică fortăreață a spaniolilor, însăși inima țării, aflat la marginea unui pustiu și în pragul unui rai, unde se sfîrșeau expedițiile și se puneau la cale noi aventuri... Pentru Lautaro, acest cuvînt avu un răsunet adînc; a cuceri Santiago însemna a cuceri Chile; a-i alunga pe spanioli din cel mai mare oraș însemna a-i împinge în mare sau în pustiu. Iată strălucirea care lipsea luptei sale! Acest lucru l-ar fi consfințit ca o mare căpetenie războinică în fața neamului său și în fața istoriei; cucerirea orașului Santiago ar fi însemnat ducerea luptei în afara hotarelor Araucaniei, atragerea celorlalți chilieni la lupta pentru dezrobire, stîrnirea urei în inimile lor împotriva asupririi.

Ochii lui străluceau și, din întreaga-i făptură, părea că țîșnește numai putere și înflăcărare cînd Colo-Colo își sfîrși cuvîntarea.

Înaintea lui Lautaro trebuia să vorbească Puchecalco, vrăjitorul. Bătrîn, învăluit în taina îndeletnicirii sale, Puchecalco aducea sfatului cuvîntul duhurilor, prevestirea pe care ochii lui o citeau în mersul stelelor, în cîntecul păsărilor, în adierea vînturilor. De data aceasta, vrăjitorul părea mai fioros și mai întunecat ca niciodată ; înainte de a vorbi îi scăpă un suspin...

— Veți fi de sine stătători pentru scurtă vreme — spuse el — și în bună parte această vreme s-a și scurs... Stă scris în stele că veți trece din nou prin clipe de grea cumpănă și amară asuprire. În văzduh se arată tot felul de semne, păsările de noapte dau buzna ziua nămiaza mare și ne tulbură cu zborul lor înăbușit, în timp ce ierburile, înveninate de o otravă necunoscută a pămîntului, pier fără a da rod. Prevestirea pe care v-o aduc e nefericită ; focul războiului mocnește în pămînt ; prăpăd și înfrîngere, durere și nenorocire văd în toate părțile...

Vrăjitorul își aținti privirea asupra lui Lautaro, care se uita la el, cîtuși de puțin tulburat.

— Moartea vine pe aripa vîntului, îți dă tîrcoale, vrea să te pipăie și se oprește ; gheara ei parcă te pironește locului ; moartea îți dă tîrcoale, are să fie lîngă tine în zori ; au să apună stelele, are să plece noaptea și n-o să sosească ziua : nimeni n-o să te poată scăpa din îmbrățișarea ei !...

Nimeni nu îndrăzni să rupă tăcerea care urmă cuvintelor bătrînului. Lautaro privea senin în depărtare. Deodată, Tucapel înaintă și, ridicînd măciuca, o repezi fulgerător în capul vrăjitorului, zicînd :

— Să vedem dacă nătîngul ăsta a ghicit că am să-l lovesc și are să se apere de măciuca mea !

Moartea vrăjitorului umplu de spaimă pe fruntașii triburilor ; groaza și uluirea îi amuți. Fapta lui Tucapel era o nelegiuire ; toate duhurile din Arauco aveau să răzbune moartea vrăjitorului. Dobîndindu-și stăpînirea de sine, Caupolicán strigă :

— Căpetenii ! Să moară !

Și atunci războinicii se aruncară ca niște fiare sălbatice asupra lui Tucapel. Se iscă o învălmășeală de toroipane și măciuci ; Tucapel se apăra ca un leu încolțit ; la fiece lovitură a lui zbura cîte un cap. Nici zece, nici douăzeci de oameni nu erau în stare să-l doboare. Încăierarea se schimbă într-o adevărată luptă. În cele din urmă, Lautaro sună din corn și vuietul chemării sale îi opri pe luptători. Tremurînd de mînie, tînăra căpetenie își începu cuvîntarea :

— E o crimă, e rușinos să ne irosim puterile luptîndu-ne între noi — spuse el. Neamul nostru are nevoie de toată vitejia noastră, de toată dîrzenia noastră ; nu putem risipi în această nebunească luptă lăuntrică ceea ce ne lipsește atîta. Războinici din Arauco, pămîntul nostru a fost cotropit. Străinul vine dintr-o împărăție îndepărtată să ne jefuiască ; ne ia tot, ne robește, ne ucide bărbații, femeile, ne arde lanurile, ne ia aurul și lasă în urma lui foametea, pustiul și nenorocirea. Oameni mișei și nesăbuiți, oameni josnici, ticăloși, se vînd cotropitorilor și sînt folosiți împotriva fraților lor ; yanaconii și alții care-i slujesc pe spanioli să deschidă ochii, să se deștepte, să se ridice împotriva asupritorilor. Să mergem pînă la ei, să străbatem țara ca războinici dezrobitori ; să ducem glasul dezrobirii peste cîmpii, munți și rîuri, pînă în pustiu. Să ajungem pînă în Mapocho, să lovim chiar în inima cotropitorilor. Să cucerim Santiago ! Văzîndu-ne, oamenii au să se trezească, chilienii au să-și dea seama că a sosit ceasul luptei pentru neatîrnarea țării ! La luptă, împotriva acelora care au pus stăpînire pe lanurile, orașele și zăcămintele noastre ! Să ne cucerim din nou țara, de vreme ce-am pierdut-o ! Străbunii noștri au trăit de cînd lumea pe acest pămînt minunat care ne hrănește ; rînduri-rînduri de chilieni au să vină după noi să-l locuiască și să-i binecuvînteze roadele. Să fim vrednici de trecutul nostru, să fim vrednici de fiii noștri ! Voinici din Arauco, oameni neatîrnați și viteji din Chile, să luptăm pînă cînd nu va mai rămîne un singur cotropitor, un singur asupritor, o singură slugă a împărăției în țara noastră !

Tinerii din Arauco, toate căpeteniile de triburi strigară încă o dată în cinstea mai-marelui lor. Lautaro

arătă apoi că s-a înțeles cu Colo-Colo în privința ducerii războiului și spuse că e gata să îndrumeze el însuși lupta împotriva orașului Santiago. El cunoștea acel oraș, trăise în el, cunoștea valea centrală și triburile care o locuiau, cunoștea mijloacele de luptă ale spaniolilor, părțile lor tari și cele slabe ; nimeni n-ar fi putut să călăuzească mai bine ca el această luptă. Își dădură cu toții încuviințarea într-un glas. Lautaro fu ales căpetenie a războinicilor care aveau să încerce cucerirea orașului Santiago.

În scopul acesta, Lautaro nu primi sprijinul miilor de războinici care voiau să meargă la luptă. Spre mirarea tuturor, alcătui o oaste mică și aleasă, numai din șase sute de oameni ; alese războinicii cei mai tineri și mai voinici, tot ce era mai bun, ce avea mai curat Araucania. Apoi îi muștrului cu toată grija, arătîndu-le cum trebuie să lupte cu spaniolii ; îi lămuri asupra a tot ce era mai de seamă ; îi învăță tot ce învățase el pe lîngă Valdivia, făcu un războinic fără cusur din fiecare ; și cînd socoti că-s gata, cînd nu se mai îndoi că erau bine pregătiți în toate privințele, abia atunci porni la drum.

Intr-o zi, în zori, își luă rămas bun de la Guacolda, draga lui soție ; ea rămase în pădure ca să-și plîngă soțul plecat și să-i păstreze vie amintirea, în mijlocul codrilor umbroși și al legendelor care vegheau noaptea asupra soartei războinicilor. Cei șase sute — mai vrednici decît spaniolii să li se spună cu fală „cei vestiți“ — plecară din Arauco și se îndreptară repede și hotărîți, ca un stol de păsări sălbatice, spre valea Mapocho.

SPRE CUCERIREA ORAŞULUI SANTIAGO

Lautaro şi-a dovedit în acel război iscusinţa unei încercate căpetenii de oşti. Cei ce au cercetat în amănunt mersul luptei împotriva oraşului Santiago au rămas uimiţi de deşteptăciunea, prevederea şi bărbăţia tînărului indian. Lautaro l-a întrecut pe învăţătorul lui, Pedro de Valdivia ; l-a întrecut nu numai în ce priveşte iscusinţa războinică, dar mai ales în tîlcul pe care a ştiut să-l dea faptelor sale. Pedro de Valdivia a fost aventurierul prin excelenţă ; Lautaro — aşa cum mai tîrziu va fi Bolivar — a fost eliberatorul, eroul popular care a luptat pentru o cauză : pentru libertatea şi faima patriei sale.

Cunoştea configuraţia terenului tot aşa de bine ca şi palma mîinii sale ; ştia că valea de mijloc, pustie, întinsă, cu drumuri proaste şi cu aşezări răzleţe, nu-i putea fi de folos în cele ce avea de gînd să facă. În schimb, drumul de pe coastă străbătea văi îmbelşugate, locuite de numeroase triburi, şi ajungea în valea Mataquito, cunoscută prin bogăţia şi mulţimea culturilor sale.

Lautaro avea de gînd să-şi aşeze tabăra acolo, pe acel pămînt mănos, unde putea să găsească hrană şi oameni şi de unde, ţinînd legătura cu fraţii lui de dincolo de Bío-Bío, asigurîndu-şi întăriri din ţinutul promaucilor şi făcîndu-şi auzit glasul în valea Mapocho şi Aconcagua, putea avea Chile în întregime sub supraveghere.

Acum cînd mica sa oaste mărşăluia întins spre miazănoapte, era limpede cît de strălucit chibzuise el lucrurile. Ştiind că drumul plin de primejdii va fi greu, că va trebui să înainteze repede şi să lovească vrăjmaşul pe neaşteptate, nu luase prea mulţi războinici. Ar fi fost cu

neputință să străbată cu o mulțime prea mare de oameni peste rîuri și munți spre Mataquito. Cu cei șase sute de viteji, Lautaro se strecură foarte repede ; lovea ba ici, ba colo, mai ales noaptea ; își lua prada și apoi se făcea nevăzut, dînd o nouă lovitură undeva foarte departe, la o distanță aproape de necrezut. Spaniolilor li se părea că au de-a face cu dracul ; erau înfruntați de un dușman șiret și puternic cum nu mai întîlniseră pînă atunci.

Dar asta nu era totul : Lautaro nu avea nevoie de o adevărată oștire pentru a-i bate pe cotropitori ; el știa că, după biruințele araucanilor de la Tucapel, Marihuenu și Concepción, spaniolii își pierduseră faima de altădată ; ei nu mai erau zeii neînvinși, făpturile din poveste care veniseră în palate plutitoare, azvîrlind fulgere.

Chilienii știau acum că spaniolii pot fi bătuți ; ei îl chemau pretutindeni pe Lautaro și îi dădeau oameni, merinde și arme spre a duce mai departe lupta pentru dezrobire. Înaintarea sa era deci o răscoală. Lautaro năvăli, de pildă, într-o așezare de mineri, puse mîna pe tot felul de unelte, ucise pe mai-mari și scăpă din robie pe truditorii indieni ; apoi se întîlni cu toate căpeteniile din partea locului și le ținu o cuvîntare, chemîndu-i să ridice armele împotriva asupritorilor și să se alăture războinicilor săi. De acolo, plecă cu o nouă ceată care se adăugă luptătorilor araucani. Între timp sosi și vara cu căldurile ei. Apele rîurilor scăzură atît de mult, încît era ușor să fie trecute cu piciorul.

Tulburate de faima lui Lautaro, toate triburile de pe malurile rîurilor Maule și Itata se dezmeticeau și se pregăteau de răscoală ; pe la mijlocul lunii mai, Lautaro trecu rîul Macle. Atunci sosiră la Santiago cele dintîi știri despre izbînzile lui.

În mijlocul celei mai populate și mai mănoase văi din Chile, în grădina de la Mataquito, între Peteroa, din valea de mijloc, și Lora, pe dealurile de lîngă coastă, își așeză căpetenia araucanilor tabăra și începu să clădească o întăritură pentru a înfrunta loviturile dușmanului, care nu aveau să întîrzie. Această întăritură avea să devină centrul armat al unei răscoale ce va căpăta un caracter național.

În Santiago, știrea că Lautaro trecuse rîul Maule stîrni o adevărată panică. Din ziua în care Valdivia pornise spre sud, orașul rămăsese fără apărare. Conchistadorul luase aproape toți bărbații și toate armele disponibile; se spune că ar fi luat nu numai ceea ce îi aparținea, ci și ceea ce nu era al lui; se mai spune că ar fi lăsat, cu mărinimie, doar un fierar, unul singur, care să facă față nevoilor întregii populații.

Cînd Valdivia muri, Francisco de Villagra sosi din Alto Perú ca un trimis al Providenței. Populația din Santiago l-a primit ca pe un salvator, așa încît, cînd și el, la rîndul său, a fost înfrînt la Marihuenu, Santiago și țara întreagă erau cît pe ce să fie părăsite.

Situația orașului Santiago era deci în acel an, 1556, nespus de îngrijorătoare; conchistadorii își împărțiseră pămînturile în mari proprietăți; roși de ambiții, se izolaseră unii de alții la depărtări de sute de leghe, între regiunea Aconcagua și Mataquito. Santiago se afla ca un cătun pierdut în mijlocul acestei singurătăți. Jalnică singurătate! Nu mai putea să aibă altă soartă decît să rămînă, așa cum îl destinase Valdivia, ca loc de popas și de împrospătare a forțelor pentru soldații care, istoviți după un marș lung, soseau din ținuturile de la miazănoapte. Lautaro cunoștea această situație a capitalei, cunoștea părțile ei slabe, izolarea ei și-și dădea seama ce mari foloase putea trage din toate aceste lucruri.

Acum cînd primejdia se apropia și spaniolii începuseră să-și dea seama de primejdie, Francisco de Villagra, aflat în acea vreme la Santiago, fu poate singurul om care se încăpățînă să nu țină seama de gravitatea situației; crezînd că înaintarea lui Lautaro nu era decît o simplă hărțuială și că indienii săi vor fugi îndată ce vor auzi că o armată spaniolă se îndreaptă spre ei, ordonă lui Diego Cano să pornească împotriva lui Lautaro, în fruntea unei mici unități de cavalerie.

Cano înaintă spre Mataquito, fără să-și dea seama că trîmbele de fum care se ridicau la fiecare pas îi vesteau lui Lautaro mișcările lui. Înainte de a zări întăriturile araucanilor, Cano și mica lui unitate de cavalerie, fiind cît pe ce să cadă într-o cursă, o luară la goană. Lautaro îi urmări îndelung și, după ce prinse un spaniol,

îi lăsă în pace. Prinsul fu jupuit, iar trupul lui umplut cu paie fu agățat de un copac, ca o sperietoare de ciori. Această întîmplare îl făcu pe Villagra să înțeleagă mai bine ce se petrece. Santiago se alarmă ; bărbații începură să-și scoată armele ruginite de neîntrebuințare și se oferiră să dea ajutor pentru apărare. Pînă atunci ascultaseră cele ce se povesteau despre isprăvile lui Lautaro cu un oarecare dispreț sau, cel puțin, cu îndoială ; nu le venea să creadă că un tînăr, căruia nu-i mijise încă mustața, fost paj al conchistadorului, pe care îl văzuseră pe străzile din Santiago ducînd caii la adăpat, să poată pune cu adevărat în primejdie soarta coloniei.

Dar acum cînd tînărul indian se afla în preajma văii Mapocho, toate veștile despre isprăvile lui vitejești crescuseră în amploare și semnificație. Imaginea lui Lautaro devenise fatidică, se înălța ca aceea a unui zeu răzbunător, cu biciul pregătit pentru a lovi în căminele lor.

Villagra adună cît mai mulți călăreți, îi înarmă cu lănci și, pornind la drum, trimise după ei archebuzierii și cîteva sute de robi indieni ; hotărîse să pornească el însuși în fruntea armatei, dar se îmbolnăvi și, neavînd încotro, încredință comanda expediției vărului său, Pedro de Villagra. Spaniolii plecaseră într-o zi de iulie ; curînd se dezlănțuiră ploile și vîntul înghețat din munți începu să lustruiască conturul lucrurilor. Înfățișarea cîmpiei uscate pieri și un verde-cenușiu murdar, de parcă ar fi fost mucegaiul ceții, acoperi pămîntul. Munții se înălțau pleșuvi, negricioși, sub norii negri ce se alungau pe cer. Rîurile prinseră să crească ; goneau prin văgăuni întunecoase, gîlgîind printre pietre, cu glasurile lor tainice.

Pe înserat, spaniolii ajunseră în apropiere de Peteroa și își așezară tabăra în fundul văii.

O ceață deasă plutea pretutindeni ; mii de brațe de aburi păreau că pipăie lucrurile, că mîngîie copacii și apoi se trag înapoi, se lipesc de dealuri, prelingîndu-se de jos în sus, pentru ca în cele din urmă să se risipească în trîmbe zdrențuite și întunecate. Deodată, pe un colnic apropiat care străjuia toată întinderea, spaniolii zăriră o mulțime de focuri ce străluceau în întuneric, vrînd

parcă să înlocuiască stelele. Flăcările izbucneau din ceață tremurînd; în văzduh se înălța un fum gros și înecăcios, mirosind a frunze arse și a lemn uscat, aprins.

Villagra își dădu seama, după aceste flăcări și după locurile bine alese unde izbucneau, că Lautaro se afla acolo. Nu voi totuși să atace; crezu că-i mai cuminte să aştepte ivirea zorilor. Oamenii lui se culcară și peste puțin timp în toată tabăra domnea liniștea. În mijlocul ei se înălța un foc puternic; pocnetul gătejelor fumegînde răsuna pînă departe; din cînd în cînd trosnea un vreasc, împroșcînd mii de scîntei ce săgetau bezna. Pînă și soldații de pază își îngăduiseră să adoarmă, amăgiți de liniștea nopții.

Sub cerul furtunos, taberele vrăjmașe erau despărțite de o mică fîșie de pămînt. Părea că soarta oamenilor se țesea în acele clipe din fire nevăzute și că viața încetase să pulseze din pricina unor farmece ciudate.

Să fi fost miezul nopții cînd tabăra spaniolă fu trezită de un zgomot neașteptat; un strigăt spintecă văzduhul și îndată se auziră pași grei alergînd în neorînduială printre corturi.

Trezit din somn, Villagra sări din pat, puse mîna pe arme și ieși din cort, crezînd că fusese atacat prin surprindere. Soldații se treziră și ei și, apucînd săbiile, începură să forfotească prin întuneric în căutarea dușmanului. Toată tabăra se învălmăși. Oamenii alergau de colo-colo și unii se năpustiră asupra tovarășilor lor, fără să se recunoască. Cineva strigă:

— Pe aici, pe aici au luat-o!...Alergară cu toții într-acolo. Mare le fu uimirea cînd dădură cu ochii de un cal fără șa ce alerga speriat căutînd o ieșire.

Văzînd că spaima lor fusese neîntemeiată, rîseră din toată inima. Veselia lor nu ținu însă mult timp, căci îndată își dădură seama că acel cal nu era al lor, ci venise din tabăra araucanilor.

— S-a apropiat cineva să iscodească — spuse Villagra — și fără îndoială că i-a scăpat calul.

Această întîmplare stîrni atunci o adevărată alarmă; soldații se echipară, puseră mîna pe lănci, adunară caii și rămaseră de veghe.

Înconjurat de oamenii săi de încredere, Villagra începu să discute amănuntele luptei ce se apropia.

— Se poate ca în urma celor întîmplate, Lautaro să nu atace în noaptea aceasta : el știe că sîntem gata de luptă. În orice caz, să așteptăm și, dacă nu ne atacă el, pornim noi împotriva lui mîine în zori.

În același timp, în tabăra indiană, Lautaro se odihnea în fața cortului său și rîdea de spaima pe care le-o trăsese spaniolilor. Într-adevăr, el fusese acela care gonise calul în tabăra lui Villagra. Ocrotit de întunericul nopții și însoțit de doi războinici, se apropiase de tabăra spaniolilor spre a le iscodi puterea și a vedea locul unde poposiseră ; după ce văzuse tot ceea ce voia, se gîndi să-și bată joc de dușmani speriindu-i, și de aceea goni calul printre corturi.

Lautaro nu se îndoia de izbîndă. Pînă atunci nu cunoscuse înfrîngerea ; ajungînd vestit pe neașteptate, ales căpetenie și slăvit de un întreg popor, tinerețea lui ardea de nerăbdare să lupte din nou cu vrăjmașul, să nu bată pasul pe loc, să-i stîrpească pe cotropitori. Într-adevăr, ajunsese în culmea puterii. Drumul lui fusese strălucit ; dovedindu-se chiar din fragedă tinerețe o căpetenie neobișnuită, era foarte tînăr în clipa cînd un popor întreg își pusese nădejdile în el, iar cotropitorii se temeau de el mai rău ca de dracu.

Pînă atunci, Lautaro acționase sub imboldul tinereții; înaintînd pe cîmpul de luptă și pe cel al istoriei ca un bolid, nu avea nici timpul și nici nu voia să se oprească în loc, să stea prea mult pe gînduri. Era un tînăr care, în loc să-și arate iscusința pe un cîmp de jocuri, o făcea pe cîmpul de luptă. Totuși își dădea seama foarte limpede că luptă pentru țara lui. Își dădea seama că luptă pentru libertatea patriei sale și pentru măreția poporului său. Dar uneori își punea întrebarea : ce va face cu această libertate și cu acești oameni după ce va dobîndi izbînda, după ce va zdrobi vrăjmașul ? Nici unul din răspunsuri nu-i deslușea însă viitorul.

Cuprins de clocotul războiului și de bucuria biruinței, nu dorea decît să înainteze, să înainteze mereu fără a da răgaz dușmanului.

Sîrguincios, neobosit, mereu treaz, rînduia totul, chibzuia, punea la cale noi lupte. În ochii lui ardea o neliniște aproape tragică, o presimțire sumbră, o grabă de a-și duce gîndurile la îndeplinire cît mai repede, de parcă în adîncul sufletului său ar fi presimțit că viața lui va fi scurtă, că felul lui de a fi era prea neobișnuit ca să poată dăinui îndelung. Indienii îl asemuiau cu o pasăre răpitoare ; chiar așa și era : ager, hotărît, îndrăzneț, se repezea ca un vultur asupra prăzii, disprețuind primejdia, voinic, gata de luptă și fără teamă de moarte. Era un mare strateg, un strateg înnăscut. La drept vorbind, știa să facă față în chip minunat celor mai neașteptate împrejurări. El însuși nu era decît o neobișnuită întrupare a spiritului araucan. Copil precoce, născut sălbatic și apoi devenit geniu, crescut în pădure și apoi cuceritor de orașe, știind să facă față împrejurărilor încă din copilărie, acum căpetenie a unui popor, viața lui nu fusese rînduită după o noimă anume. Tînărul era simbolul neamului său, al unui neam care întotdeauna a disprețuit moartea, folosind din plin destoinicia și șiretenia, călăuzindu-se cu înțelepciune și multă agerime în faptele lui, luptînd cu dîrzenie pentru o năzuință pe care o bănuia numai, fără a ajunge vreodată s-o vadă limpede.

Tabăra lui se ridica pe un mic deal care domina mănoasa vale ; locul era foarte bine ales pentru luptă. În spate se afla o pădurice deasă în care se amestecau *pataguas* [1], *peumos* [2] și stejari ; în față și în părți, indienii erau înconjurați de ierburi sălbatice și apărați de mlaștini întinse și de desișuri de trestie. Iarna, locurile acelea acoperite de apă deveneau inexpugnabile. Acolo, spaniolii, care se bizuiau îndeosebi pe cavalerie, nu puteau să se miște, fiind o pradă ușoară pentru săgeți.

Cercetașii săi ajunseseră aproape în vale. Străjile vegheau scrutînd întunericul, făcînd cu toată grija paza de noapte a taberei. Războinicii erau struniți în chip pilduitor ; se spune că dacă un străjer era prins dormind pierea spînzurat între două sulițe, că dacă cineva fura

---

[1] Arbori specifici din Chile. (n.t.)

[2] Arbori uriași cu fructe comestibile. (n.t.)

chiar și un spic de grîu era osîndit la moarte. Lautaro dădea el însuși pildă celorlalți : era singurul, în întreaga tabără, care, noaptea tîrziu, rămînea treaz, de veghe ; de cele mai multe ori paza de noapte era supravegheată chiar de el.

Așezat în fața cortului său, părea că urmărește pasul vremii, încordat, ținîndu-și răsuflarea, cu simțurile treze; număra clipele pînă la ceasul cînd avea să înceapă lupta. Trupul lui nu cunoștea oboseala, dîrzenia sa era fără margini ; privirea lui arzătoare rătăcea prin întuneric pentru a zări primejdia. Cerul era negru și un vînt călduț vestea furtuna. Încă nu se iviseră zorile cînd auzi un glas care-l chema de departe :

— Lautaro ! Hei, Lautaro ! Marcos Veas dorește să-ți vorbească.

Indianul sări în picioare și apucă sulița ; străjerii nu simțiseră apropierea străinilor : semn rău. Se apropie de gardul care împrejmuia întăritura și strigă :

— Cine ești ? Ce dorești ? Eu sînt Lautaro.

Glasul răspunse de departe :

— Sînt eu, Marcos Veas, am fost prieteni în casa lui Valdivia ; ne-am cunoscut la Santiago...

Lautaro rămase pe gînduri : oricît își ațintea privirile în întuneric, nu putea desluși nimic ; glasul părea că vine de departe, tocmai de la poalele dealului.

— Marcos Veas... — strigă glasul din nou.

Recunoscîndu-l, Lautaro zîmbi și răspunse :

— Ei bine, îmi aduc foarte bine aminte de tine. Ai venit să-mi întinzi o capcană ?

În răspunsul lui prietenos, zeflemeaua era amestecată cu plăcerea de a vorbi cu o veche cunoștință. Căpitanul Marcos Veas, unul din cei mai buni ostași ai lui Valdivia, fusese într-adevăr prieten cu Lautaro pe vremea cînd tînărul locuia la Santiago. Totuși era de neînțeles faptul că venise să-i vorbească în aceste clipe și la adăpostul întunericului.

— Nu, Lautaro, vin ca prieten să te sfătuiesc să pleci, să te întorci în Arauco, deoarece guvernatorul Villagra a hotărît să te ucidă atît pe tine cît și pe războinicii tăi dacă încerci să ataci cetatea Santiago.

— Căpitane — îi răspunse Lautaro — e adevărat că sîntem prieteni și, în numele dragostei ce ți-o port, te rog să nu-mi mai stai în cale. Prietene, tu nu ai nici o putere împotriva războinicilor mei. Tovarășii tăi sînt orbi, nu-și dau seama că eu am oameni mulți și că luptăm pe pămîntul nostru ; voi nu sînteți decît o mînă de oameni și o să pieriți într-o clipă cînd o să ne înfruntăm. Nu aș vrea ca și tu să te afli în primejdie ; Marcos Veas, întoarce-te la Santiago...

— Prin gura ta vorbește mîndria, Lautaro ; nu fi încrezut, supune-te și întoarce-te în pădure. Imperiul spaniol este prea puternic pentru ca tu să i te poți împotrivi.

Vorbeau tare ; în liniștea nopții, indienii și spaniolii ascultau schimbul de vorbe ; nimic nu-i întrerupea ; doar țirîitul greierilor și orăcăitul broaștelor din baltă țineau isonul celor două glasuri.

— Marcos Veas, nu vreau să pierdem vremea cu vorbe de prisos, întoarce-te în tabără și spune-i guvernatorului că eu, Lautaro, îi cer să se predea și, împreună cu toți spaniolii din Santiago, să părăsească țara noastră!

Vorbea cu mîndrie, cu puterea pe care i-o dădeau biruințele ciștigate ; glasul lui liniștit și adînc izbea auzul conchistadorilor, ca glasul unui zeu necunoscut.

— Să plece, să părăsească țara noastră, altfel îmi duc războinicii pînă în inima orașului, îi strivesc și îi trec prin sabie pe toți, n-o să avem milă de nimeni !... După o clipă de tăcere adăugă : Dacă Villagra dorește să rămînă, spune-i că-i îngădui, însă numai dacă n-o să treacă niciodată peste rîul Maule. Noi, araucanii, sîntem fericiți în țara noastră, nu răbdăm nici un jug străin pe grumaz și nici nu urmărim să subjugăm alte neamuri ; lăsați-ne în pace, treceți dincolo de Maule. Rămîneți pe pămînturile de la miazănoapte și n-avem nimic cu voi. Să-i mai spui că-i cerem tribut în fiecare an și că tributul trebuie să fie alcătuit din treizeci de fecioare albe, bălaie, zece cai cu hamurile lor, zece cîini sălbatici și o sută de găleți de grîne...

Spaniolul nu-și mai putu stăpîni mînia.

— Obraznicule, sălbatic îngîmfat, tăișul săbiilor noastre va pedepsi obrăznicia limbii tale ! Jur pe Dumne-

zeu că vei plăti aceste cuvinte! Spaniolul nu se predă; niciodată nu se va spune că un sălbatic a insultat imperiul nostru, fără a fi pedepsit!

— Căpitane! strigă batjocoritor Lautaro. Nu te mai osteni cu vorbe goale. Spune cele ce ai auzit de la mine aceluia care te-a trimis aici să iscodești și sfătuiește-l să se hotărască repede și să-și dea încuviințarea, deoarece războinicii mei nu mai pot să-și stăpînească setea de luptă...

Nu se mai auzi nici un răspuns. Lautaro mai așteptă puțin, dar numai orăcăitul broaștelor răsună; pare-se că spaniolul plecase. Bănuind ce va urma, Lautaro sună din trîmbiță și își adună războinicii pentru a fi gata de luptă.

De tabăra spaniolă se apropiau două umbre: Marcos Veas și însuși Pedro de Villagra. Totul nu fusese decît un vicleșug pus la cale de acesta din urmă, care urmărea să se apropie de întăriturile lui Lautaro spre a-și da seama cam cîți războinici are și cum e așezată tabăra; îl luase pe Veas cu el ca să abată luarea-aminte a indianului și astfel să poată iscodi în voie. Mulțumit de cele văzute, își strînse oamenii și, dînd ordine pe șoptite, înaintă de-a lungul văii, ajungînd în fața taberei dușmane.

O lumină slabă vestea zorii zilei; vîntul sufla mai înghețat; siluetele stufărișului se iviră nedeslușite: stejarii se înălțau falnici în zarea întunecoasă a munților; un stol de păsări trecu pe deasupra luptătorilor și, oprindu-se o clipă din croncănit, parcă speriate de prezența oamenilor, zburară în cercuri mari, privind cu luare-aminte cele ce se întîmplă jos; apoi, nemulțumite de liniștea dimprejur, se depărtară scoțînd țipete disprețuitoare.

Printre mărăcini, cu trupul ascuns de ramuri și de întuneric, Lautaro se înălță privind spre tabăra spaniolilor. Era gata de luptă și aștepta dezlănțuirea ei. Zorii zilei se iveau pe nesimțite; umbrele nopții nu se risipiseră încă; cerul era întunecat: se pregătea de ploaie. Încet-încet, chipul căpeteniei începu să se deslușească; i se zăriră trăsăturile feței, veșmîntul, luci sulița; în spatele și-n jurul lui, cu armele în mînă, luptătorii din straja araucană îi așteptau poruncile. Spaniolii priveau spre ei cu teamă și cu prețuire. Făptura lui Lautaro atrăgea

privirile. Indienii îi urmăreau mişcările în linişte, aşteptîndu-i vorbele. Erau aproape o mie de tineri, arşi de soare, voinici, cu priviri mîndre, gata să-l urmeze cu înflăcărare. Căpetenia purta o platoşă de oţel pe deasupra unei cămăşi colorate ; pe capul lui strălucea un coif roşu cu multe pene. Spaniolii, care îl văzuseră în Santiago ca băieţandru, nu-l mai recunoşteau acum ; avea braţe vînjoase, faţa plină, pieptul bombat şi umerii laţi. Înfăţişarea lui era plăcută şi exprima energie, hotărîre şi îndrăzneală. Purta trîmbiţa petrecută peste umăr.

Întăriturile erau clădite cu multă pricepere : ridicase din mărăcini şi din alte materiale turnuleţe pentru arcaşi, înconjurînd totul cu un şanţ adînc ; pretutindeni se vedeau locuri suspecte, care păreau că ascund capcane ucigătoare. Villagra se uita la Veas, dar nici unul nu rostea o vorbă ; palizi, păreau că ştiu dinainte ce-i aşteaptă.

— La luptă, spanioli ! strigă Villagra, îmbărbătîndu-se singur.

Dînd pinteni calului, porni în fruntea trupelor împotriva întăriturilor lui Lautaro. Indienii îi primiră cu o ploaie de săgeţi ; măciucile se abăteau năprasnic asupra cailor ; spaniolii pătrunseră însă în primele linii şi atunci lupta se încleştă înăuntrul întăriturilor. Acest lucru nu era spre folosul araucanilor, care, din cauza apropierii, nu puteau să tragă cu arcurile, nici să dea cu *boleadoras* [1], ori să zvîrle cu lasso-urile, ba mai mult chiar, suliţele se frîngeau în scuturile de fier şi oamenii erau striviţi sub copitele cailor. Totuşi ţinură piept cu dîrzenie, luptînd corp la corp împotriva unui vrăjmaş mult mai bine înarmat. În orice altă împrejurare, indienii ar fi fost învinşi, dar acum cei care luptau erau oamenii din straja lui Lautaro, cei mai buni războinici din Arauco, şi ei nu dădeau înapoi.

Lupta se prelungea ; fapte de vitejie se petrecură de ambele părţi, dar acea încleştare corp la corp nu putea să dăinuie la nesfîrşit ; cineva trebuia să se gîndească la un vicleşug care să hotărască izbînda. Conchistadorii nu se gîndiră însă ; erau prea încîntaţi de puterea

---

1 Armă alcătuită din două sau trei bile grele, legate prin curele. (n.t.)

săbiilor lor; în schimb, Lautaro, care nu-şi pierdea capul nici măcar în focul luptelor, îşi dădu repede seama de situaţie şi găsi mijlocul de a întoarce lupta în folosul lui.

În toiul încăierării, glasul lui răsună poruncind luptătorilor să se tragă înapoi. Spaniolii erau siguri de izbîndă. Indienii şovăiră o clipă, dar îndată, ascultînd de căpetenia lor care îi învăţase să se supună orbeşte, începură să se retragă. Lautaro le strigă să fugă spre mlaştini cu toată iuţeala; aşa şi făcură. Spaniolii se luară după ei; indienii alergau ca cerbii pe pămîntul mocirlos; spaniolii şfichiuiau caii, căznindu-se să-i ajungă.

Curînd se văzu limpede ceea ce urmărise Lautaro. În goana lor, indienii nu pierdură nici un om, în vreme ce spaniolii se împotmoliră în mîl, astfel că nu mai putură să înainteze cu caii; opriţi în loc, ei înfigeau aprig pintenii în pîntecele bietelor animale; dar totul era zadarnic; noroiul înşelător şi cleios se lipea de picioare şi îi trăgea încet, dar sigur, la fund; caii, cu ochii ieşiţi din orbite, cu coada şi cu urechile în vînt, nechezau înnebuniţi de spaimă. Speriaţi de moarte, spaniolii săreau de pe cai şi încercau să scape prin fugă, ca indienii; dar, îngreunaţi de platoşe, zale, săbii şi lănci, abia de se puteau mişca. Din depărtare, araucanii îi împroşcau cu săgeţi şi cu pietre. În scurt timp, lupta se preschimbă într-un măcel; conchistadorii puteau fi lesne doborîţi; caii, înecaţi în noroi, cădeau sub loviturile bine ţintite ale indienilor.

Se luptau de şase ore cînd ploaia care ameninţa de mult începu să cadă. Era una din acele averse torenţiale ce părea că are de gînd să potopească tot pămîntul. Spaniolii care scăpaseră cu viaţă se retrăgeau în neorînduială, încercînd să ajungă în tabăra lor. Araucanii, bucuroşi de noua lor biruinţă, îi lăsară să plece. Lautaro nu se culcă însă pe lauri, ci, folosindu-se de învălmăşeala duşmanului, se gîndi la încă ceva ca să întărească izbînda şi să împiedice o nouă şi grabnică dezlănţuire a luptei din partea vrăjmaşului. Folosind uneltele pe care le luase din minele cucerite în drum spre Mataquito, schimbă cursul unui braţ al rîului, aşa fel ca apele să se reverse în valea unde spaniolii îşi aveau tabăra; spre

norocul acestora, puțin timp după luptă, Villagra ordonase ca tabăra să fie mutată la poalele unui munte, astfel că vicleșugul lui Lautaro nu izbuti.

Noua izbîndă a araucanilor avea o uriașă însemnătate; în cea dintîi ciocnire, Lautaro pusese pe fugă două armate spaniole: cea a lui Cano și cea a lui Villagra; se părea că drumul îi este deschis spre valea Mapocho. Din punct de vedere militar, lucrurile nu se schimbaseră prea mult; ambele tabere suferiseră pierderi grele; spaniolii știau să-și vîndă scump viața și Lautaro cunoștea foarte bine acest lucru. Spaniolii străpunseseră apărarea indienilor și pătrunseseră în întărituri; cei mai buni oameni din straja căpeteniei indiene fuseseră uciși sau răniți.

Pentru a lupta mai departe îi trebuiau întăriri nu glumă. O altă greutate era iarna care bătea la ușă. Oamenii luptau mult mai greu pe frigul anevoie de îndurat din luna august, iar merindele pe care le aștepta de la triburile din Maule nu soseau de loc. Numai o biruință fulgerătoare, o înaintare spectaculoasă spre Santiago l-ar fi putut scăpa de la pieire. Dar pentru aceasta îi trebuiau întăriri.

Villagra repezise numaidecît ștafete la Santiago și chiar în aceeași noapte îi sosi o nouă unitate de cavalerie ca să întărească rîndurile sale rărite.

Lautaro trimise alor săi vești deznădăjduite: avea nevoie de oameni și merinde, fără de care nu putea să ducă lupta mai departe. Așteptă toată seara și o parte din noapte. Ceasurile trecură liniștite în răpăitul mohorît al picăturilor de ploaie ce cădeau pe ramurile copacilor și în băltoace. El știa că dușmanii se pregăteau nerăbdători să răzbune înfrîngerea din ziua aceea; soarta luptei, întregul vis al vieții sale se hotăra în acele clipe. La porțile orașului Santiago, biruitor, cu sulița la gîtul cotropitorului, gata să-i dea lovitura de grație, din nefericire el trebuia să aștepte ajutor de la triburile prietene.

Lautaro se plimba de colo-colo înlăuntrul întăriturilor; peste tot vedea sporind șovăiala și descumpănirea; oamenii lui înduraseră greutățile unei lupte; își dădea seama că nu vor putea face față alteia dacă nu vor primi întăriri. Dar trimișii lui nu se întorceau. Lautaro începu

să simtă în adîncul inimii lui tinere și pline de avînt gustul amar al descurajării. Deodată se simți singur, lipsit de orice ajutor, neînțeles, încătușat de neîncrederea, frica și nepăsarea fraților lui de același sînge.

Din clipa în care părăsise Arauco și, înaintînd de-a lungul coastei, intrase în legătură cu triburile din mijlocul acelui ținut, își dăduse seama că pășise într-o lume cu totul nouă. Aici nu mai era pădurea din Arauco, vînjoasă, uriașă, plină de taine, pădurea care i-a sugrumat pe incași și l-a pierdut pe Valdivia. Aici nu mai erau acei oameni aspri, neînfricați, născuți pentru război, crescuți pe cîmpurile de luptă și care iubeau cu patimă pămîntul țării lor. Aici priveliștile erau mai dulci, mai pașnice, mai idilice. Sumedenie de oameni se îngrămădeau în văile mănoase ale rîurilor, unde pămîntul rodea aproape de la sine. Omul abia dacă trebuia să se străduie pentru a-și cîștiga pîinea. Localnicii erau lipsiți de mîndria de om ; erau mărginiți, slugarnici, ticăloșiți ; se supuseseră cotropitorilor fără luptă ; crezînd că Lautaro va învinge ușor, îi făgăduiseră sprijinul lor ; acum însă cînd îl vedeau la grea cumpănă, cînd trebuiau să-și dea viața pentru libertate, pentru pămîntul țării lor, ei șovăiau, se făceau că nu aud, dădeau înapoi, fugeau în munți temîndu-se atît de Lautaro cît și de spanioli.

În timp ce noaptea cobora tot mai adîncă și vîntul îl înfășura ca o mantie de gheață, în mintea căpeteniei araucane încolți o hotărîre. Se găsea singur în mijlocul a mii de oameni pe care credea că-i înțelesese, că-i cîștigase de partea lui. În înflăcărarea lui tinerească, nu zăbovise să-și judece noii tovarăși de luptă ; era încredințat că toți doresc să scuture jugul străin, că toți își iubesc țara și că sînt gata să se jertfească pentru ea.

Ceasurile trecură ; sosi miezul nopții. Trimișii nu se întoarseră. Lautaro, cu o lacrimă între gene, zbuciumat de cea dintîi dezamăgire în viață, se ridică și, cu glas sugrumat de tulburare, începu să vorbească războinicilor...

ÎMPOTRIVA APELOR ÎNSPUMATE

Înainte de ivirea zorilor, Pedro de Villagra înaintă cu trupele refăcute împotriva lui Lautaro. Întunericul încă nu se risipise ; înălţimea pe care fuseseră ridicate întăriturile semăna cu prova unei corăbii ce plutea în noapte ; stejarii păreau nişte catarge pe care vîntul le mişca falnic. Spaniolii ajunseră la picioarele întăriturilor şi se opriră. Încet-încet se lumină de ziuă şi contururile lucrurilor începură să se desluşească. Trestiile, cu tulpinile aplecate sub povara ploilor, aproape prăbuşite la pămînt, semănau cu nişte copii slăbănogi. Înălţimile păreau că au cununi de nori. Spaniolii aşteptau să zărească ridicîndu-se din tufişuri faţa mîndră a lui Lautaro, cu coiful roşu, cămaşa roşie şi trîmbiţa aurie. Dar cînd se lumină de-a binelea, nu văzură decît tufişurile, întăriturile năruite, aşa cum rămăseseră din ajun ; aceleaşi arme împrăştiate peste tot, aceleaşi leşuri încremenite şi fumul înălţîndu-se alene din vreascurile făcute scrum. Cît despre Lautaro şi războinicii lui, nici urmă : în timpul nopţii, ei părăsiseră cîmpul de luptă şi acum se trăgeau înapoi, fără îndoială către Maule, pentru a ajunge apoi la Itata şi de acolo spre pădurile din Arauco.

Bucuria spaniolilor fu nemărginită. Villagra, care nu credea într-o astfel de minune, ordonă imediat ca o unitate de cavalerie sub comanda căpitanului Juan Godinez să pornească în urmărirea araucanilor, iar cu restul trupelor se îndreptă spre Santiago ca să ducă vestea cea bună.

Godinez o luă pe urmele lăsate de Lautaro în pămîntul muiat de ploi. Caii galopau înfundîndu-se cu copitele în noroi și împroșcînd peste tot apa murdară a bălților.

Urmărirea ținu mult timp. În munți, o burniță deasă, stăruitoare uda fețele spaniolilor și aproape îi împiedica să vadă ; începu să tune și peste puțin se dezlănțui o ploaie torențială. Spaniolii nu se opriră ; departe, abia zărindu-se prin sita ploii, se ivi rîul Maule, care, umflat de ploi în acest anotimp al anului, alerga vijelios ca o herghelie sălbatică. Pe malul rîului se zăreau ca niște umbre făpturile unor oameni ce păreau că forfotesc de colo-colo nehotărîți. Godinez își opri calul și se uită cu luare-aminte.

— Pe Dumnezeu ! E Lautaro cu ai lui... Trap viu, să nu ne scape !

Într-adevăr, Lautaro și luptătorii lui se căzneau să-și așeze acolo tabăra pînă la încetarea ploii. Scoțînd săbiile, spaniolii se năpustiră asupra lor. Lautaro îi zări și-și dădu seama îndată de primejdie : de o parte rîul, de cealaltă dușmanii — nu avea nici o ieșire ; numai o minune îl putea scăpa de la nimicire totală. În clipa în care oamenii lui Godinez se repeziră cu săbiile asupra străjilor araucane, Lautaro strigă :

— La rîu ! La rîu ! Treceți rîul înot !... lucru care în orice altă împrejurare ar fi însemnat pieirea.

Dînd el însuși pildă, apucă sulița în dinți și dintr-o săritură se pierdu în apele înspumate ; ceilalți îl urmară fără șovăire ; zece, cincizeci, o sută de oameni se aruncară în valuri, hotărîți să moară mai bine înecați decît să cadă în mîna cotropitorilor.

Curînd, în vîrtejul alb, înspumat se deslușeau numai pete negre ; oamenii înotau cu înverșunare. Lautaro simțea încleștarea apei și, luptîndu-se cu ea, i se părea că au să-i plesnească mușchii. Nu putea să vadă celălalt mal ; vuietul apelor învolburate nu-i îngăduia să-și dea seama ce se întîmplă : milioane de glasuri murmurau cuvinte necunoscute, frînturi de vorbe, poate povestea întîmplărilor, încă din leagăn, a rîului Maule. Acestor glasuri li se adăugau strigăte și un cîntec nedeslușit, învălmășit. Ar fi vrut să părăsească lupta și să se lase pradă șuvoiului ; inima îi slăbea din ce în ce și o moleșeală îi cuprinse încet mîinile și picioarele ; nu mai

simțea frigul apei. Aproape de el zări chipul schimonosit al unuia dintre războinicii săi, care apoi pieri într-un vîrtej.

Spaniolii urmăreau de pe mal lupta indienilor cu moartea ; rîdeau în hohote și făceau rămășaguri asupra deznodămîntului.

Umfiat de ploi, puhoiul creștea, se rostogolea amețitor ; izbindu-se de pietre, apa plesnea ca un bici pe pielea goală ; indienii se iveau o clipă deasupra valurilor și apoi se afundau din nou, uneori ca să nu mai iasă deasupra niciodată sau pentru a răsări iarăși ceva mai la vale, amețiți și cu spaima morții întipărită pe față. Lautaro lupta încă ; brațele lui spintecau apa ca niște săbii ; făcînd mișcări liniștite, se lăsa purtat o clipă de șuvoi și apoi, întorcîndu-se spre mal, se apropia din ce în ce de el. Cît să fi ținut lupta aceasta cu stihiile apei ? Cine ar putea s-o spună ? Cînd te lupți cu moartea, nu-ți dai seama cum trece vremea ; totul se desfășoară prin fața ochilor ca într-un vîrtej ; vezi totul ca într-o învolburare : clipele par ani și anii se perindă prin mintea noastră într-o clipă.

Lautaro nu știu cînd și cum dădu cu picioarele de fund în momentul cînd se prăbuși pe celălalt mal. Întins pe pietre, fără simțire, zăcea nemișcat sub ploaia care-i biciuia trupul gol, în vreme ce noaptea înghițea încet-încet licăririle înserării.

În ciuda acestei retrageri mai mult sau mai puțin nimicitoare, nu se putea spune că Lautaro fusese învins. Istoricii recunosc cu toții că această primă expediție a lui Lautaro împotriva cetății Santiago a fost o mare biruință pentru războinicii araucani, cu toate că nu au dobîndit o izbîndă hotărîtoare din pricina trădării unor triburi în clipele cele mai grele ale luptei. Lautaro îi scuturase bine pe Cano și pe Villagra ; înaintase în ținuturile din centrul țării și, punînd stăpînire pe bogata vale Mataquito, își cîștigase dragostea și prețuirea indienilor promauci, care, dacă nu erau prea buni războinici, în schimb aveau atîta belșug de merinde, încît ar fi putut îndestula nu una, ci chiar mai multe oști care s-ar fi războit cu Santiago.

Pe lîngă aceasta, zbuciumul care-l chinuise pe viteaz în noaptea aceea în Peteroa nu lăsase urme în sufletul lui tînăr și avîntat. Înconjurat de supraviețuitorii ultimei întîmplări prin care trecuse pe rîul Maule, se îndreptă spre pădurile din Arauco pentru a căuta pe pămîntul unde se născuse puterea care să-i îngăduie să adune noi războinici și să se întoarcă împotriva cetății Santiago.

Iarna trecuse; era în septembrie, cerul își cernea ultimele ploi; diminețile aveau o strălucire de cleștar; ceața ușoară, străvezie părea un văl de mireasmă aninat de copaci; cireșii își deschiseră florile roze înmiresmînd văzduhul; chiar și din pămînt se ridica o chemare la viață; era chemarea năvalnică a celor neînsuflețite și a făpturilor vii de a zămisli o viață nouă, de a săvîrși fapte care, în alte împrejurări, s-ar fi crezut că nu le poate face decît Dumnezeu.

Lautaro, viteazul, simțea cum îi clocotește sîngele în vine; faptele războinice trecură pe plan secundar și dorința de a se bucura din plin de frumusețea firii și de a afla în căminul său un răspuns la duioșia lui nemărturisită îi copleșea voința și îi călăuzea pașii, mereu mai grăbiți, spre vechea-i colibă.

Acolo, pe cîmpia Itata, aproape de mare, îl aștepta soția lui. Îl aștepta în mijlocul firii și al înserărilor, acele înserări care tulbură sufletul trezind amintiri ciudate și dorinți nedeslușite, în mijlocul priveliștilor australe din Chile, unde strălucirea culorilor ia proporții de vrajă, unde cerul se revarsă în culori dumnezeiești, verzi, albastre, iar roșul aprins al răsăritului trece de la o nuanță la alta, care de care mai gingașă, unde rîurile curg alburii și liniștite, pentru ca apoi să se întunece ca fierul și să înceapă să cînte în noapte legendele din alte vremi. Florile alcătuiesc pe acest tărîm o lume deosebită; *copihue* [1] se agață de copaci cu tulpina ei verde și subțiratică, iar floarea roșie pare un rubin preschimbat în mătase sau chiar inima copacului, ce va sîngera la cea dintîi atingere. Plantele agățătoare cotropesc totul, străduindu-se să înăbușe și cerul și pămîntul. Acolo îl aștepta Guacolda,

---

[1] Floare roșie, specifică Anzilor, emblema statului Chile. (n. t.)

zîmbitoare și oacheșă, cu pieptul plin de suspine, care acum aveau să-și găsească alinare.

Lautaro își petrecu cea mai mare parte a primăverii ducînd o viață idilică. Își împrospătă puterile irosite și, cu ajutorul dragostei Guacoldei, izbuti să alunge orice urmă de amărăciune, adunată în suflet din întîlnirile cu străinii și cu moartea. Visuri noi începură să-i frămînte cugetul ; în liniștea pădurii, mîngîiat de vuietul valurilor pe nisipul țărmului apropiat, se gîndea la soarta neamului său.

— Lautaro — îl întreba Guacolda — acest război nu se va sfîrși oare niciodată ? Luna crește, descrește, și tu tot nu te întorci ; veșnic ești departe, iar cînd vii înapoi, vii ca să pleci din nou.

— Guacolda, războiul nu se sfîrșește niciodată pentru luptătorii araucani ; ne-am născut ca să luptăm ; pacea e un vis care ne mîngîie doar o noapte, și cînd sosește această noapte, adormim pentru totdeauna. Arauco duce un război care n-a încetat nici o clipă și nu va înceta niciodată. Cînd celelalte triburi adorm și se lasă subjugate în chip rușinos, Arauco, vărsîndu-și sîngele drept pildă, le amintește datoria lor. În această luptă pentru dezrobirea pămîntului nostru, neamul meu, mai devreme sau mai tîrziu, are să piară. Or să treacă anii, oamenii noștri de mult n-au să mai lupte din tată în fiu pentru mîntuirea pămîntului chilian, și abia atunci cînd are să piară cel din urmă luptător al nostru, se va naște a doua împărăție araucană. Datinile neamului nostru au să-i călăuzească pe chilieni de dincolo de moarte ; atunci, într-adevăr, vor rămîne legende pe pămîntul chilian, nu legendele oarbe, crude și mărginite ale triburilor sălbatice, ci legendele vitejilor care au luptat pentru dezrobire și care, din lumea cealaltă, dau pildă urmașilor, îi însuflețesc și-i ocrotesc pe cîmpul de bătaie împotriva oștilor vrăjmașe.

— Spaniolii sînt foarte puternici — spuse îngîndurată Guacolda. Uneori mi-e teamă că n-o să-i poți învinge...

— Totuși nu-s de neînvins ; i-am învins o dată și am să-i înving din nou. De data aceasta, războinicii mei n-au să poată fi opriți de nimic ; o să cucerim Santiago și-o să izgonim cotropitorii de pe pămîntul chilian.

— Așadar, te gîndești să pleci din nou ?

— Da, Guacolda, peste cîteva zile...

— Nu mai pleca ; lupta asta fără sfîrşit te-ar putea costa viaţa ; e ca şi cum te-ai duce în întîmpinarea morţii. O, de-ar fugi de tine ! Lautaro, de ce nu mă iei şi pe mine la luptă ?

Lautaro zîmbi ; femeia araucană îşi însoţea soţul în război, dar numai atunci cînd luptele se desfăşurau în Arauco. Într-adevăr, înaintea lui nici o căpetenie nu-şi dusese războinicii la luptă printre străini ; pentru ce n-ar putea să statornicească un nou obicei, să-şi ia soţia în această nouă luptă ? Guacolda era tînără, voinică şi neînfricată, ştia să-i rînduiască şi să-i curețe armele tot aşa de bine cum ştia să gătească mîncare ; mereu zîmbitoare, era mai curată şi mai gingaşă decît cea mai frumoasă floare din pădure. De ce să n-o ia cu el ? Mai cu seamă dacă o să intre în Santiago. Atunci va trebui să stea în casa guvernatorului, şi un guvernator fără soţie nu se bucură de prea multă cinste din partea oamenilor şi nici nu poate primi musafiri... Lautaro rîse şi spuse fără ocol :

— De ce nu ? Eşti soţia mea acasă ; de ce n-ai putea fi soţia mea şi în timp de război ? Am să te iau cu mine la Santiago...

LUNG E DRUMUL PÎNĂ LA SANTIAGO

În noiembrie 1556, locuitorii capitalei se alarmară de noua expediție a neobositei căpetenii araucane. De data aceasta veni cu cîteva mii de indieni : quirihuani, nublii, chancos, cauqueni, toți din ținuturile promaucilor, și bineînțeles araucanii lui de pază care nu-l părăseau niciodată. Pătruns de însemnătatea puterii sale, Lautaro, căpetenia cea mare, pășea mîndră, urmat de numeroși însoțitori. Trîmbița galbenă, aninată pe pieptul lui ars de soare, coiful roșu, împodobit cu pene în culori aprinse, și calul mic, dar iute, îi dădeau înfățișarea unui rege barbar, urmat de hoardele lui.

De astă dată chibzuise altfel lucrurile ; nu se gîndea să se statorniceească undeva și să-i aștepte pe spanioli ; dimpotrivă, hotărî să le iasă înainte, trimițînd mici cete de războinici care să hărțuiască vrăjmașul și astfel să-i deschidă drumul pentru înaintarea hotărîtoare asupra capitalei. Se îndreptă deci spre valea Mataquito ; își așeză tabăra vremelnic în ținutul Lora ; tinzînd mereu spre Santiago, înaintă mai departe de-a lungul văilor rîurilor Lontué și Gaulemo ; țelul lui era să ajungă la mlaștinile din Apalta, unde putea să-și ridice o tabără care să-i poată înfrunta oricînd pe spanioli. Acolo se afla aproape de Santiago și locurile înseși îl apărau ca o adevărată cetate. Apalta era un ținut mlăștinos și presărat cu pădurici de *peumos,* arbori de scorțișoară și *pataguas,* loc minunat de luptă pentru araucani și, fără îndoială, cu totul neprielnic pentru spanioli.

Villagra se afla în La Serena și nu putea deocamdată să se ocupe de organizarea apărării ; consilierii municipali,

înspăimîntați, ținură o consfătuire ; se săpară șanțuri în jurul orașului, se strînseră provizii pentru eventualitatea unei împresurări, se făcură liste de voluntari și se organiză o colectă. În afară de asta, fiecare cap de familie făgădui să contribuie la apărare cu un om înarmat. Comanda trupelor fu încredințată vestitului Juan Godinez și căpitanului Alonzo de Escobar, faimos pentru cicatricea care îi brăzda fața. Spaniolii ieșiră în întîmpinarea lui Lautaro, hotărîți să-i ațină calea și să-l împiedice cu orice preț de a ajunge la mlaștini, de unde apoi n-ar mai fi putut să-l alunge.

În vremea aceasta, Lautaro își așeză tabăra la gurile rîului Gualemo, împărțindu-și războinicii în două cete, la o depărtare cam de o leghe una de alta. Godinez înainta încet, cu precauție, adulmecînd primejdia ca o vulpe bătrînă, pînă ce descoperi vrăjmașul. Așteptă în noaptea luminoasă și caldă de decembrie și, cînd mijiră zorile, se repezi cu cavaleria asupra a ceea ce presupunea el că e oștirea lui Lautaro. Lupta fu scurtă : indienii fură măcelăriți îngrozitor ; surprinși în somn, abia avură vreme să pună mîna pe arme. Godinez și soldații lui îi trecură însă prin sabie fără milă ; scăpară doar cîțiva promauci, care fugiră pentru a duce vestea în tabăra lui Lautaro. Spaniolii îi urmăriră îndeaproape și nu lăsară timp indienilor să pregătească o nouă apărare. Lautaro își dădu seama că războinicii lui erau cuprinși de spaimă și, socotind că în asemenea împrejurări lupta ar fi pierdută dinainte, hotărî să nu înfrunte dușmanul ; se trase înapoi în deplină rînduială, aproape fără pierderi.

Tovarășii lui de luptă, promaucii, suferiseră însă pierderi însemnate, iar cei rămași în viață se grăbeau să se facă nevăzuți fugind în munți și pe potecile ascunse ale pădurilor. Godinez nu se încumetă să-i mai urmărească și se întoarse la Santiago, unde se întîlni cu guvernatorul Villagra, care se întorsese din ținuturile de la miazănoapte.

Aflînd că Lautaro se retrăsese, Villagra se grăbi să adune cît mai multe trupe spre a porni în urmărirea lui ; spaniolii cîștigaseră două victorii una după alta și era deci momentul cel mai potrivit pentru a da araucanilor o lovitură de moarte. Porni deci la începutul verii, cu un mare detașament de cavalerie, spre Imperial. Fu însă

foarte uimit negăsind în drum nici urmă de căpetenie araucană. Toate triburile de la miazăzi erau liniştite; aurul grîului lucea pe cîmpii, bărbaţii şi femeile munceau ca de obicei. Nici o ameninţare, nici o săgeată, nici un atac. Făcu cea mai liniştită călătorie din viaţa lui. Pămîntul părea că înfloreşte sub soarele arzător de ianuarie şi, sub ochii guvernatorului, se întindea o lume paşnică ce-şi vedea în tihnă de muncă. Ca şi Don Pedro de Valdivia, Villagra crezu că misiunea lui se încheiase, socoti că stăpînirea spaniolă sfîrşea prin a se statornici şi că băştinaşii erau înfrînţi pentru totdeauna. Mîndru că el fusese acela care învinsese în cele din urmă seminţiile neîmblînzite din Chile, era sigur că maiestatea sa îl va numi guvernator, funcţie pe care şi-o luase cu de la sine putere după moartea lui Valdavia. Surîzător şi cu cîntecul pe buze, îşi făcu intrarea în Imperial. Indienii îl priveau nepăsători, tăcuţi şi închişi în ei; nu se putea spune dacă în mîna întinsă ascundeau un pumnal sau un dar.

Trecu vara şi primele burniţe ale lui aprilie treziră podagra guvernatorului; blestemînd clima umedă şi rece a acelei regiuni, încălecă şi ordonă întoarcerea la Santiago. În închipuirea lui de aventurier, această călătorie de înapoiere lua proporţiile unei apoteoze; se şi vedea făcîndu-şi intrarea triumfală în oraş, ca un comandant suprem al coloniei, în timp ce oamenii paşnici din Santiago şi indienii yanaconi îl primeau cu aclamaţii şi urale.

Înaintă astfel pînă la malul rîului Maule. Într-o zi, în cortul său intră o ştafetă din Santiago.

— Señor, Lautaro s-a răsculat din nou şi se îndreaptă spre capitală...

— E oare cu putinţă? Acest tinerel îndrăzneşte pentru a treia oară să pună în primejdie cariera mea şi viaţa coloniei?! Dacă şi de astă dată are să scape cu viaţă, e diavolul întruchipat. Am să-l învăţ eu ce înseamnă să se împotrivească puterii maiestăţii sale!

Într-adevăr, războinicii lui Lautaro se îndreptau pentru a treia oară spre Santiago. După ce fusese lovit pe neaşteptate la Gualemo, tînăra căpetenie se trăsese înapoi

în văile de baştină, unde stătuse două luni; căpeteniile se întruniseră din nou şi din nou săgeata războiului era însîngerată; pentru a treia oară, Lautaro fusese ales mare căpetenie şi, prin urmare, trebui să pornească în fruntea războinicilor împotriva spaniolilor.

De astă dată Lautaro arăta cu totul altul; îl urmau numeroşi însoţitori. Straja lui araucană era urmată de ceilalţi războinici, în frunte cu un prieten al său numit Chillicán. Lautaro privea încruntat şi-şi călăuzea războinicii într-o disciplină de fier; uneori era mînios, aprins; îi plăcea să se ţină deoparte de ceilalţi şi, în felul lui de a fi, vădea o mîhnire tăinuită; Guacolda îl însoţea şi de astă dată, dar nu izbutea de loc să înveselească chipul soţului său.

Înainte de a porni la drum, Lautaro vorbi războinicilor:

— ...Nu aşteptaţi ajutor de la mişeii care locuiesc în împrejurimile cetăţii Santiago; de atîtea ori ne-au făgăduit sprijin şi tot de atîtea ori ne-au părăsit... Fiţi aspri şi necruţători cu ei; pe drept cuvînt sînt vrednici de robia în care îi ţin străinii. În vreme de război nu putem fi îngăduitori; să-i silim să intre în rîndurile noastre; cu biciul să-i învăţăm să-şi cinstească pămîntul şi să-şi dea viaţa pentru el. Dacă îi luaţi prizonieri, purtaţi-vă cu ei ca şi cu conchistadorii... Intraţi în satele lor, jefuiţi tot ce întîlniţi în cale fără a face deosebire între spanioli şi promauci!...

Războinicii îşi arătară bucuria la auzul unor asemenea îndemnuri; un astfel de război le plăcea, război sălbatic, fără cruţare, pe viaţă şi pe moarte. Astfel, înaintînd ca un vultur mînios în fruntea unei haite de lupi, Lautaro semăna în drumul său spaima şi moartea. Atît de îngrozitoare erau faptele săvîrşite de oamenii lui, încît Chillicán, ruşinat, îi spuse într-o zi:

— Lautaro, aşa ceva nu mai poate dăinui. Nu ne-ai adus aici ca să luptăm împotriva fraţilor noştri. Ce facem: ne războim cu băştinaşii, sau cu spaniolii?

La acestea, ridicînd glasul, căpetenia îi răspunse:

— Eu sînt cel ce poruncește aici, și toți, înțelege bine, toți, de la cel din urmă războinic pînă la ajutorul meu, trebuie să mă asculte orbește !

Chillicán se depărtă nespus de mîhnit ; nu mai avea ce face. Guacoldei îi spuse doar atît :

— Soțul tău merge spre pierzanie ; îl stăpînesc duhurile rele și-i întunecă gîndirea ; se lasă robit de ură și de dorința de răzbunare. Războiul dus de el nu mai e sfînt ca cel dinainte ; acum Lautaro e un sălbatic în fruntea altor sălbatici...

Guacolda își privea soțul și suferea ghicind zbuciumul din sufletul lui ; și ea trăise printre spanioli și știa că sînt oameni întregi, dintr-o bucată, că-și iubesc țara și se supun stăpînitorului lor. Era dureros să vadă că neamului său îi lipseau aceste însușiri de căpetenie. Lautaro voise să desăvîrșească neamul araucan, luînd drept pildă măreția și geniul spaniol, pe care le cunoscuse în apropierea lui Valdivia ; acum se îndoia că-și va mai putea atinge țelul. Guacolda înțelegea amărăciunea lui, dar nu putea să-l ajute, nu putea să-i vorbească deoarece era sigură că și el vedea lucrurile tot atît de limpede ca și ea. Uneori, omul înțelept și cuminte, viteazul cel mai mărinimos trebuie să se coboare pînă la sălbăticie pentru a se putea înțelege cu sălbaticii ; fiarele fioroase nu sînt ucise cu vorbe blajine, ci cu pumnalul sau cu securea. Așa trebuie procedat de multe ori cu oamenii care se încăpățînează să mențină legile pădurii. Înconjurat de sălbatici, Lautaro pornise o luptă sfîntă împotriva cotropitorilor țării lui ; dreptatea acestei lupte era mai presus de orice păcat întîmplător ; el lupta pentru viitor, el apăra pămîntul care veacuri de-a rîndul avea să fie pămîntul chilienilor ; nu putea deci să se oprească în fața unor piedici mărunte ; alungînd frica, sălbatic, tăcut, înveninat, înainta întins asupra orașului Santiago, lăsînd în urma lui rîuri de sînge și faima faptelor sale.

Ascultînd veștile aduse de iscoade, se trase pe celălalt mal al rîului Mataquito, la poalele unui deal numit Chilipirco, între o apă mică și o întindere năpădită de trestie. Acolo hotărîse să oprească înaintarea lui Villagra

și să împiedice sosirea oricăror ajutoare de la Santiago. Dar Lautaro nu știa că mișcările lui erau, de asemenea, pîndite. Într-adevăr, îndată ce trecu peste Maule, Villagra află unde și cu cîți războinici se întorsese Lautaro; nu cunoștea însă poziția exactă a locului. Între timp, de la Santiago, neobositul Godinez pornise cu o mică trupă de cavaleriști, hotărît să înfrîngă pentru a treia oară pe araucani.

Așa se făcu că, pe o întindere de șase sau opt leghe, se găseau trei oști care se căutau și își întindeau capcane, fără a se întîlni într-o luptă hotărîtoare la cîmp deschis. Potrivit noii sale hotărîri, Lautaro își mișca de colo-colo, de-a lungul rîurilor Mataquito și Lontué, sprintenele rînduri ale războinicilor, astfel că ar fi fost cu neputință să fie luat pe neașteptate și silit să înfrunte o luptă în cîmp deschis. În afară de aceasta, spaniolii cunoșteau puterea araucanilor și nu aveau de gînd să se aventureze într-o luptă decisivă.

Sosise ziua în care soarta stăpînirii din Chile urma să se hotărască în cîteva ceasuri; Lautaro era gata să-și înfrunte soarta. Înfrîngerile de pînă atunci nu făcuseră decît să-l înverșuneze, să-i ațițe înflăcărarea războinică. Pe de altă parte, spaniolii știau că pierderea unei lupte în acele împrejurări însemna căderea orașului Santiago și sfîrșitul stăpînirii lor. În acele văi atît de darnic hărăzite de natură, era în joc soarta nu a cîtorva oameni, ci a unui întreg popor.

Zilele treceau. Mica oaste a lui Godinez putu fi zărită într-o bună zi din tabăra lui Lautaro, dar apoi pieri în chip ciudat. Guvernatorul Villagra era un om priceput în înșelătorii. Mai puțin strateg, dar mai șiret decît Valdivia, el se hotărî să-l prindă pe Lautaro printr-un vicleșug. Trimise o ștafetă cu un bilet către Godinez, prin care îi ordona să-l ajungă într-un anumit loc, lîngă satul Curicò. Atunci îl pierduse Lautaro din vedere pe Godinez. Cele două trupe spaniole se uniră și începură să pregătească împreună atacul împotriva indienilor. Vicleșugul guvernatorului nu se opri însă aci; știind că Lautaro are iscoade pe tot drumul cel mare spre Santiago, care îl vesteau despre orice mișcare a spaniolilor, se hotărî să-și

trimită suita în capitală și în acest scop, își îmbrăcă servitorii în haine soldățești — cunoscutele „pălării, gulere de dantelă și pelerine". Iscoadele lui Lautaro care îi văzură trecînd, de departe crezură că e Villagra cu oastea lui, fugind speriat, și dădură îndată de veste căpeteniei araucane, care, bineînțeles, nu mai avu nici o grijă. Era tocmai ceea ce dorea guvernatorul.

Lautaro gîndi că conchistadorii se temeau de el și hotărî să-i urmărească pe un drum lăturalnic pînă în apropierea orașului, pentru ca acolo să dea lupta hotărîtoare. Din acea zi, știindu-se scăpați deocamdată de dușmani, Lautaro și oamenii lui se odihniră ; nu mai rînduiră paza de noapte și nu mai puseră nici cercetași ; străjerii dormeau la locul de veghe și nu mai erau spînzurați între două sulițe...

Villagra și Godinez socotiră că a sosit clipa atacului. Într-o seară, în timp ce dezbăteau amănuntele luptei, în cortul lor se ivi un musafir ciudat. Cei doi conchistadori îl priviră cu dispreț, cu trufie. Noul sosit era un indian îmbrăcat sărăcăcios, întovărășit de un tălmaci, așa cum se numeau pe vremea aceea interpreții.

— Ce dorești ? îl întrebă sec guvernatorul.

— Am venit să-ți făgăduiesc capul lui Lautaro — răspunse celălalt, cu glas răgușit, strîmbîndu-se.

Cei doi spanioli îl priviră cu luare-aminte și îndată se arătară mai binevoitori.

— Ce vrei să spui ? întrebă Villagra. Capul lui Lautaro ? Ce, l-ai ucis ?

— Nu, stăpîne, nu l-am ucis, dar ai putea să-l ucizi dacă ții seama de sfaturile mele...

— Să vedem, vorbește limpede și repede ; dacă îmi aduci vești bune, îți voi da tot ce dorești : aur, pămînt, cai, tot ce vrei ; dacă însă mă înșeli, vei fi sfîșiat în bucăți de cîinii mei turbați.

— Nu, stăpîne, n-am să te înșel ; jur că am să-ți spun adevărul...

Și astfel trădătorul destăinui spaniolilor locul unde se afla tabăra lui Lautaro, lipsa de grijă în privința pazei, cît și cel mai bun mijloc de a năvăli asupra araucanilor pe neașteptate.

În timp ce indianul vorbea, spaniolii îl priveau cu luare-aminte. Era un bărbat de statură mijlocie, oacheș, cu ochii mici, înfundați în orbite, cu părul negru, zbîrlit, murdar și neplăcut la vedere ; nu era dintre servitorii guvernatorului ; adevărul e că venea chiar din tabăra lui Lautaro, unde se îndeletnicea cu furtișagurile. În timp ce vorbea, un rînjet îi schimonosea gura ; se arăta nespus de umil, ceea ce dovedea că e fricos și fățarnic.

Cînd isprăvi, Villagra îi spuse lui Godinez :

— De astă dată nu ne va mai scăpa : se pare că se apropie sfîrșitul vestitei căpetenii...

— E ciudat — răspunse Godinez, dus pe gînduri — că vrea să ni-l vîndă un om din neamul lui. Aș fi preferat ca sfîrșitul să se petreacă mai onorabil, să se hotărască într-o luptă cinstită...

— Pentru a cîștiga o luptă nici un mijloc nu-i de disprețuit — replică guvernatorul. O să-l lăsăm în viață, asta da. În noaptea aceasta, înainte de a porni, am să vorbesc soldaților ; nu-mi pasă că vor fi neînduplecați cu dușmanul ; ba chiar am să le ordon eu însumi să-i răpună pe toți războinicii araucani, cruțînd numai viața căpeteniei lor. Trebuie să-l prindem de viu, să-l trimitem maiestății sale în Spania, ca să vadă ce fel de oameni se nasc pe acest pămînt al Americii.

Și chiar așa făcu Villagra. Înainte de a porni la luptă, vorbi soldaților și făgădui o răsplată aceluia care-l va prinde viu pe Lautaro. Se mîndrea gîndindu-se că în noaptea aceea îi va cădea în mînă un prizonier ce va stîrni vîlvă în Europa.

Spaniolii porniră la drum îndată ce se înnoptă ; asupra araucanilor se îndrepta o oaste numeroasă, alcătuită din soldați aleși, printre care se aflau cei mai încercați cuceritori ai pămîntului chilian : cei trei Villagra, Godinez, Escobar, Diego Cano, renumitul Andrés de Nápoles, Alonso de Miranda, Marino de Lovera... floarea cavalerilor, luptători neînfricați, căliți în focul a sute de lupte.

Villagra trimise înainte pe trădător, pe tălmaci și doi soldați ; nu dorea să fie atacat prin surprindere. După aceea porni în fruntea oștirii, nu de-a lungul rîului, ci prin Las Palmas, luînd-o în linie dreaptă spre Chilipirco.

Cei patru trimiși se întoarseră puțin după miezul nopții. Unul din soldați spuse guvernatorului :

— Señor, indianul a spus adevărul ; am ajuns pe întuneric pînă la cortul lui Lautaro. N-au pază, toți dorm ; nici nu bănuiesc ce-i așteaptă. Cînd am ajuns lîngă cortul lui Lautaro, am auzit două glasuri ; cred că își povesteau un vis ; au tăcut însă îndată ; pesemne că au adormit din nou...

— Minunat — spuse Villagra — totuși nu-i vom ataca acum ; înconjurăm tabăra și cădem peste ei în zorii zilei ; aveți grijă să rămînă în viață numai căpetenia...

ZORII CEI DIN URMĂ

În noaptea aceea, Lautaro și Gaucolda se retrăseseră devreme în cortul lor. Era o noapte întunecoasă și vîntul rece trecea șuierînd, parcă prevestitor. Puțin după miezul nopții, Lautaro se trezise deodată din somn și, nemaiputînd să adoarmă, privea cerul prin deschizătura cortului. Se vedeau cîteva stele; luna se ivi o clipă și fu îndată acoperită de o perdea de nori care păreau că o îmbrățișează. Lautaro se trezise cu inima strînsă, plină de o neliniște ciudată; răsufla greu și tocmai voia să se ridice ca să iasă din cort cînd Guacolda se deșteptă și ea și-l întrebă speriată:

— Lautaro, ce s-a întîmplat? De ce nu dormi?

— Nu-i nimic, draga mea, nu-i nimic. M-am trezit pe neașteptate. Am visat că un spaniol înarmat cu tot felul de arme stătea în fața mea și se pregătea să mă lovească; eu nu puteam să mișc brațele, inima îmi era grea părînd că va înceta să bată; cînd am deschis ochii, am zărit lîngă pat o umbră ce se apropia de mine; părea o pasăre uriașă; am dat să mă scol și atunci umbra s-a îndepărtat bătînd parcă din aripi și s-a mistuit în beznă...

— Lautaro, eu am avut același vis... Te-am văzut căzînd, răpus de o lovitură cumplită; zăceai plin de sînge. Am visat că îți sosise sfîrșitul, ca și cum ceva de neînlăturat cerea moartea ta. Lautaro, aș vrea să nu ne despartă nimic...

Guacolda plîngea, zbuciumată de o durere fără margini. Lautaro o îmbrățișă și încercă s-o îmbărbăteze:

— Nu te teme, de ce să crezi că totu-i de neînlăturat : dacă tu vrei să trăiesc, cine crezi că va fi atît de puternic ca să mă poată ucide ? Nu, Guacolda, eu n-am să mor, duhurile din Arauco mă ocrotesc ; sînt atîtea de făcut, mai avem atîta de luptat, n-aş putea să mor acum...

Dar în glasul lui se simţea o nedesluşită deznădejde ca o presimţire a zguduitorului sfîrşit. Oare întreaga lui viaţă nu fusese o ciudată aventură ? Ce altceva erau războaiele lui decît o căutare înverşunată a morţii ? Vrăjitorul din tribul lui îi prorocise sfîrşitul ; era vie în amintirea sa ziua aceea în care Tucapel îl ucisese pe vrăjitor pentru prevestirile lui sumbre. Guacolda îl privi cu o duioşie nespusă şi, printre suspine, îl rugă :

— Lautaro, nu îngădui să te ucidă în noaptea asta... Ia-ţi armele, cheamă-ţi războinicii şi să plecăm de aici... Sfîrşitul tău va fi şi sfîrşitul meu ; n-am să mai pot trăi dacă ai să mori tu ; şi în noaptea asta, duhurile neamului tău au venit să ne vestească... Să plecăm de aici...

Dar gîndurile căpeteniei zburau departe de cele ce se petreceau în noaptea aceea...

— Dacă aş muri în noaptea asta, va rămîne cineva după mine care să călăuzească paşii neamului meu. Mi-am iubit mult ţara şi neamul, şi dacă nu am făcut nimic pentru el, este pentru că soarta mi-a încătuşat braţele ; dar am vrut să-l văd dezrobit ; aş fi vrut să-l văd trăind ca aceşti oameni din jurul văilor, fericiţi în mijlocul lanurilor, aş fi vrut să-l văd rîzînd printre minunatele flori din Chile şi măreţele sale rîuri, aş fi vrut să-l văd puternic şi vesel, stăpîn pe avuţiile lui, stăpîn pe minele lui, pe grîul lui, pe mările lui, pe pustiurile lui...

Lautaro tăcu ; în pieptul lui clocoteau însă cuvinte pe care nu putea să le rostească ; poate visa că odată toate triburile din America se vor uni pentru a-i alunga pe cotropitori şi că neamul lui se va scutura de închipuiri, va ieşi din păduri, din peşteri şi din insule pentru a cunoaşte bucuria vieţii, care nu trebuie să însemne o luptă oarbă şi sălbatică, ci dragoste şi bună înţelegere între toţi. Neamul lui va învăţa cîndva ceea ce învăţase şi el de la Valdivia : să trăieşti pentru a înfăptui un ţel măreţ, să munceşti cu încredere, ştiind că, mai presus

de toate, ceea ce faci primește binecuvîntarea cuiva mai mare decît noi.

Ochii lui iluminați de o gîndire încordată se aţintiseră spre cer ; glasul lui molcom se pierdea contopindu-se cu vîntul spre a rătăci printre copaci și a zbura pe deasupra rîului. Guacolda își rezemase capul pe pieptul lui și se odihnea alinată ; Lautaro o sărută pe frunte și, închizînd ochii, lăsă ca soarta să-i hotărască viaţa.

Villagra înaintă cu soldații lui și se opri chiar în spatele taberei indiene, închizînd astfel drumul pe care Lautaro îl avea deschis spre cîmpie pentru orice împrejurare. Guvernatorul luă toate măsurile, ca atacul să nu dea greș ; era aidoma cu ucigașul care vine noaptea lîngă pat și chibzuiește în ce fel să dea o lovitură de moarte. Noaptea nu era prielnică pentru îndeplinirea planurilor sale ; cerul se limpezise și stelele străluceau printre ramurile copacilor. Villagra aștepta nerăbdător ivirea zorilor.

Ceasurile treceau ; tabăra era cufundată într-o liniște adîncă ; indienii dormeau duși. Cerul se lumină slab și stelele începură să se stingă părînd că toate constelațiile se destramă ; s-ar fi zis că în văzduh se înalță o apă lăptoasă și apoi pogoară ca un abur subțire ; umbrele începeau să se topească și totul se lumina, se colora în albăstrui, făcînd ca lucrurile să-și piardă contururile. Vîntul rece al zorilor trecu în zbor cu un geamăt, înfiorînd inimile războinicilor. În înaltul cerului, Crucea Sudului mai luptă cîtva timp pentru a-și menține stăpînirea ; desprinzîndu-se ca niște mărgăritare de pe pologul albastru de catifea, stelele se stingeau ușor și rămîneau fără luciu, pierdute pe bolta cerească.

Deodată, liniștea fu străpunsă de sunetul unei trîmbițe — un zgomot cu totul neprevăzut, cine știe, poate un strigăt de spaimă sau o chemare de luptă.

Trîmbița răsunase în tabăra spaniolă și Villagra, auzind-o, nu-și putu stăpîni mînia, fiindcă cel care sunase călcase ordinul lui, punînd în primejdie tot planul de luptă.

— La dracu ! scrîșni Villagra. Cine i-o fi dat ordin să sune ?

Dar faptul fusese săvîrșit ; treziți de o trîmbiță care nu era a căpeteniei lor, araucanii se sculară în grabă și își căutară armele pe dibuite ca să se apere !

— La luptă, spanioli ! strigă guvernatorul și se năpusti cu toți oamenii asupra taberei lui Lautaro.

Lupta se dovedi nespus de anevoioasă ; spaniolii forfoteau printre indieni și printre copaci, fără a desluși mare lucru din pricina întunericului ; araucanii, treziți pe neașteptate dintr-un somn adînc, nu-și dădeau seama ce se întîmplă și se apărau mai mult orbește, folosindu-se, în lipsă de alte arme, de pietre, de lemne, tăciuni și chiar de pumni.

Auzind chemarea trîmbiței, Lautaro sărise în picioare și, apucînd pumnalul, ieșise din cort. Pentru o clipă, în lumina încețoșată a dimineții, frumusețea lui tinerească opri avîntul celor care îl văzură ; cu brațul zvelt și vînjos ridicat în sus, cu pumnalul gata să lovească, cu pletele negre fluturînd în vînt, cu ochii aprinși de apropierea luptei, părea un zeu al războiului sau un vultur preschimbat în om. Din tabăra dușmanilor se auzi un strigăt :

— Aici, spanioli, aici e Lautaro !...

Aproape patru sute de yanaconi se repeziră asupra lui aruncînd săgeți și sulițe și învîrtind măciucile grele deasupra capului. Înainte de a cădea prins, o săgeată bine țintită îi străpunse pieptul și tînărul viteaz se prăbuși mort fără a scoate un geamăt, cu un zîmbet de nepăsare și de dispreț față de moarte încremenit pe buze...

Îl uciseseră frații lui, slugarnicii yanaconi, care încă de la începutul războiului fuseseră robii conchistadorilor și care nu voiseră să se ridice la luptă pentru dezrobire. Nici Villagra, nici Godinez, nici ceilalți comandanți spanioli nu avură vreme să oprească această ticăloșie. Cînd se apropiară de locul unde căzuse căpetenia, hotărîți să-l scape dacă mai era cu putință, găsiră doar leșul lui și lîngă el o pată întunecată ce creștea tot mai mult...

Abia avură timp să-l privească, deoarece, văzîndu-și căpetenia căzută, cei șase sute de tineri care alcătuiau straja araucană a lui Lautaro se aruncară asupra conchistadorilor ca niște lei și, alungîndu-i, făcură zid în jurul

trupului viteazului. Se încinse o luptă pe viață și pe moarte; părăsiți de promauci, care fugiseră la începutul luptei, araucanii se apărau ca fiarele încolțite. Răspundeau loviturilor conchistadorilor cu măciucile și cu pumnalele. Luptînd corp la corp, privindu-se ochi în ochi, se bătură șase ceasuri; la sfîrșit, cei șase sute de tineri care făcuseră zid în jurul trupului lui Lautaro îl acoperiră cu trupurile lor: spaniolii nu lăsaseră în viață pe nici unul. În timpul acesta, yanaconii se îndeletniceau cu tot felul de blestemății. Guacolda parcă intrase în pămînt — fie că fusese ucisă de ei, fie că fugise spre pădurile din Arauco... Poate că ea însăși căutase să piară de mîna dușmanilor, deoarece îi jurase lui Lautaro că îl va urma și dincolo de moarte.

Dar sălbăticia slugarnicilor yanaconi nu se mulțumi cu atîta: luară trupul lui Lautaro, îi tăiară capul și, după obiceiul lor, îi folosiră țeasta la chefuri...

Și astfel, doi oameni de valoare se înfrățiră într-o tragedie comună. Din țeasta lui Don Pedro de Valdivia băuseră araucanii pentru a-și sărbători izbînda, iar din țeasta lui Lautaro băură yanaconii pentru a pecetlui trădarea. Căpitanul din Flandra și din Roma și tînărul războinic din Arauco își împleteau astfel destinele într-un simbol care va rămîne în istorie ca o învățătură pentru tinerele popoare din America. Conchistadorul îi dăduse lui Lautaro mijloacele prin care acesta să-l poată învinge, să-i ia viața și să-și dezrobească țara. Lautaro a dat tot ce a avut mai bun din tinerețea lui minunată acelorași oameni care l-au ucis în dimineața aceea, retezînd într-o clipă firul măiestru din care se țesea măreția istoriei chiliene.

Amîndoi au fost oameni cutezători care nu s-au înfricoșat de moarte și au pornit la înfăptuirea năzuințelor lor cu arma în mînă, care și-au cucerit gloria și aproape că au dobîndit o țară; dar așa cum au învins, tot astfel au pierdut totul într-o clipă. După ei, i-a revenit istoriei sarcina de a înfăptui ceea ce au visat; un nou popor, zămislit pe primitorul pămînt chilian ca urmaș al aventurierilor spanioli și ai războinicilor din Arauco, a propășit clădind o țară puternică, plină de avînt, întreprin-

zătoare, un popor care iubește și-și apără libertatea, care înfruntă greutățile vieții și luptă împotriva vitregiilor naturii fără a da înapoi vreodată, conștient de înalta sa menire, în frăție cu celelalte națiuni.

Dar la aceasta s-a ajuns numai după ce au fost jertfite multe vieți. În desfășurarea acestei lupte de întemeiere a unei țări, umbra lui Lautaro a jucat un mare rol spiritual...

UMBRA LUI LAUTARO

După moartea lui Lautaro, războinicii araucani au fost călăuziți mai departe în luptă de Caupolicán. Indienii obişnuiau să-şi sărbătorească izbînzile cu mare însufleţire. Cu prilejul uneia din aceste serbări, un ofiţer spaniol pe nume Reinoso s-a năpustit asupra araucanilor pe neaşteptate şi l-a luat prizonier pe Caupolicán, care a fost osîndit fără întîrziere la moarte prin tragere în ţeapă, îngrozitor supliciu al acelor vremi. Această cruzime şi înfrîngerile întîmplătoare nu slăbiră însă dîrzenia araucanilor.

În 1598, izbucni o uriaşă răscoală în sudul ţării. Căpetenia de trib Pelantaro surprinse o trupă expediţionară spaniolă pe rîul Lumaco şi o nimici pînă la ultimul om, omorîndu-l pînă şi pe guvernator. Pe urmă înaintă, urmînd o cale asemănătoare cu aceea a lui Lautaro, şi cuceri toate oraşele din sud. Patru guvernatori au luat, unul după altul, comanda trupelor, dar nici unul n-a putut să redobîndească ceea ce pierduseră.

La sfîrşitul secolului al XVI-lea, spaniolii, hărţuiţi neîncetat de araucani şi de corsarii olandezi şi englezi care pustiau coastele Americii spaniole, se mulţumiră să se menţină pe teritoriul de la nord de Bío-Bío. Mai tîrziu, încheiară o înţelegere cu araucanii, dar pacea nu ţinu mult.

În timpul acela, rege al Spaniei era Filip al III-lea. Înfuriat de înfrîngerile armatelor sale, hotărî ca toţi indienii prinşi în lupte să fie declaraţi sclavi. Drept răspuns, indienii au aplicat aceeaşi măsură, pe care, în realitate, spaniolii abia o puteau pune în practică. De atunci,

spaniolii prinși erau împărțiți între triburi și puși la tot felul de munci.

Se încheie o nouă înțelegere : pacea de la Quillén, căreia îi urmă altă răscoală, la un secol după ce Lautaro începuse războiul prin vestita luptă de la Tucapel. Cu întreruperi, dar tot atît de sîngeros și de neînduplecat, războiul continuă de-a lungul secolului al XVII-lea. Izbucniră încă două răscoale ale băștinașilor pînă ce, în sfîrșit, Ambrosio O'Higgins luă conducerea guvernului din Chile și instaură o pace trainică.

Poporul araucan a luptat în toți acești ani pentru a-și păstra libertatea și a-i alunga pe străini de pe pămîntul lor. Rar s-au văzut de-a lungul istoriei pilde de vitejie și hotărîre ca acestea. Este greu de crezut că un popor se poate ridica astfel, ca un singur om, luptînd secole de-a rîndul pentru a se apăra. Dragostea de libertate era încarnată în acești luptători neînduplecați, și nici armatele imperiului spaniol, nici molimele, nici foamea, nici vremea rea sau bună n-au putut să-i facă să renunțe la lupta lor. Cei mai vrednici fii ai lor și-au vărsat sîngele de-a lungul anilor. Generații întregi au pierit în războiul acela fără de sfîrșit ; dar acest popor austral n-a plecat niciodată steagul în fața inamicului. Imperiul spaniol era puternic și dispunea de resurse nesfîrșite ; an după an soseau noi contingente de luptători cu arme noi spre a continua lupta ; guvernul din Santiago destinase pentru războiul din Arauco o armată specială. Au pierit Lautaro, Caupolicán, Tucapel, Colo-Colo și încă mulți alții ; dar diferitele triburi au luptat mai departe împotriva celor din Santiago, prin răscoale care izbucneau ba ici, ba colo.

Pînă la urmă însă, războiul s-a sfîrșit. Spaniolii au început să se căsătorească cu indiene, amestecîndu-și sîngele cu cel al băștinașilor ; s-a născut o rasă nouă ; trăinicia și înțelegerea au luat locul urei dinainte. La această transformare, fără îndoială, o prețioasă contribuție a adus Ambrosio O'Higgins ; negustorul irlandez care se înrolase în armata spaniolă și care, datorită meritelor sale, a ajuns la conducerea comandamentului general din Chile, a fost acela care a făcut primul pas către o pace trainică între spanioli și araucani. La 72

de ani, O'Higgins străbătu într-o caleașcă sudul țării, urmat de o suită pitorească; se îndreptă spre hotar și ținu o consfătuire cu mai bine de o sută de căpetenii și aproape trei mii de tineri, în frumoasa vale Negrete. Acolo băură pentru pace și prietenie. Bătrînul președinte comunică regelui Spaniei că, după părerea lui, a sosit momentul de a desființa dispoziția privitoare la regimul de muncă obligatorie din Chile, una din cauzele pentru care se împotriveau araucanii. Regele încuviință propunerea și, drept recompensă pentru O'Higgins, îl numi vicerege în Perú.

De atunci, unitatea se întări tot mai mult; noul popor începu să propășească; din vitejia și dragostea de libertate a araucanilor și din pasiunea pentru aventură, agerimea și credința spaniolilor, s-a plămădit poporul chilian.

Trecură anii și monarhia spaniolă începu să decadă; străinii invadară peninsula Iberică și îl detronară pe rege. În cele două Americi începu lupta pentru independență, strîngînd sub steagul ei oameni din toate clasele sociale; cei mai buni tineri s-au înrolat în armatele patriotice. Marii conducători ai luptei pentru independența Americii, căliți pe cîmpurile de bătaie, s-au ridicat pentru a-și conduce popoarele printre norii de pulbere. Washington, San Martin, Bernardo O'Higgins, Bolivar și atîția alții au sfărîmat ultimele lanțuri care ne legau de forțele imperialiste și au transformat coloniile americane în republici înfloritoare, care în curînd vor constitui un exemplu de democrație pentru bătrînele popoare din Europa.

Aceștia au fost conducătorii, dar în spatele lor au fost eroii din popor, eroii anonimi sau cu nume fără însemnătate pe care legenda i-a imortalizat de atîtea ori, perpetuîndu-le romanticele fapte de vitejie. Aproape fără excepție ei au făcut parte din această rasă nouă care s-a născut din unirea spaniolilor cu indienii; oameni modești, pe care nu-i găsim nici printre curteni, nici în guverne, nici la recepții, dar care întotdeauna au fost prezenți cînd trebuia să-și verse sîngele pentru patrie.

În acei „rotos"[1] din Chile, oameni curajoşi, îndrăzneţi, care nu ţineau prea mult la viaţă, renăştea neamul lui Lautaro; ei au luptat în Chacabuco, în Rancagua, în Cancha Rayada; ei l-au urmat pe O'Higgins, l-au apărat pe Manuel Rodriguez, ei au făurit măreţia patriei noastre trudind pe cîmpiile de salpetru, în minele de aramă şi cărbune, în exploatările forestiere din sud, pe mări şi în munţi.

Cînd patrioţii din America s-au strîns mănunchi spre a-i doborî pentru totdeauna pe cotropitori, unica lor deviză a fost: Lautaro. Cu acest nume pe buze au înaintat cavaleriştii argentinieni, chilieni, columbieni, peruvieni, în clipele cele mai grele, pentru cauza independenţei.

Generalul San Martin, care a condus armatele eliberatoare din Argentina şi Chile de-a lungul atîtor glorioase campanii, a înfiinţat la Mendoza o organizaţie secretă ale cărei ramificaţii s-au întins în curînd aproape în toată America şi în care au intrat cei mai iluştri militari şi oameni de stat din tinerele republici. Era o organizaţie cu o disciplină aspră, în sînul căreia dăinuia un spirit aproape fanatic, amintind de grupările oculte din Evul Mediu, înălţîndu-şi acţiunile pînă la ţelurile nobile care îi dăduseră naştere. Din această organizaţie făceau parte toţi ofiţerii din armata lui San Martin; în rîndurile ei s-au numărat oameni de seamă ca O'Higgins şi alţi patrioţi chilieni. În regulamentul organizaţiei erau înscrise aceste cuvinte:

„Va fi îndepărtat ofiţerul care va da dovadă de laşitate în luptă, încercînd să se ascundă pentru a se feri de gloanţe; cel care va face datorii la producători şi meseriaşi...; cel care va ridica mîna asupra unei femei, chiar dacă a fost insultat de ea; cel care va refuza să se bată în duel sau, fiind insultat, nu va provoca la duel; cel care va ponegri pe un ofiţer din regimentul său, cu un civil sau cu un ofiţer din alt corp; în sfîrşit, cel care va sta de vorbă cu un ofiţer care a fost îndepărtat din regiment pentru vreuna din faptele de mai sus..."

---

[1] Metişi (n.t.)

Acest grup închis, care apăra onoarea într-un chip aproape fanatic și care punèa eroismul mai presus de orice alte virtuți, se numea *Logia Lautarina*. În numele tinerei căpetenii araucane, San Martin și ceilalți au văzut cel mai înalt simbol al cauzei pentru care luptau. O viață întreagă dăruită celei mai sfinte lupte ce se poate închipui, disprețuind primejdiile, înfruntînd moartea în fiece clipă, călăuzind un întreg popor pe drumul jertfei, fără a șovăi vreodată, fără a trăda, fără a fugi de luptă, apărîndu-se pînă în clipa morții, aceasta a fost viața lui Lautaro.

Cu numele lui pe buze au luptat soldații din America, după trei secole de la moartea lui, pentru a apăra libertatea pe care el a cucerit-o cu sîngele său.

Pentru scrierea acestei cărți s-a folosit o documentație variată ; trei lucrări totuși au o importanță deosebită în această privință și de aceea le menționăm :

Lautaro, de B. Vicuña Mackenna, Santiago, 1876.

La Araucana, de A. de Ercilla y. Zúñiga, Santiago, Edit. Nascimento, 1933.

Istoria generală a statului Chile, de Diego Barros Arana, Santiago, 1930.

Unele fragmente din cuvîntările ținute de căpeteniile araucane în cursul povestirii sînt versiunile în proză ale poemului lui Ercilla.

CUPRINS

Redactor : ALEXANDRINA ŢIMPĂU
Tehnoredactor : GHEORGHE CHIRU

Apărut 1970. Comanda nr. 8640. Hîrtie ziar de 50 g/m². 54×84/16. Coli de tipar 8,5. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31

Tiparul executat sub comanda nr. 90 892 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România